

ISSN (Print): 2304-5809
ISSN (Online): 2313-2167

Науковий журнал
«МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ»

№ 12.1 (64.1) грудень 2018 р.

Редакційна колегія журналу

Сільськогосподарські науки

Базалій В.В. – д-р с.-г. наук
Балашова Г.С. – д-р с.-г. наук
Клименко М.О. – д-р с.-г. наук
Коковіхін С.В. – д-р с.-г. наук
Лавриненко Ю.О. – д-р с.-г. наук
Писаренко П.В. – д-р с.-г. наук

Біологічні науки

Ходосовцев О.Є. – д-р біол. наук

Історичні науки

Змерзлий Б.В. – д-р іст. наук

Юридичні науки

Бернацька Н.І. – канд. юрид. наук
Стратонов В.М. – д-р юрид. наук

Політичні науки

Наушкіна С.М. – д-р політ. наук
Яковлев Д.В. – д-р політ. наук

Педагогічні науки

Козяр М.М. – д-р пед. наук
Рідей Н.М. – д-р пед. наук
Федяєва В.Л. – д-р пед. наук
Шерман М.І. – д-р пед. наук
Шипота Г.Є. – канд. пед. наук

Філологічні науки

Шепель Ю.О. – д-р філол. наук

Філософські науки

Лебедева Н.А. – д-р філос. в галузі культурології

Технічні науки

Грищенко Д.С. – канд. техн. наук
Дідур В.А. – д-р техн. наук
Шайко-Шайковський О.Г. – д-р техн. наук

Економічні науки

Іртищева І.О. – д-р екон. наук
Козловський С.В. – д-р екон. наук
Шапошников К.С. – д-р екон. наук

Медичні науки

Нетюхайло Л.Г. – д-р мед. наук
Пекліна Г.П. – д-р мед. наук

Ветеринарні науки

Морозенко Д.В. – д-р вет. наук

Мистецтвознавство

Романенкова Ю.В. – д-р мистецт.

Психологічні науки

Шаванов С.В. – канд. псих. наук

Соціологічні науки

Шапошникова І.В. – д-р соц. наук

Географічні науки

Пилипенко І.О. – д-р географ. наук
Мальчикова Д.С. – д-р географ. наук

Міжнародна наукова рада

Arkadiusz Adamczyk – Professor, dr hab. in Humanities (Poland)
Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)
Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)
Javad Khamisabadi – Professor, PhD in Industrial Management (Iran)
Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)
Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глущенко Олесь Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Росія)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Повний бібліографічний опис всіх статей журналу представлено у:
Національній бібліотеці України імені В.В. Вернадського,
Науковій електронній бібліотеці Elibrary.ru

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
РИНЦ, ScholarGoogle, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.
Index Copernicus (IC™ Value): 4.11 (2013); 5.77 (2014); 43.69 (2015); 56.47 (2016); 52.17 (2017)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.,
видане Державною реєстраційною службою України.

Шановні колеги!

Перед Вами представлено спеціальний випуск наукового журналу «Молодий вчений», який опублікований за матеріалами V ювілейної Всеукраїнської науково-практичної конференції **«Вектор пошуку в сучасному освітньому просторі»**, що відбувалася 11 грудня 2018 року. Науковий захід традиційно проводиться з ініціативи заочного відділення та Ради молодих науковців Луцького педагогічного коледжу.

Наш коледж – унікальний заклад вищої освіти, що відкритий для всіх абітурієнтів незалежно від соціальних можливостей, стану здоров'я і місця проживання. Його було створено 19 грудня 1939 року як педагогічну школу, де навчалося 300 осіб. За час існування закладу з його стін вийшло понад 20 тисяч фахівців у галузі освіти, серед яких: відмінники освіти України, заслужені працівники освіти і культури України, заслужені діячі мистецтв, заслужені вчителі України, кандидати й доктори наук, керівники державних установ.

Сьогодні студенти, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодший спеціаліст і освітнім ступенем бакалавр, отримують кваліфікацію вчителя початкової школи, музики, фізичної культури, вихователя та музичного керівника закладу дошкільної освіти. Майбутні педагоги мають можливість здобути також додаткові кваліфікації: вчитель іноземної мови та інформатики початкової школи; оператор комп'ютерних систем; організатор роботи з учнівськими об'єднаннями; керівник дитячого хореографічного колективу; сурдопедагог, дизайнер інтер'єру, вчитель-логопед, вихователь соціальний, керівник гуртка іноземної мови та хореографічного гуртка. Крім того, досить популярною є заочна форма, за якою навчаються майбутні бакалаври фізичної культури та спорту, дошкільної та початкової освіти.

Нові підходи до організації освітнього процесу на заочному відділенні в інтегрованому педагогічному середовищі Луцького педагогічного коледжу передбачають проведення науково-практичних конференцій через тематичні майстер-класи.

У рамках проведених нами 5 конференцій відбулося 25 майстер-класів, серед яких представлено творчі майстерні: *псікотерапії; мило-магії; хореографії; театральної педагогіки; здоров'язбереження; казкотерапії; масажу; веб-квесту; гармонії тіла, душі і розуму; оригамі; живопису; таємниць природи; крапкографіки; педагогічних знахідок* та ін.

Провідними питаннями конференцій були пошуки шляхів удосконалення існуючої системи національної освіти через впровадження дуального навчання як сучасної форми професійної підготовки фахівців. Запорукою реалізації цього підходу є подолання розриву між теорією і практикою, освітою та виробництвом.

Безумовно, п'ять конференцій – невелика кількість для закладення стратегічних підвалин становлення творчого, культурного потенціалу Українського Педагога, але в контексті розбудови Нової Української школи, ця кількість є показовою.

Сподіваюся, що опубліковані матеріали будуть корисними для педагогів, які готові до сучасних освітніх перетворень.

Дякую всім, хто причетний до видання спецвипуску і сподіваюся на подальшу співпрацю в рамках освітньої та наукової діяльності Луцького педагогічного коледжу та поза його межами.

БОЙЧУК
Петро Микитович
директор

**Директор Луцького педагогічного коледжу,
кандидат педагогічних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України
П. М. Бойчук**

ЗМІСТ

Іванова Н.В. Методологічні вектори дошкільної освіти в топосі сучасного мислення.....1	Матвійчук М.І. Система оздоровлення та відпочинку дітей в Україні та за кордоном: порівняльний аспект.....45
Левицька В.А., Денесюк О.А. Вплив мистецтва на формування національно-патріотичних почуттів особистості 5	Замелюк М.І., Міліщук С.О. Арт-педагогіка як засіб розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку.....50
Шворак К.В., Карпик І.В. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ.....9	Оксенчук Т.В., Гузенко О.А. Професійне самовизначення майбутніх педагогів в умовах сучасного закладу вищої освіти..... 55
Бляшевська А.В., Найт Н.Ф. Явища частиномовних переходів в англійській мові та їх види.....13	Савчук С.В. Духовні та релігійні цінності в освіті: спроба аналізу.....59
Бойчук П.М., Борбич Н.В. Виховні можливості батьківського авторитету.....17	Сорочук І.І. Роль діяльнісного підходу у процесі становлення педагога нового покоління.....63
Галан О.М. Формування медіакомпетентності в процесі вивчення суспільних дисциплін..21	Суворова Т.І., Радченко О.В., Констанкевич В.П. Підвищення рівня фізичної підготовленості дівчат-старшокласниць засобами фітбол-аеробіки.....68
Денисенко Н.Г., Северіна Л.Є., Табак Н.В. Модель формування готовності учителів фізичної культури нового покоління для потреб Нової української школи.....25	Тараджук Д.О. Тьюторство як нова педагогічна професія в закладах дошкільної освіти.....72
Денисенко Н.Г. Професійна мобільність як фахова якість сучасного вчителя фізичної культури.....30	Фаловська І.Д., Заєць Н.О., Чміль Т.В. Економічна освіта школярів у сучасній Україні.....76
Козігора М.А. Особливості розвитку та динаміки мотивів навчальної діяльності молодших школярів.36	Циплюк А.М. Дидактичні основи здоров'язберезувального середовища закладу дошкільної освіти.....80
Марчук С.С., Чемерис І.В. Вимоги до вчителів братських шкіл України (на прикладі Статуту Луцької братської школи 1624 року).....40	Гончарук О.М., Шуст А.М. Соціокультурна спрямованість народознавчого матеріалу на сторінках чинних підручників з української мови для початкових класів.....84

CONTENTS

Ivanova N.V. Methodological vectors of preschool education in the topos of the modern thought.....1	Matviichuk M.I. The system of children's recovery and recreation in Ukraine and abroad: comparative approach.....45
Levytska V.A., Denysiuk A.A. The influence of art on the formation of national-patriotic feelings of personality....5	Zameliuk M.I., Milishchuk S.O. Art-pedagogy as a development of creative description of primary age children 50
Shvorak K.V., Karpik I.V. Media competence and media literacy – basic competencies of «New Ukrainian School» teachers 9	Oksenchuk T.V., Huzenko O.A. Professional self-definition of future teachers in terms of the modern higher education institution 55
Bliashevskaya A.V., Knight N.F. The phenomena of transitions between parts of the speech in English language and its species.....13	Savchuk S.V. The spiritual and religious values in education: the attempt to analyze.....59
Boichuk P.M., Borbych N.V. The educational capabilities of parental authority.....17	Sorochuk I.I. The role of the activity approach in the process of formation of new generation teacher.....63
Halan O.M. Formation of media competence in the process of studying social disciplines..21	Suvorova T.I., Radchenko A.V., Konstankevych V.P. Improvement of the physical preparedness of senior forms girls by means of fitball-aerobic.....68
Denisenko N.G., Severina L.E., Tabak N.V. The formation model of preparedness of physical education teachers of new generation for the needs of New Ukrainian School.....25	Taradiuk D.O. Tutoring as a new pedagogical profession in preschool education.....72
Denisenko N.G. Professional mobility as a professional quality of a modern teacher of physical education.....30	Falovska I.D., Zaiets N.O., Chmil T.V. Economic education of pupils in modern Ukraine.....76
Kozihora M.A. Features of development and dynamics of motives of educational activity of younger pupils.....36	Tsypliuk A.M. Didactics basics of a health preserving environment in preschool institutions.....80
Marchuk S.S., Chemerys I.V. The requirements for teachers of fraternal schools in Ukraine (based on the example of regulation of Lutsk fraternal schools of 1624).....40	Goncharuk O.M., Shust L.M. Socio-cultural orientation of the ethnographic material in the Ukrainian language textbooks for primary school.....84

УДК 37.011.31:372

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ТОПОСІ СУЧАСНОГО МИСЛЕННЯ

Іванова Н.В.

Луцький педагогічний коледж

Показано духовно-онтологічний потенціал дошкільної освіти в топосі національної культури та сучасних стратегій мислення. Означено методологічні вектори оновлення змісту дошкільної освіти в динаміці софійного, продуктивного, інноваційного мислення.

Ключові слова: дошкільна освіта, духовно-онтологічні стратегії мислення, суспільство знань, софійне мислення, топос мислення.

Постановка проблеми. Сучасні стратегії мислення є визначальними як для діяльності соціальної сфери в її модифікаціях – економічній, культурній, освітній, політичній, духовній, так і для людини. Стратегії постнекласичного мислення, які прийшли на зміну класичній системі мислення, розкривають проблеми виникнення нових якостей на більш високих рівнях соціокультурної, духовної організації. Нова, постнекласична парадигма мислення пропонує гуманітарно-ціннісне розуміння раціональності; розуміння, яке спонукає осмислювати нестабільне, те, що постійно «виникає», на противагу осмислення «існуючого», сталого. Здійснюється перехід від індуктивно-емпіричного до дедуктивно-теоретичного рівня мислення і пізнання. Відкриваючи усю складність світу, мислення задає принципи і способи самоорганізації людини, показує її роль і призначення у соціальному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням методології дошкільної освіти займалися науковці: В. Вельш, С. Кримський, М. Мамардашвили, З. Оруджев, С. Пролєєв, М. Романенко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення та аналіз філософських праць з означеної проблеми засвідчує звернення авторів до проблеми філософського переосмислення дитинства в контексті глобалізаційних викликів суспільства. Проте методологічні аспекти дошкільної освіти в умовах сучасного філософського мислення висвітлені фрагментарно і потребують спеціальних наукових досліджень.

Метою наукової студії є аналіз духовно-онтологічного потенціалу дошкільної освіти з позицій національної культури та з'ясування динаміки сучасних стратегій інноваційного мислення.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, спосіб мислення формує відповідну епоху, яка несе в собі певні стратегії розвитку суспільства і людини. Процеси суспільного розвитку обумовлені не тільки економікою та матеріальними чинниками, а й духовною діяльністю, продукти якої – ідеї, думки, мисленнєві стратегії, культура мислення визначають його подальший поступ. Окрім того, ідеї та продукowane ними мислення безмежно мобільні, постійно оновлювані, особливо в умовах інформаційного суспільства, де знання, новітні технології задають його напрямки. Очевидним стає той факт, що прогрес суспільства визначається силою мислення, концентрованого в пізнавальній, творчій, освітній діяльності. Його енергія стає основою творення нового знання, соціальної реальності, перетворення природи.

Полемізуючи про причини перманентної кризи, яка «зависла» в часі, стала «хронічною хворобою людства без більш-менш дієвих ліків», (С. Пролєєв, 2013) наукова спільнота наголошує на квалості сучасного розуму, який внаслідок своєї «пихатості» так і не зміг вивести цивілізацію на нові рівні соціально-економічного буття. Обожнення розуму призвело до розпаду і краху даних сподівань: виробництву речей активно стало протистояти виробництву інформації. Звідси, сучасний розум намагається вирішити проблему, яка розкриває опозицію можливого і допустимого (як окреслив її П. Тейяр де Шарден): «що нам дозволено і не дозволено», тобто, визначити, де є той ліміт, крайня межа активності людини в різних сферах діяльності. Наука спроможна це зробити задля того, щоб не допустити демонтажу буття і небуття. Одним зі шляхів виходу з цієї ситуації є розробка і застосування вчення В. Вернадського про ноосферу, яка доводить, що розум – це «не господар буття», а його репрезентант. Адже «існують визначені космічні (ноосферні) межі людського свавілля у природі, за якими вичерпуються космічні функції земного розуму». (Кримський та Павленко, 2007, с. 42) Силу розуму потрібно спрямувати на вивчення загальних космічно-планетарних закономірностей існуючого, «коли розумність людини в її взаєминах із зовнішнім світом має своїм критерієм цілісність, системність та єдність ноосфери». (Кримський та Павленко, 2007, с. 41) І тому сучасна концепція раціональності, запропонована постмодерністами, не випадково включає принцип рішучості, де потрібно «мати мужність іти за розумом. Адже він може вести до розладу з дійсністю, оскільки остання не вкладається у заздалегідь продиктовані інтелектуально розмірені форми, якими б правильними вони не були» (Кримський, 2003, с. 137).

Характерною особливістю сучасного знання є його спрямованість на формування творчої особистості, для якої інноваційне осмислення дійсності, себе, власної інтелектуальної діяльності, процесу здобуття знань стає чинником освоєння соціокультурних надбань людства. Проте, знання сьогодні виступає не лише як засіб передачі певного соціального, культурного, ментального досвіду, а й стратегічним ресурсом держави в умовах ринкової економіки. Воно є духовно-онтологічним потенціалом для результативної, продуктивної діяльності, головним аргументом для формування професійних вмінь та навичок, утвердження креативного, діяльнісного мислення. Разом

з тим потрібно розрізняти роль і значення двох понять – «мислення» і «знання». Мислення, як функціонуюча логіка, виступає впродовж соціальної історії як вирішальний, визначальний фактор у всі часи, для всіх епох. Мислення управляє будь-якою діяльністю людини, в той час як знання не завжди виконує і може виконувати дану функцію. Людина носить в своїй свідомості, використовує в мисленнєвій діяльності завжди більше знань, ніж реалізує в своєму соціальному досвіді. Знання є відображенням світу – природного і соціального, але щоб оперувати знанням потрібна діяльність мислення. Через знання мислення поєднується з соціальним досвідом, з соціальною діяльністю (Оруджев, 2009, с. 121).

Загальновідомо, що знання є одним із засобів соціалізації, здатності людини саморозвиватись і самовдосконалюватись, бути оціненим і прийнятим соціумом, мати можливість творити свій життєвий проект. Проте, оскільки сучасна криза знання виникла на тлі нівелювання наукової картини світу, заміщення її псевдонаукою, буденними знаннями, повсякденними уявленнями, які опозиціонують їй і стирають відмінності між істинним знанням і оманливим, то й на заміну знань як прояву об'єктивного стану речей в «суспільстві знань» приходять їх розмаїття, виражених багатоманітністю віртуальних реальностей в лоні сучасної культури. Як зазначає В. Вельш, (2004, с. 320) на перший план виходить «радикальна плюральність як основна конституція суспільства, і саме тому в ній стає наступальним, навіть домінуючим і обов'язковим плюральний зразок смислу і дії.

Разом з тим, знання перетворилось на економічний чинник добробуту, продукт виробництва і перевиробництва матеріальних благ. Така матеріальність зі споживацько-модернізованим присмаком робить знання малозначущим і беззахисним. Звідси, наука постмодерну починає мислитись не в якості шукача істини чи істинного знання з метою розуміння, взаємопроникнення в глибини буття, а з ефективністю, результативністю, дієвістю. Проте, дані надбання і зиски мають властивість швидко перетворюватись на безповоротні, а деколи і з катастрофічними наслідками – втрати завтрашнього дня. На жаль, сучасна реальність демонструє той факт, що велика кількість молоді орієнтується на економізм та фінансизм понад усе. Таке вузько спрямоване прагматичне мислення передбачає таку ціннісну орієнтацію, як «абсолютизація успіху». Протистояти, виробляти суспільний імунітет до соціальних недуг, формувати довіру і відповідальність у громадян щодо держави, один до одного, свого майбутнього зможуть лише ті суспільні, освітні інституції, мисленнєві стратегії яких є інноваційні та продуктивні.

У суспільстві знань (В. Кремень) освіта перетворюється на основну форму життєдіяльності людини і суспільства та ґрунтується на принципі нескінченності освітніх горизонтів. Одним із таких основних, «живих» середовищ для здобуття, засвоєння і трансформації знань є освіта. Звісно, людина повинна навчатися упродовж усього свого життя, так як знання мають властивість швидко втрачати і свою актуальну новизну, і прагматичну доцільність. Як зазначає М. Романенко (2001, с. 51), іде «переорієнтація освітньої діяльності на забезпечення умов для саморозвитку

особистості, гармонізацію відносин у суспільстві та забезпечення умов виживання людства». І тут, без сумніву, актуалізується проблема вироблення певних стратегій і в освітньому середовищі. Адже, будь-які освітні стратегії співвідносяться із запитами цивілізації, її оптимістичного чи «катастрофічного» майбутнього («кінець історії» Ф. Фукуями, «поворотного пункту» Ф. Капри, зіткнення цивілізацій С. Хантінгтона, «вік біфуркації» Е. Ласло, об'єднання всіх народів в одну сім'ю, а пізніше – злиття з Богом та Природою П. Тейяра де Шардена тощо). Тому існують різні означення сучасних освітніх стратегій, наприклад, «стратегія виживання» (М. Месарович, Е. Пестель), «стратегія людства» (Н. Моїсеев), «стратегія сталого розвитку» (за термінологією ООН), «розвиток замість росту» (Дж. Шелл), глобальна освіта ноосферної орієнтації (А. Урсул, Т. Урсул). Усі вони за своєю суттю є прогностичними, футуристично спрямованими, тому і сучасна освіта повинна бути інноваційно-випереджаючою, вибудовувати своє майбутнє на духовно-онтологічних стратегіях мислення. Вони визначаються нами як екзистенція набутих здатностей соціального пізнання, діяльності та інтелектуальних імперативів, динаміка яких в умовах розвитку духовної культури та складності цивілізаційного поступу сприяє реалізації проблем соціокультурного буття особистості.

Немаловажним чинником є сучасна методологія як свідомо керований процес мисленнєвої рефлексії, як особистісний шлях думки. Проте, цей шлях обов'язково проходить через тріаду – культура, життя особистості, комунікація. Адже, мислення завжди є «живий», динамічний процес і здійснюється в топосі культури. Енергію творення цього процесу досить влучно, на нашу думку, передав М. Мамардашвілі. «Те, що я називаю культурним станом або, скажімо так, станом мислення, це певна історична точка, точка, яка самопідтримується і перебуває живою на божевільно закрученій кривій. І вона має безкультурність не позаду себе. Культура не є чимось, що виникає з хаосу. Хаос і безкультурність не позаду, не попереду, не збоку, а оточують кожну історичну точку. Так само як в математиці раціональні числа оточені в кожній точці ірраціональними числами. В тому числі і тому, що сама культурна форма існування наших думок і мислення (адже без форми нічого не буває), фундаментально передбачає в собі незнання. Тобто певну пустоту, залишену онтологічним облаштуванням і світу, і мислення для того, щоб заповнитися живим актом, живим, напруженим, вольовим станом. Для того, щоб мислення було, повинна бути воля» (Мамардашвілі, 1992, с. 144). Екстраполюючи дану тезу в духовно-онтологічні виміри освіти, зазначимо, що мислення одухотворює, «вертикалізує», оживляє знання через потенціали можливого самоздійснення особистості, її вольові зусилля та прагнення. Соціокультурне буття в граничних модусах духовності уможливує існування людства та окремої особистості суголосно космічним духовним смислам; воно зобов'язує, змушує, прирікає людину на «вертикальність» її вимірів існування та способів мислення. Поняття «вертикальності» розглядається нами в контексті продуктивності мислення в освітній діяльності, розкриття його евристично-

го потенціалу з метою превалювання інноваційних освітніх процесів над традиційними.

Процес формування освітніх стратегій мислення здійснюється в топосі буття як форми онтологічної присутності людини в ареалах її можливого самоздійснення, в єдності мислення і буття (С. Кримський), що постає основою творення нового знання, умовою пізнання і перетворення природи. Освітні стратегії мислення творяться в топосі соціокультурного буття, де стають можливими методологічне мислення і розуміння як свідомо керований шлях, шлях особистості – носія творчих потенціалів, як екзистенційної «нуль вимірної точки».

Зазначимо, що сучасному освітньому процесу властива раціональна універсалізація пізнавальної активності (В. Кремень) особистості, яка прагне мудрості як умови досягнення істини. Безперечно, мудрість не може обійтися без знання, проте кожен знання веде до мудрості? Ми вважаємо, що ефективною зможе бути така освіта, яка дасть можливість дитині перетворювати знання на мудрість. Мудрість, яка є свого роду досвідченістю в її духовній довершеності, дороговказом у визначенні найвищих цінностей та смислів буття. Отже, мудрість – це особливе знання, яке свідомо орієнтує дитину на розуміння основ життя.

Якими ж мають бути знання, здобуті та присвоєні дитиною інформаційного (постіндустріального) суспільства? Спершу – безпечними для життя і здоров'я дітей не тільки дошкільного, а й шкільного віку. Така переорієнтація в системі знань цінностей зумовлена особливостями інформаційного простору, який вимагає від дитини вміння критичного відбору інформації для подальшого її осмислення. Безперечно, що дитину потрібно навчати, формуючи систему знань, проте їх зміст, кількість та якість має подаватись і засвоюватись у відповідності з віковими особливостями розвитку дитячої психіки, основними видами діяльності даного періоду і т. д. Як зауважував Лев Толстой, знання є тільки тоді знанням, коли воно здобуто зусиллями власної думки, а не пам'яті: тобто, актуалізується проблема мислення дитини та якості знань, їх осмисленого засвоєння.

Сучасна дошкільна освіта творить свою власну модель, стратегію розвитку, і, перш, ніж починати навчати дітей, готувати їх до школи, до життя, озброювати компетентностями – дає відповіді на основні світоглядні запитання, поставлені ще І. Кантом: що я знаю? як я маю діяти? на що я зможу сподіватись? і що таке людина? Даний підхід спонукає до розробки і втілення в практику дошкільної філософсько-освітніх стратегій формування особистості, в основі яких лежать принципи духовного осягнення дійсності (Р. Арцишевський), навчання осмисленню буття, світу людей і природи, себе у ньому.

Дитина дошкільного віку мудра від природи, яка заклала в неї потенціал оптимізму та гуманно-центричної етики, тому одним з найголовніших є принцип «не зашкодь!». Звідси, одним із першочергових завдань є розвиток у дітей основ як наукового, так і філософського мислення; і не тільки репродуктивного, а й креативного, творчого, критичного, іронічного, скептичного, алогічного, оптимістичного і т. д. Скарбницею мудрості та національної гордості є золотий фонд

(більш, як 1500) казок В. Сухомлинського для дітей, творча спадщина С. Русової, Ш. Амонашвілі, досвід виховання сім'ї Нікітіних. Цьому в практиці дошкільної освіти сприяють інноваційні технології: створення ситуації успіху (А. Белкіна), психолого-педагогічного проектування (Т. Піроженко), технологія розв'язання винахідницьких завдань (Г. Альтшуллера), навчання читанню (М. Зайцева), розвитку творчих здібностей (Л. Шульги), стратегії логіко-математичного розвитку з використанням паличок К'юізенера, кубиків Дьєнєша, методики Ф. Фребеля, М. Монтессорі та інші.

Сподіваємось, що даний досвід навчання і виховання дітей дошкільного віку буде узагальнений і стане основою як для теоретичного курсу з філософії дитинства, так і для практичного його втілення. Необхідно зазначити, що за кордоном 40 років тому при Монтклер коледжі (США) в Інституті з розвитку філософії для дітей був створений курс «Філософія для дітей» (М. Лімпер). Дана програма схвалена ЮНЕСКО, перекладена багатьма мовами, створені національні центри «Філософії для дітей» більш ніж у 30 країнах. В практику дошкільної освіти впроваджується низка програм, які передбачають ознайомлення дітей з філософськими поняттями і категоріями (програма «На шляху до відкриття світу» (О. Євладова, Т. Петрикова, П. Пентін, Ю. Четокін), програма для дошкільнят Н. Гавриш, інтегрований курс «Світознавство» (А. Хуторський), програма «Обдарована дитина» (Н. Шумкова) та ін.).

Педагогіку, як сучасну науку, починають все більш цікавити проблеми корекційної, лікувальної, реабілітаційної, пропедевтичної роботи з дітьми як дошкільного, так і шкільного віку. Адже, як відомо, програма початкової школи ускладнена науковими термінами, переобтяжена великим об'ємом інформації, що діти втрачають здоров'я, інтерес до знань, мотивацію до життя (В. Кондрашенко, А. Личко, Е. Шнейдман та ін.). Тому на противагу цинізму знань, який культивується в різних сферах соціокультурного життя і був породжений ідеєю егоїзму, наживи, утилітаризму, прагматизму, тобто ідеєю матеріального, філософія дошкільної освіти може протиставити цінності, які були науково обґрунтовані і практично доведені педагогічною системою та життєвим подвигом В. Сухомлинського: це культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова.

Безперечно, що сучасна дитина інша, ніж та, що була 10-20-30 років тому: їй потрібно вивчати і знати, для того, щоб зрозуміти, підтримати і допомогти розвиватися. В цьому ми вбачаємо потенціал сучасної науки – дошкільної педагогіки, теорія і практика якої має базуватись на чітких морально-етичних принципах формування новітнього мислення найменших громадян України. А навчати цьому потрібно саме в дошкільному віці, коли розум дитини ще «на кінчиках пальців» (В. Сухомлинський), коли «зона найближчого розвитку» (Л. Виготський) динамічна і дієва, а навчання спонукає до розвитку та відкриває нові смисли.

Суттєво, що плюралістичне багатоманіття концепцій, новацій, технологій розвиває сутнісні основи педагогіки як однієї із основних наук про виховання дитини. Безсумнівно, тенденції дроблення наукового знання не оминули і дошкільну педагогіку. Звідси – виникає потреба ново-

го осмислення класичної концепції «пайдейї», в основі якої лежить принцип «веду дитину» і де домінуюча роль вчителя, вихователя, тьютора, фасилітатора, наставника, духовного гуру детермінує і визначає подальший розвиток дитини. Чи є дана концепція домінуюча в сучасних освітніх реаліях? Не можна до кінця ствердно відповісти на дане запитання. Адже із моменту зародження кризи освіти (60-ті роки ХХ ст.) почала змінюватись сутність «пайдейї». В сучасному освітньому полі вона мислиться нами як «неопайдейя», де акценти встановлені на смислах «спрямовую», «направляю» дитину, «підводжу», «підстраховую». Це зумовлено і соціокультурними запитами суспільства, яке трансформується і веде за собою освітню теорію і практику; і зміною статусу дитини, як активного суб'єкта освітніх взаємодій; і активізація ціннісної компоненти сім'ї в тріаді «сім'я – дитина – заклад дошкільної освіти»; і нагальною потребою переосмислення проблеми наступності сучасного дитячого садка і школи.

Вважаємо, що сучасне осмислення педагогічних ідей німецького педагога, основоположника та засновника першого дитячого садка в Європі Ф. Фребеля спроможне вивести філософію української освіти на орбіти інноваційного мислення, до цілісного осягнення феномену дитини

і проблеми суспільного дошкільного виховання, до формування основ світоглядної освіти, яка ґрунтується на ідеї В. Вернадського про «ідеал народу, який навчається» і де «мисляча людина є мірою усьому». Дана ідея має активно впроваджуватися в дошкільному освітньому просторі, з якого і починає творитися суспільство знань, ціннісно-смісловий універсум майбутньої людини суспільства. Ідеї Ф. Фребеля допоможуть дати відповіді на ноосферні запити людства, в основі яких лежать процеси творення сфери розуму як єдності освіти, науки і культури.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищезазначене, зазначимо, що дошкільна освіта, осмислюючи себе, творить софійність буття і майбутнього громадянина держави в топосі національного самовираження і самотворення. В основі такого буття лежить софійне мислення, яке актуалізує творчий потенціал та можливості продуктивної діяльності. Ці види діяльності під силу цілісній особистості, яка розкриває себе в національній культурі мислення та наповнює суб'єктивність індивіда об'єктивними смисложиттєвими імперативами. В динаміці софійного мислення спроможний відбутися перехід на новий рівень мислення, що характеризується інноваційністю, динамізмом, креативністю та продуктивністю.

Список літератури:

1. Вельш В. 2004. Наш постмодерний модерн. Київ: Альберпрес.
2. Кримський С. та Павленко Ю. 2007. Цивілізаційний розвиток людства. Київ: Фенікс.
3. Кримський С. 2003. Запити філософських смислів. Київ: ПАРАПАН.
4. Мамардашвили М. 1992. Как я понимаю философию. Москва: Культура.
5. Оруджев З. 2009. Способ мышления эпохи: Философия прошлого. Москва: Едиториал УРСС.
6. Пролеев С. 2013. Гетерономність сучасного мислення. В: Евристичний потенціал мислення людини в інформаційному світі: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини.
7. Романенко М. 2001. Філософія освіти: історія і сучасність. Дніпропетровськ: Промінь.

Иванова Н.В.

Луцкий педагогический колледж

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ТОПОСЕ СОВРЕМЕННОГО МЫШЛЕНИЯ

Аннотация

Показано духовно-онтологический потенциал дошкольного образования в топосе национальной культуры и современных стратегий мышления. Отмечено методологические векторы обновления содержания дошкольного образования в динамике софийного, продуктивного, инновационного мышления.

Ключевые слова: дошкольное образование, духовно-онтологические стратегии мышления, общество знаний, софийное мышления, топос мышления.

Ivanova N.V.

Lutsk Pedagogical College

METHODOLOGICAL VECTORS OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE TOPOS OF THE MODERN THOUGHT

Summary

The spiritual-ontological potential of preschool education in the topography of national culture and modern strategies of thinking are shown in the article. The methodological vectors of upgrading of the preschool education content in the dynamics of Sophia, productive, innovative thinking are indicated by author.

Keywords: pre-school education, spiritual-ontological strategies of thinking, society of knowledge, Sofia thinking, topos of thinking.

УДК 37.015.3:159.954

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ОСОБИСТОСТІ

Левицька В.А., Денесюк О.А.

Луцький педагогічний коледж

У статті розкриваються проблеми патріотичного виховання молодого покоління. Зауважується, що патріотичні почуття особистості зазнають руйнації сьогодні. Обґрунтовано вплив засобів мистецтва на розвиток особистості та значущість мистецької діяльності для стимулювання її творчої активності. Окреслено напрямки патріотичного виховання в сучасній педагогічній науці. Акцентується увага на ролі мистецтва у формуванні патріотичних почуттів сучасної молоді та представлено погляди на підходи щодо визначення поняття «патріотизм».

Ключові слова: мистецтво, патріотизм, національно-патріотичне виховання, особистість, культура.

Постановка проблеми. Проблемам, пов'язаним з національно-патріотичним вихованням молодого покоління, присвячені численні дослідження вітчизняних та закордонних вчених. Як зауважує М. Шевченко «у сучасних умовах удосконалення системи педагогічної освіти ключовим питанням залишається відродження культурно-творчої місії школи, перехід до культуротворчої системи освіти в цілому» [14, с. 124]. Ми поділяємо думку вченої про те, що «необхідність такого оновлення пов'язана з тим, що існуюча система освіти не забезпечує вирішення поставленого завдання – формування культури майбутніх фахівців, в якій поєднується високий професіоналізм, патріотизм і культурне багатство» [14, с. 124]. Саме від нас, від кожної особистості залежить загальний рівень розвитку культури та патріотичний настрій української нації. Мистецтво сприяє виникненню у молоді поваги до загальнолюдських цінностей, формує національну культуру і патріотизм. Лише мистецтво є рушійною силою у формуванні художнього та культурно-особистісного розвитку, патріотично-громадського самостановлення та духовної самореалізації молоді.

В умовах відродження національної системи освіти проблема кардинального реформування національно-естетичного і духовно-морального становлення виокремлює такі розподіли завдань у закладах загальної середньої освіти, де в сфері мистецтва художньо-розвивальні моменти стають ключовими. Особливо це стосується нового покоління учительських кадрів, які готуються працювати в умовах нової української школи, виховуючи громадянина і патріота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання патріотичних почуттів і переконань у процесі залучення молоді до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва висвітлено у працях вчених минулого. Серед класиків педагогічної науки до цієї проблеми зверталися: О.Духновича, Г.Ващенко, С.Русової, К.Ушинського, В.Сухомлинського, А.Макаренка та ін. В останні десятиліття ХХ століття роль мистецтва у формуванні патріотичних почуттів молоді розглянуто вченими: Л.Коваль, О.Олексюк, Г.Падалкою, О.Рудницькою та іншими. Вплив засобів мистецтва на розвиток особистості та значущість мистецької діяльності для стимулювання її творчої активності розкрито в есте-

тико-мистецтвознавчих дослідженнях: В.Кандинського, Л.Левчук, М.Каган, М.Киященко, О.Оніщенко, Ю.Борева та ін. Дослідження з педагогіки мистецтва до проблеми патріотизму зверталися: Б.Юсов, В.Кудрявцев, Г.Падалка, Г.Шевченко, Е.Белкіна, Л.Масол. Теорія творчого розвитку особистості розкрита в роботах: Н.Бабикіна, С.Степанова, Ю.Кулюткіна. Роль мистецтва в естетичному вихованні особистості висвітлено в роботах Б.Бриліна, В.Клименко, І.Климук, Л.Побережної, Л.Яковенко, Н.Фоломєєвої, О.Михайличенка, Т.Скорик та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміст патріотичного виховання зумовлений соціальним замовленням української держави в галузі освіти і виховання, яке конкретизується у Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, у Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті. У цих директивних документах сформульовано сучасне розуміння патріотизму, але немає чіткого однозначного формулювання поняття «патріотичне виховання засобами мистецтва». Отже, виховання у молоді почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активні громадянські позиції нині визначені проблемами загальнодержавного масштабу.

Враховуючи вищезазначене, ми поставили за мету розглянути роль мистецтва у формуванні патріотичних почуттів сучасної молоді. Тому надзвичайно цікавими у плані задекларованого дослідження є погляди українських письменників, учених, педагогів про значення мистецтва для культурного розвитку молодого покоління та формування у них патріотичних почуттів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах соціально-економічної кризи та національно-демократичної нестабільності загострюються проблеми патріотичного розвитку молодого покоління та повної перебудови мистецької освіти в Україні. Актуальним питанням залишається відродження та формування національної культури українського народу. Базовим рівнем на якому здійснюється формування патріотизму є визначений рівень мистецької культури особистості, її художніх поглядів на навколишній світ. На думку сучасних педагогів, без «...вивчення різних підходів трактування понят-

тя «патріотизм», розуміння насамперед ними, дорослими людьми, свого внутрішнього стану, сутності та мети буття на землі, не можливе виховання дитини в широкому розумінні цього слова» [назва з екрану].

Прослідивши етимологію слова «патріотизм» О. Онопрієнко доводить що це поняття має іноземну основу. У латинській мові слово «patria» першопочатково означає походження по батькові, від pater – «батько», далі – «покоління», «рід», «плем'я», «родина», а в цілому перекладається як вітчизна, батьківщина. Сміслове навантаження слова «patriots» у грецькій мові – співвітчизник, земляк. Як бачимо, у цих двох різних древніх мовах поняття патріотизму тотожне, що підтверджує і настільки ж давнє виникнення цього терміна. Згодом він поширився у багатьох інших мовах світу [5, с. 103].

У Тлумачному словнику української мови термін «патріотизм» трактується як любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [назва з екрану]. Отже ми поділяємо наукову позицію О. Онопрієнко що, словникові інтерпретації показують, що сутність поняття «патріотизм» історично формувалося спочатку на основі рідинно-племінних відношень як спектр почуттів відданості своїй родині, роду, племені і як любов до рідної землі і батьківщини [6, с. 104].

З точки зору педагогіки поняття «патріотизму» щільно пов'язане з поняттям «громадянської культури». У цьому аспекті нам імпонують наукові погляди Н. Майбороди [5, с. 177] про те, що існують різні напрями патріотичного виховання в сучасній українській педагогіці, які ми демонструємо на рис. 1 широкому педагогічному загалу.

Більшість дослідників вважають, що не можна забувати про виховання справжнього патріота своєї держави засобами мистецтва. Нашу думку підтверджує вислів В. Сухомлинського «Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду» [10, с. 544]. Підкреслюючи роль мистецтва у патріотичному вихованні підростаючого покоління, педагог зазначав: «...музика – це мова почуттів. Музика й співи в школах – не тільки навчальний предмет, а й могутній засіб виховання, який має надати емоційного й естетичного

забарвлення всьому духовному життю людини» [10, с. 553-554].

У книзі В. Сухомлинського «Виховання громадянина» чітко простежується теоретичний і практичний досвід роботи радянської школи по формуванні національної культури особистості. Ми погоджуємося з твердженнями, що навчально-виховний процес педагог рекомендував створити таким чином, щоб вихованець мав можливість проявити себе як осмислена особистість; як громадянин; як патріот; найголовніше, як людина. Варто зазначити, що особливе місце в цій роботі приділялася формуванню громадянської позиції дитини, впливу мистецтва та занять художньою творчістю в закладах позашкільної освіти на процес формування національної гідності та культури в суспільстві. Видатний український діяч вважав, що художня творчість та заняття мистецтвом є однією з умов самоствердження дитини в сучасному світі, пояснюючи це тим, що завдяки мистецтву збагачується емоційна сторона життя, розкриваються таланти, здібності, нахили дітей, які складають соціально-національні цінності [10, с. 5].

Невипадково ще видатний педагог К. Ушинський підкреслював, що для розвитку особистості значення має музика, образотворче мистецтво та природа. Велику увагу педагог приділяв вивченню історії народу, рідної мови, літератури й особливо фольклору. К. Ушинський писав: «З уст народу ллється чудова народна пісня, з якої черпають своє натхнення і поет, і художник, і музикант; чується влучне, глибоке слово, в яке, за допомогою науки і дуже розвиненої думки, вдумуються філолог і філософ та дивуються глибині й істині цього слова» [12, с. 336].

Відомий швейцарський педагог-класик Й. Песталоцці сутність патріотичного виховання вбачав у розвитку моральних почуттів через мистецтво на основі чуттєвого споглядання, у формуванні здатності дітей та молоді пізнавати добро і творити його. Спрямованість такого виховання, на його думку, має бути гуманістичною і дієвою.

Ми підтримуємо твердження дослідника М. Кагана, який зауважив, що твори мистецтва надзвичайно потужно впливають на особистість дитини. Він вважає, що мистецтво надає повсякденному життю суспільства певну «ауру» і формує у молодого покоління певний внутрішній світ та настрій, через що самі його дії стають більш обдуманими, впевненими та розважливими [назва з екрану, с. 209-210].

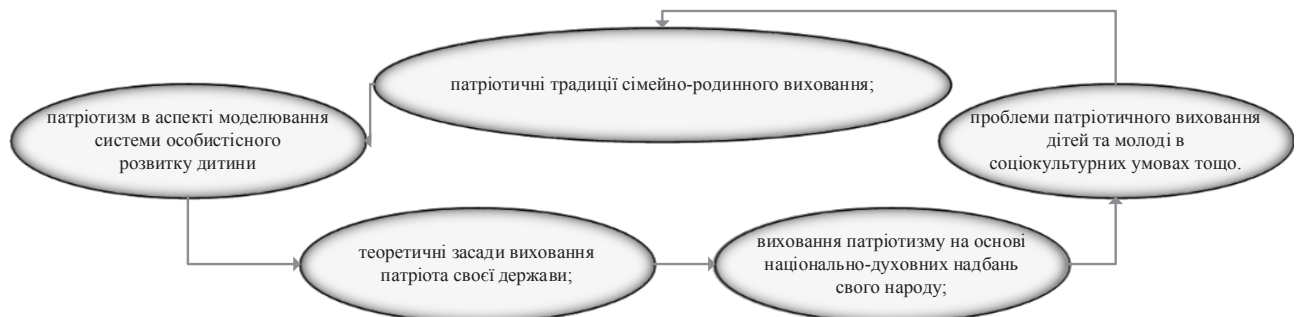

Рис. 1. Напрями патріотичного виховання в сучасній українській педагогіці (за Н. Майбородою)

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Рис. 2. Сучасні погляди на підходи щодо визначення поняття «патріотизм»

Джерело: розроблено авторами за даними [11]

Сучасна дослідниця освітніх перетворень Н.Й. Волошина у статті «Підручникотворення на порозі третього тисячоліття» переконливо доводить що «в меті культурного виховання підростаючої молоді значиме місце, належить національно-патріотичному формуванню особистості» [3, с. 2]. В цьому питанні педагог наголошувала на тому, що «...одним із наймогутніших засобів розвитку національного інтелекту особистості учня є художня література» [3, с. 3]. А національний інтелект, констатувала методист, формується на «ґрунті самосвідомості нації і служить інтересам народу та держави...». Тому велике значення при вихованні патріотизму має аналіз і вивчення фольклору, – праоснови національного письменства, адже рідна мова, фольклор – це своєрідний генетичний код етносу [3, с. 2].

Аналізуючи різні підходи до визначення поняття «патріотизм» В.М. Сухорукова виділити його зовнішню структуру, яка представлена на рис. 2 [11, с. 24].

Приділяючи увагу різним проблемам формуванню національної культури засобами мистецтва можна сказати, що всі вони невід’ємні в меті досягнення поставлених цілей. Дослідник К. Чайківський описує мистецьку діяльність з художньо-естетичної точки зору. Він доводить, що цю роботу слід розпочинати із закладів дошкільної освіти. На думку дослідника «виховання дітей мистецтвом робить їх підготовленими до життя в суспільстві, за національними та загальнонародними традиціями і звичаями, відображених в мис-

тецтві [4, с. 19]. У таблиці 1 нами проаналізовані естетичні форми взаємодії педагога і вихованця у процесі формування патріотичних почуттів.

Отже, хоча проблемі національного та культурного розвитку молодого покоління через сферу мистецтва було приділено багато уваги означена проблема залишилась до кінця не розкритою та актуальною, і потребує ще доопрацювання, окремі аспекти залишаються недостатньо вивченими.

Висновки і пропозиції. Отже, засобами мистецтва можна визначити розвиток у особистості високих художньо-естетичних ідеалів та поглядів, формування мистецького досвіду в процесі художнього осмислення реальності. Мистецтво активізує відчуття й сприймання дитини, її уяву та мислення, впливає на розвиток художньо-творчих здібностей, а також формує естетичний смак та духовно збагачує. Ставлячи за мету виховати в особистості здоровий патріотизм, педагоги мають пам’ятати, що до цього не слід підходити формально, лише з приуроченням до знаменних дат. Патріотичне виховання вбирає в себе високу внутрішню культуру, шанобливе ставлення до пам’яток історії, любов до ближнього, гідність, вихованість, ввічливість, відкритість, чесність і решту чеснот, якими завжди славився український народ. Лише подаючи дітям належний приклад, проявляючи вагомий внесок у майбутнє, педагоги зможуть дбайливо й по-справжньому зростити в дітях паростки патріотизму, виховати в них гідних громадян своєї країни.

Таблиця 1

Естетичні форми взаємодії педагога і вихованця у процесі формування патріотичних почуттів

Слухання музики в аспекті патріотичного виховання.	Національна музика є зрозумілішою і легшою для сприйняття дітьми, оскільки має власний генотип, розуміння якого. Як науково доведено, спадково передається з покоління в покоління.
Патріотичні бесіди про композиторів	Патріотичні нотки можна закласти зокрема , і в бесіді з дітьми про українських композиторів, роблячи особливий акцент на роках дитинства. Дітям доволі цікаво буде ознайомитися із цим періодом життя композитора, оскільки він найближчий для їхнього розуміння.
Ознайомлення з народними музичними інструментами та способами гри на них	Діти завжди бажають дізнатися про незвичайний чи невідомий інструмент, випробувати його у грі. Цю цікавість дітей можна зорієнтувати: на пізнання національних народних музичних інструментів, як-от бубон, цимбали, трембіта, та ареал їх побутування; на опанування гри на дитячих народних музичних інструментах – свищиках, сопілках, цимбалах, тріскачках тощо.
інсценізація народних обрядів та звичаїв, знакових періодів та подій в історії України	найпоширенішою формою патріотичного виховання в дошкільному навчальному закладі нині є проведення вселяких вечорниць в українському стилі, у яких діти інсценують різноманітні народні обряди, співають народні пісні, виконують традиційні таночки

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Список літератури:

1. Бачинська М.В. Культурний розвиток підростаючої особистості в педагогічній спадщині Н.Й. Волошиної [Електронний ресурс] / М.В. Бачинська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 140. – С. 201-205. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdruP_2016_140_49.
2. Біла І.М. Психологія дитячої творчості / І.М. Біла. – К.: Фенікс, 2014. – 200 с.
3. Волошина Н.Й. Підручникотворення на порозі третього тисячоліття / Н.Й. Волошина // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 3. – С. 2-4.
4. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту / упоряд. К.Л. Крутий, Н.В. Маковецька. – Запоріжжя, 1999. – 67 с.
5. Майборода Н. Патріотичне виховання засобами мистецтва вихованців сільських навчально-виховних комплексів у контексті ідей Василя Олександровича Сухомлинського [Електронний ресурс] / Н. Майборода // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – № 41. – С. 176-181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_41_29.
6. Онопрієнко О. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема: понятійний аспект [Електронний ресурс] / О. Онопрієнко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2007. – № 21. – С. 103-110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_21_18.
7. Платонов К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1972. – 321 с.
8. Семенов О.С. Формуємо творчо спрямовану особистість: перші кроки: навч. посіб. / О.С. Семенов. – Луцьк: ПВД «Твердия», 2016. – 156 с.
9. Судзуки С. Возвращение с любовью: Классический подход к воспитанию талантов / С. Судзуки; пер. с англ. – Мн.: «Попурри», 2005. – 192 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 649 с.
11. Сухорукова В.М. Як виховати патріота. –Х.: Ранок, 2015. – С. 3-27.
12. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. – Т. 2. – Переклади з рос. // Редкол.: В.М. Столетов (голова) та ін. – К.: Радянська школа, 1983. – 347 с.
13. Флерина Е.А. Основные принципы художественного воспитания детей / Е.А. Флерина // Дошкольное воспитание. – 2009. – № 7. – С. 8-13.
14. Шевченко О.М. Вплив мистецтва на культурний розвиток особистості: погляди діячів української культури [Електронний ресурс] / О.М. Шевченко // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 6. – С. 124-127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2009_6_29.

Левицкая В.А., Денесюк О.А.

Луцкий педагогический колледж

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВА НА ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ ЛИЧНОСТИ

Аннотация

В статье раскрываются проблемы патриотического воспитания молодого поколения. Отмечается, что патриотические чувства личности разрушаются сегодня. Обосновано влияние средств искусства на развитие личности и значимость художественной деятельности для стимулирования ее творческой активности. Определены направления патриотического воспитания в современной педагогической науке. Акцентируется внимание на роли искусства в формировании патриотических чувств современной молодежи и представлены взгляды на подходы к определению понятия «патриотизм».

Ключевые слова: искусство, патриотизм, национально-патриотическое воспитание, личность, культура.

Levytska V.A., Denysiuk A.A.

Lutsk Pedagogical College

THE INFLUENCE OF ART ON THE FORMATION OF NATIONAL-PATRIOTIC FEELINGS OF PERSONALITY

Summary

The problems of patriotic education of the younger generation are disclosed in the article. It is noted that patriotic feelings of personality are being destroyed nowadays. The influence of art on the development of the personality and on the significance of artistic activity in order to stimulate its creative activity is substantiated. The directions of patriotic education in modern pedagogical science are determined. The emphasis is on the role of art in formation of the patriotic feelings of modern youth and views on approaches of defining the concept of «patriotism» are represented.

Keywords: art, patriotism, national-patriotic education, personality, culture.

УДК 378.016:004(045)(477.82)

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ – БАЗОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА НУШ

Шворак К.В., Карпик І.В.
Луцький педагогічний коледж

Розкрито зміст понять медіакомпетентність та медіаграмотність сучасного педагога, а також представлено термінологічний апарат з вказаної тематики. Досліджено хронологію формування медіапонять. Проаналізовано мотиви, знання, уміння, цінності і здатності, спроможні організувати медіаосвіту у рамках концепції «Нова українська школа». З'ясовано структуру медіакомпетентності вчителя НУШ. Визначено критерії медіаграмотності вчителя як показника його здатності до здійснення медіаосвіти школярів, подано аналіз умов формування медіакомпетентності сучасного вчителя.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакомпетенція, медіакультура.

Постановка проблеми. Однією із загальних тенденцій розвитку освітнього середовища України є перехід до інформаційного суспільства, що зумовлює використання медіа в освітньому просторі як важливого засобу розбудови нової української школи.

XXI століття ознаменувало собою представлення нових компетенцій людини, що пов'язані з життям в інформаційному суспільстві та сприяють оволодінню новітніми технологіями пошуку та обробки інформації, розумінню доцільності їх застосування, здатності критичного ставлення до розповсюджуваних по каналах ЗМІ повідомлень, умінню уникати негативних впливів мас-медіа.

Важливим завданням сучасної школи постає підготовка медіакомпетентного та медіаграмотного вчителя, який буде готовий розвинути ці якості в учневі. Саме підвищення впливу медіазасобів у сучасній освіті та проблеми у їх використанні визначають актуальність проблеми підвищення рівня медіаосвіти вчителя НУШ, без якої виконання соціального замовлення школою є неможливим.

Таким чином, істотні зміни в системі освіти зумовлюють наступні вимоги до майбутніх педагогів: професійно-орієнтоване використання новітніх інформаційних технологій та глобальної мережі Інтернет, а отже, – необхідність формування медіакомпетентності у системі компетентностей вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з означеної проблеми. Теоретичні аспекти формування медіакомпетентності вчителів розкривають у своїх дослідженнях такі дослідники: Л. Найдьонова, Б. Потятиник, С. Іць, Г. Онкович та ін. Вирішення проблеми, як правильно та результативно формувати медіакомпетентність педагогів, представляють праці В. Протопопової, В. Мантуленка, М. Кузьміної, І. Доніної, А. Федорової, І. Фатєєвої та ін. Дослідженням моделей та методів медіаосвіти займаються Д. Бекінгем, Л. Зазнобіною, Д. Консідайн, С. Пензін, Ю. Усов, О. Шариков та ін. Психолого-педагогічні дослідження з питань медіаосвіти використовують у роботі такі дослідники: Л. Баженова, О. Баранов, О. Бондаренко, Н. Габор, Р. Куїн, О. Федоров та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на те, що компетентність – це показник готовності педагога виконувати певний вид діяльності, медіакомпетентність – це характеристика медіаграмотності вчителя. Під поняттям медіаграмотність маємо на увазі ін-

тегрована характеристика медіаграмотності вчителя. Під поняттям медіаграмотність мається на увазі інтегрована характеристика особистості вчителя, підґрунтям якої є мотиви, знання, уміння, цінності і здатності, спроможні організувати медіаосвіту учнів [7, с. 233]. Таким чином, поняття медіаграмотності та медіакомпетентності потрібно розглядати як цілісні, де кожен структурний елемент має свою функцію. Однак більша частина науковців у своїх працях акцентує увагу на теоретичних аспектах формування медіакомпетентності, на дослідженні моделей та методів медіаосвіти, а також на психолого-педагогічних аспектах медіаграмотності.

Метою розвідки є проаналізувати мотиви, знання, уміння, цінності і здатності, спроможні організувати медіаосвіту у рамках концепції «Нова українська школа». Для її вирішення необхідно вирішити такі завдання: з'ясувати структурний склад медіакомпетентності вчителя НУШ; визначити критеріїв медіаграмотності вчителя як показника його здатності до здійснення медіаосвіти школярів, проаналізувати умови формування медіакомпетентності сучасного вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідною складовою професійної майстерності педагога НУШ є його медіаосвіта та медіаграмотність. Н. Гринюк, фасилітатор, тренер проєкту «Media IQ» зазначає: «Я вважаю медіаграмотність маркером лідера, бо мудрий споживач медіа вимагає від ЗМІ перевіреної інформації та об'єднує навколо себе в цій боротьбі за якість».

Прослідкуємо історичний зріз виокремлення медіатенденцій у світовому масштабі (рис. 1).

Зазначимо, що на теренах України проблема медіаосвіти розвивається за підтримки таких організацій: Міжнародного благодійного фонду «Академія Української Преси» (Іванов В., Волощенко О.); Інституту інноваційних технологій і змісту освіти; Інституту соціальної та політичної психології (Л. Найдьонова, завідувач лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти).

Проаналізуємо термінологічний апарат дослідження.

Розглянемо детальніше сутність понять медіакомпетентності та медіаграмотності педагога нового покоління та їхні структурні елементи. Як було зазначено вище, медіакомпетентність – це характеристика медіаграмотності вчителя. Під поняттям медіаграмотність маємо на увазі ін-

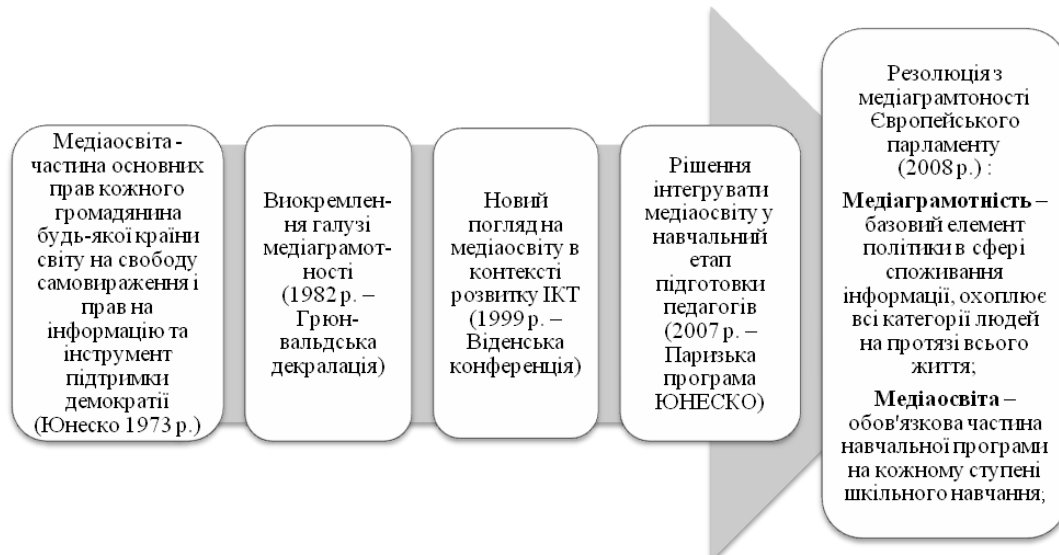

Рис. 1. Хронологія формування медіапонять у світовому просторі

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

тегровану характеристику особистості вчителя, підґрунтям якої є мотиви, знання, уміння, цінності і здатності, спроможні організувати медіаосвіту учнів.

Виділяють чотири групи компетентностей із медіаграмотності: розуміння медіа, використання медіа, комунікація за допомогою медіазасобів та вміння застосувати медіа для досягнення поставленої мети.

Реалізація різних творчих завдань, які підвищують рівень засвоєння знань про сприйняття та аналіз медіатекстів, застосування цих знань у різних ситуаціях, розвиток досвіду розробки медіатекстів, творчого контакту з медіа, є основою методики формування медіакомпетентності сучасного вчителя.

В. Шарко визначає основні умови формування медіакомпетентності вчителя, серед яких:

1) наявність фундаментальної підготовки з інформатики, без якої неможлива експлуатація засобів ІКТ та використання їх потенціалу в освіті, а також знань, виокремлених у психолого-педагогічних науках, засвоєння яких необхідне для ефективного здійснення всіх функцій, пов'язаних з використанням засобів мас-медіа в навчальному процесі;

2) формування медіакомпетентності майбутніх учителів у системі педагогічної освіти забезпечується відповідністю структури та змісту їх підготовки новітнім тенденціям;

3) недостатня готовність вчителів до використання мас-медіа в навчальному процесі зумовлює формування медіаграмотності у післядипломний період [11].

О. Федоров зазначає, що медіакомпетентність учителя характеризують такі показники:

1) мотиваційний (різномісна мотивація медіаосвітньої діяльності, бажання вдосконалити свої знання і вміння у сфері медіаосвіти);

2) інформаційний (систематична інформованість, ґрунтовні науково-педагогічні знання в галузі медіаосвіти);

3) методичний (розвинені методичні вміння в області медіаосвіти);

4) діяльнісний (систематична організація медіаосвітньої діяльності у процесі проведення різномісних навчальних занять, проведення активної дослідницької медіапедагогічної діяльності);

5) креативний (яскраво виражений рівень творчого початку в медіаосвітній діяльності (гнучкий, мобільний, асоціативний, оригінальний, антистереотипний) [10].

С. Ауфенангер разом із іншими німецькими дослідниками виділили такі складові медіакомпетентності: пізнавальна (знання, розуміння й аналіз медіа); моральна (розгляд та оцінка медіа в етичному аспекті); соціальна (вивчення впливу медіа на різні категорії та соціальні групи населення; ефективна (за допомогою медіа люди спілкуються й отримують задоволення); діяльніска (навички самостійного використання медіа та організація роботи з ними) [3, с. 333].

Численні розвідки вказують на те, що медіакомпетентність вчителя нової української школи включає в себе такі складові: загальнокористувачьку, загальнопедагогічну і предметну медіакомпетентності.

Серед критеріїв медіаграмотності сучасного вчителя, які сприяють забезпеченню ефективності освітнього процесу із застосуванням засобів ІКТ, науковці зазначають такі: знання закономірностей освітнього процесу в умовах інформатизації освіти, вміння використовувати цифрові ресурси, оцінювати технічні та програмні засоби; уміння використовувати різні стандартні додатки; створювати бази даних освітнього призначення, підготовлювати найпростіших графічних ілюстрацій, розробляти педагогічні додатки, застосовуючи інструментальні програмні засоби, створювати інтернет-ресурси освітнього призначення; набувати практичного досвіду у використанні навчально-методичних розробок, взятих із локальних та глобальних інформаційних мереж; уміння організувати різні види навчальної діяльності на уроках, де використовується обробка, зберігання, передача навчальної інформації.

Таблиця 1

Характеристика медіапонять у сучасному освітньому середовищі

Термін	Значення
Візуальна медіакультура особистості	психологічне утворення, система досвіду, знань, навичок, умінь, компетенцій (мотивації перегляду, відбір інформації, відповідальність) щодо споживання/сприймання візуальної медіапродукції. Розвинена здатність вбачати невидиме у візуальному, здатність до візуальної медіаторчості й творчого візуального медіасприйняття зокрема.
Медіагігієна	система знань, що вивчає закономірності впливу інформаційно-комунікаційних технологій на людину та розробляє заходи профілактики негативних ефектів медійного впливу на здоров'я окремої людини, соціальних груп і населення в цілому.
Медіаграмотність	полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створенню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві.
Медіадослідження	формат критичного аналізу медіатекстів. Має мету (що саме ми маємо досліджувати й для чого?); засіб (яким чином будемо здійснювати дослідження?) й результат (які знання отримаємо?).
Медіазалежність	розлад вольової поведінки, що проявляється в зловживанні медіа (надмірний час споживання медіапродукції, зниження саморегуляції, звуження інтересів тільки до сфери медіа з погіршенням у інших сферах життя тощо).
Медіа-імунітет	(від лат. <i>immunitas</i> – звільнення від чогось) – здатність особистості до опору впливу з боку медіа, звільнення від спрямованого на неї небажаного психологічного тиску. Самозахист від нав'ювання, маніпулювання, психологічного тиску з боку ЗМІ.
Медіакомпетентність	розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа а також здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіа-простором (здатність до сприйняття, аналізу, оцінки і створення медіатекстів, до медіадіалогу між виробниками і споживачами інформації), здатність створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства.
Медіакультура особистості	здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі: сприймати, аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіаторчостю тощо.
Медіанасильство	характеристики певних жанрів, окремих сцен і характеру взаємодії в комунікаційному процесі. Виокремлюють декілька видів медіанасильства: контактне фізичне насильство (зображення ударів, ляпасів, штурханів тощо), озброєне насильство (із застосуванням вогнепальної, тупої або різальної зброї), насильство проти злочинців, фізичні тортури, воєнне насильство. До медіанасильства відносять також зображення погроз фізичного насильства та психологічне насильство – коли люди піддаються публічному приниженню.
Медіаосвіта	навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних мас-медіа.
Медіаризики	шкода, яку може завдати людині перегляд телепродукції, що містить негативний контент. Шкода може бути фізичною (знерухомлення) і психологічною (переляк, психологічна травма, нав'язливі спогади, копіювання небажаної і небезпечної поведінки, мови, ставлень, вчинків).
Медіасоціалізація	явище інформаційного суспільства, що полягає в зміні традиційних способів уведення/входження дитини в світ дорослих, коли основні орієнтири щодо взаємодії із соціумом і формування власної ідентичності дитина отримує не із сімейної взаємодії, а під впливом медіа.
Медіасприймання	процес засвоєння, осмислення інформації зовнішнього синтетичного світу, опосередкованого різними засобами масової комунікації: пресою, радіо, телебаченням тощо.
Медіаторчність	продуктивна діяльність створення нових медіазасобів, пристроїв, програм, а також нового медіапродукту чи контенту.
Медіатекст	одиниця, елемент, конкретний об'єкт медіапродукції. Візуальний медіатекст становить складний візуально-смысловий конструкт; розрізняється за видами (фільм, фотографія) та жанрами.
Медіатехнології	виробництво медіапродукції за допомогою спеціальної медіатехніки (медіазасобів) та спеціальних прийомів.

Джерело: розроблено авторами за даними [9]

Висновки і пропозиції. Сучасні електронні медіа та інші медіапродукти, в яких поєднуються можливості всіх існуючих ЗМІ, зумовлюють реалізацію комплексу функцій впливу на оточуючих. Така багатофункціональність сприяє відкриттю широкого діапазону можливостей щодо вдосконалення освітнього процесу. Це, у свою чергу, вимагає від учителя використання у роботі електронних медіаресурсів, уміння планувати та чітко розуміти цілі і завдання своїх занять.

Сучасному педагогу нової української школи необхідно мати високий рівень професійної культури, надавати перевагу творчому мисленню, постійно орієнтуватися на пошук та новизну, використовувати науково-технічні знання для вирішення технічних проблем.

Отже, медіакомпетентність та медіаграмотність учителя є ресурсами, що сприяють забезпеченню ефективності навчання учнів нової української школи. Тільки медіакомпетентний педагог здатен навчити дітей нового покоління.

Список літератури:

1. Грабовський П.П. Медіакомпетентність педагога : презентація для педагогічних працівників позашкільних, дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів / П.П. Грабовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/medialiteracy/130866333#14290364020271&fbinitialized>.
2. Європейські критерії медіаграмотності (фрагмент з програми Найдьонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу) На основі «Media Literacy Study The Framework» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/studies/eavi_annex_b_framework_rev_en.pdf.
3. Єрмоленко А.О. Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога / А.О. Єрмоленко // Вісник. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – № 137. – С. 330-333.
4. Інноваційні технології навчання в умовах інформатизації освіти: навчальний посібник / авт. кол.: Р.С. Гуревич, М.М. Козяр, М.Ю. Кадемія. – Львів: ЛДУБЖД, 2015. – 396 с.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні / Схвалено постановою Президії НАПН України 20.05.2010, протокол № 1-7/6-150/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua>.
6. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/webfm_send/349.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упоряд.: В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко, за ред. В.В. Різуна. – 2-е вид., стер. – К.: Центр Вільної Преси, 2012. – 352 с.
8. Медіаурок – вимога сучасної школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gim1.klasna.com/ru/article/media-urok-vi-mo-gasuchasnoyi-shkoli.html>.
9. Словник Media IQ – твій медійний інтелект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://media-iq.tilda.ws/glossary>.
10. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза / А.В. Федоров. – М.: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 616 с.
11. Шарко В.Д. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування. – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/webfm_send/349.

Шворак Е.В., Карпик І.В.

Луцкий педагогический колледж

МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТЬ И МЕДИАГРАМОТНОСТЬ – БАЗОВЫЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ НУШ

Аннотация

Раскрыто содержание понятий медиакомпетентность и медиаграмотность современного педагога, а также представлен терминологический аппарат по указанной тематике. Исследовано хронологию формирования медиапонять. Проанализированы мотивы, знания, умения, ценности и способности, способные организовывать медиаобразование в рамках концепции «Новая украинская школа». Выяснено структуру медиакомпетентности учителя НУШ. Определены критерии медиаграмотности учителя как показателя его способности к осуществлению медиаобразования школьников, представлен анализ условий формирования медиакомпетентности современного учителя.

Ключевые слова: медиаобразование, медиаграмотность, медиакомпетентность, медиакомпетентность, медиакультура.

Shvorak K.V., Karpik I.V.

Lutsk Pedagogical College

MEDIA COMPETENCE AND MEDIA LITERACY – BASIC COMPETENCIES OF «NEW UKRAINIAN SCHOOL» TEACHERS

Summary

The content of media competence and media literacy concepts of the modern teacher is revealed, the terminological apparatus on the given topic is presented. The chronology of the mediaconcepts formation is investigated. The motives, knowledge, skills, values and abilities, that are able to manage the media education according to the concept «New Ukrainian School», are analyzed. The structure of media literacy of New Ukrainian School teacher is revealed. The criteria of teachers' media literacy is determined as an indicator of his ability to accomplish media education, an analysis of the formation conditions of the media competence of a modern teacher is given.

Keywords: media education, media literacy, media competence, media competency, media culture.

УДК 373.5.016:811.111

ЯВИЩА ЧАСТИНОМОВНИХ ПЕРЕХОДІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ЇХ ВИДИ

Бляшевська А.В., Найт Н.Ф.

Луцький педагогічний коледж

У статті подано характеристику явищ частиномовних (конверсійних) переходів та обґрунтовано їхню словотвірну роль у лексичному наповненні сучасної англійської мови. Представлено класифікаційні моделі переходів, серед яких детально проаналізовано конверсійні явища за належністю похідного слова до певної частини мови. У результаті, проілюстровано, що частини мови сучасної англійської мови – це цілісна система, де усі її частини взаємодіють та переходять одна в одну.

Ключові слова: конверсія, частиномовні переходи, аналітичний лад, похідне слово, субстантивіація, вербалізація.

Постановка проблеми. В епоху сучасних наукових відкриттів, дослідження лексичного рівня мовної системи є актуальними. Ми здобуємо, утримуємо та передаємо іншим знання за допомогою лексичного запасу слів.

Мова і мовне мислення – нерозривні поняття. Граматичний склад кожної мови представляє особливий тип мовного мислення.

Сучасна англійська мова в цьому контексті вирізняється високою продуктивністю утворення нових лексичних одиниць. Закономірності продуктивного словотворення сучасної англійської мови потребують вивчення. Нерідко мову порівнюють з організмом, який піддається змінам у часі і просторі, розвивається і функціонує завдяки «соціальній базі», тобто суспільству людей, які розмовляють цією мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з багатоаспектністю, різнобічністю та комплексністю явища частиномовних переходів, у сучасних українських та зарубіжних мовознавчих студіях існують різні погляди до вибору терміна назви вказаного процесу та його різновидів («конверсія», «транспозиція», «трансформація», «перехід», «перехідність», «граматична омонімія», «деривація», «синкретизм», «субституція» тощо). Авторами праць про частиномовні переходи є І.В. Арнольд, Л.С. Бархударов, В.В. Бузаров, В.В. Бурлакова, Н.О. Волкова, Ю.А. Жлуктенко, І.В. Зикова, С.С. Кубрякова, О.Д. Мешков, В.В. Нікішина, А.І. Смирницький, П.А. Соболева, Є.Г. Сошальська, Є.Н. Турапіна та ін. Концепції вчених різняться акцентуванням морфологічної, синтаксичної та семантичної сутності явища транспозиції, а також повнотою дослідження цього процесу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблему транспозиції частин мови неоднозначно висвітлюють в лінгвістичних студіях, і вона й дотепер є дискусійною в сучасному мовознавстві. Тому однією з рушійних сил словотворення англійської мови на сучасному етапі її розвитку є частиномовні переходи, аналіз яких становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. У сучасній англійській лінгвістичній науці на позначення явищ частиномовних переходів прийнято вживати термін конверсія (conversion), який уперше вжив відомий дослідник англійської мови Д. Лі у своїй книзі «Functional Change in Early English» у 1891 р. [1, с. 4]. Науковець зазначив, що конвер-

сія (від лат. *conversio* – зміна, перетворення) – за сіб словотворення, при якому нове слово утворюється без зміни основної форми нового слова і без застосування словотвірних засобів (одиниць).

У словнику лінгвістичних термінів О.С. Ахманової знаходимо таке визначення терміну конверсії: «Конверсія – утворення нового слова шляхом переведення однієї основи в іншу парадигму словозміни, творення дієслова від основи іменника» [7, с. 202].

Варто зазначити, що важливим чинником розвитку конверсії в англійській мові є її аналітичний лад. Завдяки цьому явищу у мові існує багато можливостей творення нових слів, створюється так звана «морфологічна свобода», коли одне слово вживають в якості різних частин мови, а отже, воно має різні синтаксичні функції. Т.В. Рубанець зазначає: «Корінь, основа і граматична форма слова можуть співпадати за формою (звучання і писання) і тільки внутрішні показники, наприклад артикль, допомагає визначити значення і функцію слів в реченні» [8, с. 287].

Дослідження конверсійних явищ в англійській мові засвідчують існування різних підходів до явища конверсії, а саме: морфологічного, морфолого-синтаксичного, морфолого-синтаксико-семантичного і функціонального.

Комбінований морфолого-синтаксичний спосіб словотвору включає як зміну парадигми, так і зміну синтаксичної функції слова. Прибічники цього підходу влучно зазначають, що для конверсійних утворень притаманні не лише морфологічні, а й синтаксичні фактори, до яких належать: порядок слів, зміна значення, різні асоціації та співвідношення з рядами вже існуючих слів. «Conversion is considered to be a morphological-syntactic word-building means, for it involves both a change of the paradigm and a change of the syntactic function of the word» [2, с. 103].

Прихильники синтаксичного підходу (a purely syntactic approach) розглядають конверсію як «функціональний зсув». Вони стверджують, що слова в сучасній англійській мові можуть одночасно виконувати функції різних частин мови. Цю думку вважаємо недостатньо обґрунтованою, адже такий підхід означає, що в англійській мові немає поділу на різні граматичні розряди слів (частини мови), адже одне слово не може одночасно відноситися до різних частин мови.

Проаналізувавши літературу, зазначимо, що більшість мовознавців найяскравішим прикладом конверсійних утворень в англійській мові

вважають широковживані слова з простою морфологічною структурою. Зазначимо, що найактивнішим є процес конверсії іменника-дієслова. Важливим є те, що вказане явище практично не має обмежень стосовно різних частин мови. Говорять лише про первинність однієї форми та вторинність іншої.

Найбільш обґрунтованими, на нашу думку, є такі принципи класифікації конверсії: за ступенем лексичної стійкості похідного слова (стійка, «оказіональна»); за належністю похідного слова до певної частини мови (субстантивізація, вербалізація, прономіналізація, ад'єктивізація, адвербіалізація та ін.); по відношенню даного акту конверсії до попередніх аналогічних актів («первинна», «вторинна»); по типовості словотворчих відносин, що встановлюються при даному акті конверсії (конверсія як модель, конверсія «унікальна») [4, с. 63].

Дослідник сучасної української мовознавчої науки І.Р. Вихованець послуговується терміном «транспозиція» та виокремлює п'ять її видів, які збігаються з основними видами конверсій у сучасній англійській мові за винятком прономіналізації (переходу в займенник), на місці чого зазначається нумералізація (перехід в числівники) [3]. Зазначену класифікацію демонструє табл. 1.

Розглянемо детально кожен вид поданої класифікації.

Термін «субстантивізація» у словнику лінгвістичних термінів О.А. Ахманової тлумачать як «процес переходу в розряд іменників з іншої частини мови внаслідок набутої здатності безпосередньо вказувати на предмет (а не тільки через його ознаку)» [7, с. 460].

Таблиця 1

Види конверсійних явищ за належністю похідного слова до певної частини мови

субстантивізація	перехід в іменник (noun)
вербалізація	перехід у дієслово (verb)
ад'єктивізація	перехід у прикметник (adjective)
адвербіалізація	перехід у прислівник (adverb)
прономіналізація	перехід у займенник (pronoun)

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Зазначимо, що сфера вживання субстантивів є необмеженою: субстантивізація характерна як для розмовної, так і для літературно-писемної мови, адже, перш за все, це лексичний процес, який у граматичній науці важливий лише у стосунку творення нових частин мови.

В іменники найчастіше переходять прикметники. Наприклад: a relative (рідний), a dear (дорогий), a daily (щоденна газета), тощо.

В.О. Нікішина зазначає, що, незважаючи на велику питому вагу відад'єктивних імен, не можна заперечувати і того, що поряд з ними функціонують творення типу «the poor» (бідняки), «the young» (молоді), «the beautiful» (прекрасне) [6, с. 74].

Сучасна англійська мова характеризується також субстантивізацією власних назв. Внаслідок опредмечування утворені назви мешканців країн, міст, континентів, наприклад: Algerian – adjective (Алжирський – прикметник), Algerian – noun (Алжирець – іменник); African – adjective

(Африканський – прикметник), African – noun (Африканець – іменник).

У результаті, субстантивізація спрощує семантичну форму номінативної одиниці при тому ж змісті і відповідає потребам в економії засобів вираження а, отже, – мовних зусиль.

Ще однією частиною мови, якій притаманний перехід в іменник, є дієслово. Окреслимо найпоширеніші аспекти вказаного переходу, виділені в граматиці англійської мови:

– Разовість дії, наприклад: *to cry* (verb-дієслово) – кричати, плакати, *a cry* (noun-іменник) – крик, вигук.

– Результат дії, наприклад: *to find* (verb-дієслово) – знаходити, *a find* (noun-іменник) – знахідка.

– Стан або процес, наприклад: *to sleep* (verb-дієслово) – спати, *a sleep* (noun-іменник) – сон; (*a sleep* – сон; *a walk* – прогулянка пішки, ходьба) та ін.

Наступний вид частини мовних переходів – вербалізація. В українському тлумачному словнику знаходимо таке тлумачення терміну «вербалізація»: «вид конверсії, що полягає в переході слів (словоформ) з інших частин мови до класу дієслів» [5].

За результатами мовознавчих досліджень доведено, що нові дієслова найчастіше утворюються від:

– іменників: *a bill* (noun-іменник) – рахунок, *to bill* (verb-дієслово) – давати рахунок;

– прикметників: *empty* (adjective – прикметник) – пустий, *to empty* (verb-дієслово) – спустошувати;

– скорочень: *a bach* (bachelor – іменник-noun) – холостяк, *to bach* (verb-дієслово) – холостякувати [9].

Найбільше в дієслово переходить іменник. Зазвичай дієслово має відношення до дії, що відображено в таких мовленнєвих ситуаціях:

– момент з дії: *jump* (verb) – *jump* (noun) – різкий стрибок з підлоги; *move* (verb) – *move* (noun) – зміна положення;

– людина, що виконує дію, наприклад: *help* (verb) – *help* (noun) – людина, що допомагає; *bore* (verb) – *bore* (noun) – людина, що займає; *cheat* (verb) – *cheat* (noun) – людина, що бреше;

– місце дії, наприклад: *drive* (verb) – *drive* (noun) – частина дороги, по якій їздять; *walk* (verb) – *walk* (noun) – місце для прогулянок;

– предмет чи результат дії, наприклад: *peel* (verb) – *peel* (noun) – зовнішня шкірка фрукта або картоплі, що знімається; *find* (verb) – *find* (noun) – знаходження чогось, особливо чогось цінного чи приємного.

Цей список можна поповнити ще багатьма прикладами відомих кожному англійському жителю слів.

– *Drum* (барабан) – *to drum* (грати на барабані);
– *elbow* (лікоть) – *to elbow* (штовхати ліктем);
– *flower* (квітка) – *to flower* (цвісти, розквітати);

– *iron* (праска) – *to iron* (прасувати, гладити);
– *queue* (черга) – *to queue* (стояти в черзі);

– *ticket* (квиток) – *to ticket* (постачати квитками, видавати квитки).

Наступними різновидами частини мовних переходів є ад'єктивізація – перехід різних частин

мови у прикметник та адвербіалізація – перехід в прислівник.

Цікавим явищем у цьому стосунку є утворення конвертованих пар, що дозволяє перехід прислівників у прикметники і навпаки. У табл. 1 подано приклади лексем, які можуть одночасно належати як до класу прислівників, так і до класу прикметників.

Таблиця 1
Лексеми, які демонструють конвертовані пари прислівника-прикметника

Лексема	Лексичне значення 1 (прислівник – adverb)	Лексичне значення 2 (прикметник – adjective)
Daily	щодня	щоденний
Weekly	щотижня	щотижневий
Monthly	щомісяця	щомісячний
Yearly	щорічно	щорічний
Fast	швидко	швидкий
Far	далеко	далекий
Near	близько	близький
Hard	старанно	старанна
Early	рано	ранній
Still	спокійно	спокійний
Low	низько	низький
Long	довго	довгий
High	високо	високий
Wide	широко	широкий
Wrong	неправильно	неправильний
Straight	прямо	прямий
Late	пізно	пізній

Джерело: розроблено авторами за даними [1; 2; 4]

Список літератури:

1. Lee D.W. Functional Change in Early English. Columbia University dissertation. Menasha, Wisc., 1948. – P. 4.
2. Арнольд І.В. Лексикологія сучасної англійської мови : Підр. для ин-тов и фак. іноз. мов / І.В. Арнольд. – М.: Высшая школа, 1959. – 295 с.
3. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 400 с.
4. Жлуктенко Ю.А. Конверсія в сучасній англійській мові як морфолого-синтаксичний спосіб словотвору / Ю.А. Жлуктенко // Іноземна мова у школі. – 1985. – № 5. – С. 53-54.
5. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrainian_explanatory.academic.ru/16136/%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.
6. Нікішина В.В. Конверсія і субстантивізація у сучасній англійській мові / В.В. Нікішина // Проблеми лексичної та словотвірної семантики. – 1984. – С. 74-75.
7. СЛТ: Словарь лингвистических терминов / [ред.-упоряд. О.С. Ахманова]. – М.: Советская Энциклопедия, 1969. – 608 с.
8. Рубанець Т.В. Конверсія як засіб словотвору: її становлення та типізація / Т.В. Рубанець // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – С. 287-289. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_26_87.

Явище переходу частин мови в займенник, яке в граматичній науці окреслено поняттям «прономіналізація», в англійській мові не знайшло свого практичного вираження. Натомість в українській мові це явище достатньо поширене (наприклад: *ліс рук, море сліз, хмари комарів*).

Таким чином, тенденцію переходів іменника, дієслова, прикметника та прислівника можна зобразити у рис. 1.

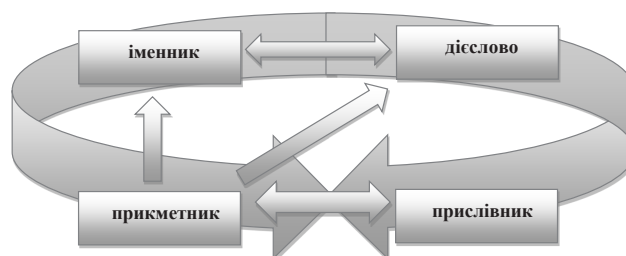

Рис. 1. Тенденції переходів частин мови в англійській мові

Джерело: розроблено авторами

Висновки і пропозиції. Отже, конверсія – це один з найпродуктивніших способів поповнення словникового складу сучасної англійської мови. Запам'ятавши один іменник, ми дізнаємося споріднене йому дієслово, прикметник, займенник.

Грамматична омонімія багатьох англійських слів, яка виникла в результаті втрати флексій є лише однією з декількох причин зародження конверсії як нового способу словотворення. Вказане явище характеризується багатоплановістю та синкретизмом. Таким чином, частини мови сучасної англійської мови – це цілісна система, де усі її частини взаємодіють та переходять одна в одну.

Бляшевська А.В., Найт Н.Ф.

Луцкий педагогический колледж

ЯВЛЕНИЯ ЧАСТЫНОМОВНЫХ ПЕРЕХОДОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ВИДЫ

Аннотация

В статье дана характеристика конверсионных переходов частей речи и обоснованно их словообразовательную роль в лексическом наполнении современного английского языка. Представлено классификационные модели переходов, среди которых детально проанализированы конверсионные явления по принадлежности производного слова к определенной части речи. В результате проиллюстрировано, что части речи современного английского языка – это целостная система, где все ее части взаимодействуют и переходят друг в друга.

Ключевые слова: конверсия, переходы частей речи, аналитический строй, производное слово, субстантивация, вербализация.

Bliashavska A.V., Knight N.F.

Lutsk Pedagogical College

THE PHENOMENA OF TRANSITIONS BETWEEN PARTS OF THE SPEECH IN ENGLISH LANGUAGE AND ITS SPECIES

Summary

The phenomena of transitions between parts of speech (conversion) is described and its word-forming role in the lexical filling of the modern English language is proved in the article. The classification models of transitions are presented, among which the conversion phenomena is analyzed in detail in terms of the word derivation to a certain part speech. As a result, the assertion that parts of the speech of the modern English language is an integral system, where all its parts interact and move into one another, is illustrated in the article.

Keywords: conversion, transitions between parts of speech, analytical system, derivative word, substantiation, verbalization.

УДК 37.081.1:373.3

ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ БАТЬКІВСЬКОГО АВТОРИТЕТУ

Бойчук П.М., Борбич Н.В.
Луцький педагогічний коледж

У статті розкрито сутність поняття «авторитет батьків». На основі порівняльного аналізу визначено високу значущість особистих якостей та життєвого досвіду батьків у очах дітей, що є великою силою батьківського впливу на молоде покоління. Визначено, що авторитет поваги ґрунтується на гуманістичній сутності виховання. Обґрунтовано важливе педагогічне та життєве правило: дитину потрібно поважати як найбільшу цінність.

Ключові слова: авторитет, батьківський авторитет, дитина, батьківська влада, батьківська любов.

Постановка проблеми. Авторитет батьків – важлива складова успішності виховання дітей у сім'ї. Набуття авторитету в очах власної дитини – кропітка праця батька і матері. Думка батьків про рідних і близьких, оточуючих людей, колеґ, поведінка батьків у колі сім'ї та поза ним, вчинки батьків, їхнє ставлення до роботи і до сторонніх людей у повсякденному житті, ставлення батьків один до одного – все це складові батьківського авторитету. Батьківський авторитет не повинен залежати від певних ситуацій, які можуть вплинути на взаємини з дітьми.

У зв'язку з особливою виховною роллю сім'ї виникає питання про те, як зробити так, щоб максимізувати позитивні і мінімізувати негативні впливи сім'ї на поведінку особистості, що розвивається. Для цього необхідно чітко визначити внутрішню сімейні соціально-психологічні фактори, що мають виховне значення. Саме в сім'ї індивід отримує перший життєвий досвід, робить перші спостереження і вчиться поводитися в різних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-педагогічний аспект сімейного виховання й української родини аналізують у наукових доробках Н. Гаврилюк, В. Наулко, А. Пономарьов, О. Семенов, Є. Сявакко, М. Стельмахович та ін. З позицій морального становлення дитини в сім'ї та прояву батьківської влади – А. Мака-

ренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Корчак та ін. Дослідники зазначають, що батьківське ставлення до дітей органічно пов'язане із загальними орієнтаціями культури й власним досвідом самих батьків, які не можна змінити вмить. З іншого боку, при всій значимості батьківського впливу він ніколи не є єдиним усемогутнім вершителем долі дітей. Більше того, оцінка реального ступеню батьківського внеску у формування особистості сприяла **виділенню нами не вирішених раніше питань означеної проблеми.**

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «батьківський авторитет» та проаналізувати виховні можливості батьківської влади.

Виклад основного матеріалу. Поняття «авторитет», «батьківський авторитет», «авторитет батьків» досить часто використовується в психолого-педагогічній науці. Опрацювання літературних джерел із означеної проблеми, здійснений аналіз праць видатних класиків педагогіки А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін., ряду статей у періодичних виданнях дав змогу нам зробити узагальнення, що батьківський авторитет – це вплив батьків на переконання і поведінку дітей, влада над ними. Узагальнені результати подано у табл. 1.

Розглянемо виховні можливості батьківського авторитету. А. Макаренко вважає, що батьківська влада й авторитет ґрунтується на відпові-

Таблиця 1

Категоріальний наліз поняття «батьківський авторитет»

Джерело	Визначення
Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – URL: http://sum.in.ua/	Авторитет (лат. auctoritas – влада, вплив) – це загально визнаний вплив, що його справляє на переконання і поведінку людей певна особа, соціальна група чи інститут завдяки їхнім особливостям і заслугам
Родинне сонцезоло: Методичний порадище для роботи з батьками / авт.-упор. Л. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2006. – С. 140.	Авторитет – загально визнаний вплив людини на інших, що визначається її цінністю для них, об'єктивними заслугами
Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – С. 13.	Авторитет – загально визнаний вплив особи чи організації у різних сферах суспільного життя, що ґрунтується на знаннях, високих моральних якостях, досвіді
Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – Київ: Педагогічна думка, 2001. – С. 13.	Авторитет батьків – висока значущість особистих якостей та життєвого досвіду батьків у очах дітей, що є великою силою батьківського впливу на підростаюче покоління
Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – С. 14.	Авторитет батьків – визнаний вплив батьків на переконання й поведінку дітей, який ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, до їхніх слів і вчинків
Гарбера Н.Ф. Як стати авторитетом для своєї дитини / Н.Ф. Гарбера // Виховна робота в школі. – 2012. – № 7. – С. 6.	Авторитет – це загально визнаний вплив на людей, яким користується особистість, що характеризується відповідним рівнем ділових й організаційних умінь, здібностей і досягнень, морально-психологічних рис та принципів

дальності батька й матері у вихованні майбутнього громадянина країни. «Проте буде просто незручно в самій сім'ї перед дітьми доводити батьківську владу постійним посиленням на таке суспільне уповноваження. Виховання дітей починається з того віку, коли жодні логічні докази і пред'явлення громадських прав взагалі неможливі, а тим часом без авторитету неможливий вихователь», – так зазначає А. Макаренко у своїй лекції «Про батьківський авторитет» [1].

Сенс авторитету полягає в тому, що він не потребує ніяких доказів, приймається як безсумнівне право старшого, як його сила і цінність.

Авторитет любові до дітей, здатність творити духовне тепло, радість. «Праця любові, – писав В. Сухомлинський, – це і є свідоме прагнення до того, щоб у дітях утвердити самого себе, продовжити у них своє духовне багатство. Якщо ви по-справжньому любите своїх дітей, якщо відаєні і вірні їм, ваша любов до дружини з роками не лише не слабшає, але стає більш глибокою і єдиною. Любов – ніжне, тендітне, вередливе дитя мужності. Продовжувати себе у своїх дітях – це значить бути мужнім у любові?» [4].

Авторитет знання передбачає обізнаність батьків з особливостями фізичного і соціально-психічного розвитку дитини, її повсякденними успіхами та труднощами у навчанні, знання інтересів та вподобань, кола друзів, товаришів.

Авторитет допомоги має виявлятися не у виконанні за дитину її обов'язків у сфері праці, навчання, а в методичній пораді: як доцільніше виконати те чи інше завдання, у створенні сприятливих ситуацій для подолання труднощів. Адже лише у самостійній наполегливій діяльності відбувається активний розвиток особистості. Виконання за дитину її обов'язків ослаблює, збіднює особистість.

Авторитет вимогливості передбачає достатній і об'єктивний контроль матері та батька за ретельним виконанням дочкою чи сином своїх обов'язків, доручень у всіх сферах діяльності. Якщо це робиться систематично, у дитини поступово формуються звички відповідальності за виконання обов'язків і доручень.

Авторитет правди ґрунтується на загальнолюдській моральній нормі – «не обманюй». Лише правда у взаєминах батька з матір'ю, з дітьми, іншими членами сім'ї найвище цінується дітьми. Брехні приховати не можна. Рано чи пізно брехня стає очевидною, приносить дитині страждання та розчарування у тих, хто сказав неправду.

Авторитет поваги ґрунтується на гуманістичній сутності виховання. Маленька дитина – це не лише біологічна істота, а Людина, Особистість. Вона перебуває в стані активного розвитку, вступає у взаємини з іншими людьми (старшими, молодшими), припускається помилок, у неї ще мало соціального досвіду, знань. Але дитину потрібно поважати як найбільшу цінність: вона – Людина!

Саме в родині – природному осередку зростання дитини – виховується любов до батьків, до родини, Батьківщини, до рідної мови, історії, культури, засвоюються основні моральні принципи, розвиваються почуття добра, совісті, справедливості тощо. Отже, батьки – головні природні вихователі дитини. Найкращі умови для виховання повноцінної людини – дає поєднання

родинних і загальнонаціональних традицій, регіональних звичаїв, які підтримуються батьками і передаються дітям.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від її непорушного авторитету, подружньої вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя. Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й поза навчальною діяльністю своїх дітей. Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям.

Така співпраця дітей з батьками має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання. Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил. Домашній затишок облагороджує дітей.

Провідну роль у сімейному вихованні відіграє мати. Саме вона найсильніше впливає на дітей, особливо в сфері духовно-морального виховання.

Діти, які виростають без материнського тепла і ласки, похмурі, як правило, замкнені, злостиві, вперті. Для дитини дошкільного віку стосунки з матір'ю є найбільш природними і найбільш тісними. Характерна емоційна близькість. Мама – оберег родини, джерело любові й гуманізму. Експресивність материнської мови сприяє ширшій соціалізації дитини, формуванню почуття прив'язаності між батьками і дітьми. Однак «сюсюкання» з малими дітьми можуть стримувати розвиток мови і інтелекту. Материнське виховання впливає на повноцінний розвиток почуттів дитини, сприяє набуттю життєвого досвіду; за відсутності в сім'ї батька може сформувати інфантильний тип поведінки (особливо у хлопчиків).

Не меншим є й вплив батька, особливо коли йдеться про виховання хлопчиків. Проте виконати свої виховні функції батько і мати можуть лише за умови, що вони є справжнім авторитетом для дітей. Роль батька у вихованні дитини, його стриманість у почуттях і поміркованість у вчинках сприяють вираженості думок і дій дитини. Він є захисником її природного стану, вихователем вольових якостей – витривалості, дисциплінованості. Мова батька (чоловіка) меншою мірою наближена до дітей і конкретна, що дає змогу розширити їхній лінгвістичний і практичний досвід. Більшість батьків для своїх доньок – це орієнтир у виборі майбутнього шлюбного партнера. На батькові лежить відповідальність за матеріальне і психологічне благополуччя сім'ї.

Сучасний батько стає не лише носієм суспільних норм, національної культури, традицій, моралі, що передаються з покоління в покоління і закріплюються в життєвому досвіді дітей, більше того, сьогодні він несе відповідальність рівнозначну з матір'ю за народження, розвиток і виховання нової людини перед державою, суспільством, народом.

Реалізація психолого-педагогічної підготовки батька до виховання дитини в умовах сьогодення неможлива без вивчення розвитку теорії і практики підготовки батька до виховної діяльності в сім'ї та дослідження його ролі у виховному процесі в контексті історико-педагогічної спадщини. Всі батьки прагнуть для дитини тільки найкращого, але використовують різні методи. Те, якою виросте дитина, який вона матиме характер, залежить від щоденної турботи, уваги, піклування та любові батьків.

«Ваша власна поведінка, – писав А. Макаренко, звертаючись до батьків, – вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, виховує дитину кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає дома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поведетеся з друзями і ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, – в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте. А якщо вдома ви грубі або хвастливі, або ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, вам уже не треба думати про виховання: ви вже виховуєте своїх дітей і виховуєте погано, і ніякі найкращі поради й методи вам не допоможуть» [1].

Справжнім авторитетом користуються батьки, які сумлінно ставляться до праці, до сімейних обов'язків, активні в громадському житті. Такі батьки уважні до дітей, люблять їх, цікавляться їхніми шкільними та позанавчальними справами, поважають їх людську гідність.

Важко переоцінити роль дідуся і бабусі у сімейному вихованні. Однак це не означає, що батьки повинні перекладати на них свої батьківські обов'язки.

Дитині потрібні ті й ті. Сімейне виховання повноцінне лише за розумного поєднання виховного впливу першовихователів – батьків та багатих на життєвий досвід помічників і порадників – дідуся і бабусь.

Саме дідусі й бабусі допомагають вирішити й таку моральну проблему, як виховання у дітей чуйного, уважного ставлення до людей похилого віку.

Людяність виховується тільки на прикладі батьків. Якщо діти бачать зневажливе ставлення батьків до дідуся чи бабусі, то годі сподіватися від них іншої поведінки в майбутньому. В даний час, роль бабусь і дідуся просто неоціненна. Поки батьки перебувають на роботі, вони доглядають за онуками, під час хвороб доглядають за ними, коли батьки йдуть вечорами в кіно, театр або гості, сидять з ними, цим самим допомагають розслабитися і відпочити морально та фізично своїм дітям.

Завдяки дідусям і бабусям, діти розширюють свій кругозір, завдяки їм набувають неоціненний досвід у спілкуванні зі старшим поколінням. Часто батьки, через нестачу часу, не можуть приділити належної уваги своїм дітям, на відміну від старшого покоління, які намагаються дати їм частину свого емоційного багатства. Кажуть, що між дітьми та літніми людьми, існує якийсь «містичний зв'язок»: казка, яку розповідає бабуся, набагато цікавіша, ніж та ж сама казка, розказана батьком чи мамою. *Бабусі бувають різні*, наприклад

Бабуся-критиканка, яка ні на хвилину не припиняє пильно вивчати поведінку батьків і їх недоліки у вихованні. З одного боку, з такою бабусею складно співіснувати. З іншого, така бабуся – ідеальна для батьків, які самі ну ніяк не можуть організувати своє життя.

Бабуся-тиран – найавторитетніша бабуся. Вона робить безапеляційні заяви і ніхто не повинен з нею сперечатися

Бабуся-подружка – балакуча бабуся здатна прикрасити похмурі будні мами, яка сидить вдома з дитиною, гарна заміна телевізору, але допомоги від неї не дочекаєшся.

Бабуся-мучениця готова не їсти і не пити заради онуків. І про те, від чого їй довелося відмовитися, вона розповість усім.

Бабуся-модниця – найкраща бабуся для внучки. Вона й сама добре одягнена, і за онукою простежить, і ходяча академія мистецтв всіма своїми знаннями неодмінно поділиться з онукою. Мінус таких бабусь – не дуже-то вони люблять хлопчиків.

Юна бабуся – частіше це молода жінка, яка не збирається присвячувати свої кращі роки онукам. З такої бабусі користі мало.

Бабуся-контролер звикла все тримати під контролем. Без неї не обійдеться жодна сімейна рада. Хоча, часом її поради досить корисні, головне – вміти це визнати.

У бабусі-оптимістки все завжди добре. Її онуки – найкращі, і заради них вона готова, долаючи свій ревматизм і головні болі, годинами гуляти і навіть стрибати на дитячому майданчику. Діти її просто обожають за таку життєву позицію і частенько сідають на голову.

Хоч ця характеристика старшого покоління дещо іронічна, проте, поведінка їх серйозно впливає на виховання та розвиток онуків [3, с. 12-13].

Різні батьки по-різному будують спілкування своїх дітей з їх бабусями і дідусями. Протиріччя між поколіннями існують, і це абсолютно природно. Співпраця поколінь може бути продуктивною і психологічно комфортною тільки у такій формі, яка передбачає, як мінімум, взаємну повагу. Старше покоління часто не сприймає нових методів виховання і якщо принципи виховання дитини, які близькі Вам не збігаються з методами, які застосовують бабусі й дідусі, не варто постійно сперечатися і конфліктувати, адже час, проведений разом з дідусям та бабусею, дітьми завжди сприймається як свято.

Висновки і пропозиції. Сімейне виховання та авторитет батьків є могутнім джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадянського змушнення, глибоких людських почуттів, любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошани рідної мови, історії, культури. Сучасне виховання в українській сім'ї має ґрунтуватися на національній основі та загальнолюдських принципах – правдивості, справедливості, гуманізму, демократизму. Створені протягом віків родинні традиції українського народу є міцним фундаментом сімейного дому. В них містяться справжні скарби загальнолюдських цінностей – любов до людей, взаємоповага у сім'ї, гостинність, привітність, щедрість та взаємодопомога. У багатовікових звичаях, обрядах, традиціях народу – унікальна школа сімейного виховання поведінки, етики, праці та дозвілля.

Список літератури:

1. А.С. Макаренко. Лекції про виховання дітей // Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / упор. Н. Борисова, В.З. Смаль. – Київ: Вища шк., 2004. – С. 200-312.
2. Бойчук П.М. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського / П.М. Бойчук // Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових статей. Педагогічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2008. – Вип. 1. – С. 13-19.
3. Мудрість батьківської влади (педагогічна культура батьків : правила і тонкощі) : бібліографічний покажчик : Централізована бібліотечна система Шевченківського району м. Києва Інформаційний центр «Бібліотека ім. М. Костомарова». Інформаційно-бібліографічний відділ. – Київ, 2013. – 28 с.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – Київ: Рад. шк., 1978. – 264 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – Київ: Педагогічна думка, 2001. – С. 13.

Бойчук П.Н., Борбич Н.В.

Луцкий педагогический колледж

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ РОДИТЕЛЬСКОГО АВТОРИТЕТА**Аннотация**

В статье раскрыта сущность понятия «авторитет родителей». На основе сравнительного анализа определено высокую значимость личных качеств и жизненного опыта родителей в глазах детей, которые являются большой силой родительского влияния на молодое поколение. Определено, что авторитет уважения основывается на гуманистической сущности воспитания. Обосновано важность педагогического и жизненного правила: ребенка нужно уважать как наибольшую ценность.

Ключевые слова: авторитет, родительский авторитет, ребенок, родительская власть, родительская любовь.

Boichuk P.M., Borbych N.V.

Lutsk Pedagogical College

THE EDUCATIONAL CAPABILITIES OF PARENTAL AUTHORITY**Summary**

The essence of concept «the authority of parents» is exposed in the article. A great importance of the personal qualities and parents' life experience in the eyes of children what is a great power of paternal influence on the young generation is determined on the basis of comparative analyzes. The fact that the authority of respect is based on the humanism essence of education is proved. An important pedagogical and life rule – a child has to be respected as the biggest value – is defined.

Keywords: authority, parental authority, child, parental power, parental love.

УДК 372.83

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Галан О.М.

Луцький педагогічний коледж

У статті висвітлюється проблема формування медіакомпетентності сучасного студента в процесі вивчення суспільних дисциплін. В умовах розвитку сучасного суспільства сучасний викладач повинен володіти навиками використання медіаресурсів у своїй роботі, інформацією про існуючі медіа-продукти навчального призначення, умінням ефективно їх використовувати в освітньому процесі. Розглядаються варіанти їх використання на заняттях з суспільних дисциплін. Визначаються причини необхідності впровадження медіаосвіти. Аналізуються основні положення Концепції медіаосвіти в Україні.

Ключові слова: медіа, професійна майстерність, медіакомпетентність, медіаграмотність, медіакультура, медіапродукт, медіаосвіта.

Постановка проблеми. Медіакомпетентність формується як результат процесу медіаосвіти й допомагає людині активно використовувати можливості інформаційного простору – телебачення, радіо, відео, преси, Інтернету. Вивчення суспільних дисциплін формує особистість студента, тому інтеграція медіа грамотності в освітній процес надзвичайно важлива, особливо на сучасному етапі, адже українське суспільство потребує ширшого вироблення навичок критичного мислення та імунітету до маніпуляцій громадською свідомістю та пропаганди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки розвиток інформаційного суспільства зумовив появу такого напрямку в педагогічній науці, як медіаосвіта, тому її концептуальні засади стали предметом наукового пошуку О. Шарикова, О. Федорова, С. Пензіна, І. Челишева, Г. Онкович, Л. Зазнобіної. Дослідники Р. Кьюбі, Дж. Поттер, В. Вебер, Л. Мастерман в своїх наукових розвідках приділяли увагу розвитку медіаграмотності та медіакультури особистості. Л. Найдьонова, І. Доніна, М. Кузьміна, В. Мантуленко, В. Протопопова, І. Фатєєва, А. Федоров, А. Ермоленко, А. Сулім розкривають теоретичні аспекти представленого питання. Теорія і практика медіаосвіти в сучасному науковому дискурсі є предметом дослідження багатьох учених, адже Концепція медіаосвіти є актуальною на даний час. В. Іванова, О. Волощенко, О. Мокрогуз в посібнику «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін» надають приклади та розкривають методику проведення занять із суспільних дисциплін формуючи медіа компетентність, застосовуючи технології критичного мислення [4]. Проте серед значної кількості досліджень немає таких, у яких би окремо і цілісно було обґрунтовано особливості медіаграмотності майбутніх учителів нової української школи.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання медіаграмотності є актуальною впродовж останніх десятиріч, але нами аналізуються можливості застосування медіаосвіти та формування медіакомпетентності саме у курсі викладання суспільних дисциплін.

Метою дослідження є аналіз взаємозв'язку медіаосвіти й медіакомпетентності та визначення ролі медіаосвіти для сучасного суспільства. Відповідно до зазначеної мети нами були поставлені такі

завдання: проаналізувати причини необхідності формування медіакомпетентності, визначити основні положення Концепції медіаосвіти в Україні; визначити шляхи формування медіа компетентності на заняттях із суспільних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. За твердженням Дж. Поттера, медіаосвіта – це шлях до досягнення медіаграмотності. Медіаграмотна аудиторія здатна розумітися на процесах створення й відбору медіатекстів, володіє більш високим рівнем розуміння, оцінювання медійного світу.

Один із найбільш авторитетних медіапедагогів і теоретиків медіа Л. Мастерман (L. Masterman) [5] обґрунтував сім причин пріоритетності й актуальності медіаосвіти (рис. 1).

Розвиток медіа компетентності, зазначає Дж. Поттер, заснований на ряді компонентів. «Перший компонент – досвід. Чим більше у нас досвіду контактів з медіа та з реальним світом, тим більше наш потенціал для розвитку більш високого рівня. Другий компонент – активне застосування умінь у сфері медіа. Третій компонент – дозрівання або готовність до самоосвіти».

Американський медіапедагог С. Дж. Берен склав класифікацію умінь, необхідних для медіакомпетентності особистості:

- здатність і готовність докласти зусилля, щоб сприймати, розуміти зміст медіатексту й фільтрувати «шум»;
- розуміння сили впливу медіатекстів;
- здатність розрізнати емоційну реакцію при сприйнятті медіатекстів, щоб діяти відповідно;
- розвиток компетентного припущення про зміст медіатексту;
- знання жанрів медіатекстів і здатність визначати їх синтез;
- здатність міркувати про медіатексти критично, незалежно від того, наскільки впливові їх джерела;
- знання специфіки мови різних медіа й здатність розуміти їх вплив, незалежно від складності медіатекстів [7].

Отже, медіакомпетентність – рівень медіакультури, який забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного та політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіа простором, створювати нові елементи

Рис. 1. Причини пріоритетності й актуальності медіаосвіти

Джерело розроблено автором за даними джерела [5]

медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію. Під час навчання в школі учні мають зміцнити ставлення до засобів масової інформації, здатність до взаємодії з медіа. Учителю на уроках має навчати учнів розумінню наслідків впливу медіа, ролі засобів масової інформації як конвеєра знань [назва з екрану].

На думку І. Ладика «стати медіаграмотним» – не означає пройти якісь курси, вивчитися, отримати сертифікат, і на цьому все [3, с. 35]. Вчений стверджує, що «медіаграмотність – це практичний навик, риса стилю життя» [3, с. 35]. Ми поділяємо думку вченого про те, що «медіаграмотна людина, якщо бачить сумнівну інформацію, намагається її перевірити. Це людина, яка не просто пливе за інформаційною течією, а критично сприймає цей потік. Інформація уже позбавлена ореолу святості чи таємничості, як це було у радянський період, коли відомостей бракувало. Зараз повідомлень та новин – надлишок. Контент творить кожен, хто хоче його творити. Інформації стало багато, тому гостро постала проблема її аналізу та критичного сприйняття, щоб відсіяти неправду» [3, с. 36].

Міжнародна організація ЮНЕСКО опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності (Laws of Media and Literacy, MIL). Згідно з ними, «інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, Інтернет мають використовуватися 38 суспільством критично. Вони рівні за статусом, і жодне з цих джерел не варто вважати більш значущим, ніж інші». Важливо

перевіряти отримані повідомлення у різних джерелах і не вважати одне достовірнішим за інше. Не варто оточувати себе лише медіа певної орієнтації, адже це спотворює сприйняття реальності. Інформацію потрібно черпати з різних джерел, незважаючи на те, що їхня позиція може бути неприйнятною для нас. Лише так можна залишитися об'єктивним. Відповідно до принципів ЮНЕСКО, «кожен громадянин є творцем інформації/знань. Кожен має право на доступ до інформації та право на самовираження. Медійна та інформаційна грамотність має бути для всіх – і для чоловіків, і для жінок, – і тісно пов'язана з правами людини». Саме тому, що кожен має право на самовираження, і потрібна медіаграмотність. Адже інформації стало дуже багато, тому потрібно уміти її фільтрувати. Безперечно, кожен має право на власну думку і її висловлення, але через інформаційний шум не всі є почутими [назва з екрану].

Ще одним принципом є те, що «інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, незалежними чи неупередженими. Будь-яка концептуалізація, використання і застосування МІЛ повинна зробити це твердження прозорим і зрозумілим для всіх громадян». Особливо це відчутно в Україні, де медіа мають власників, здебільшого олігархів, які нав'язують власну редакційну політику. Потрібно уважно аналізувати месиджі, які чуємо зі ЗМІ – найчастіше вони вигідні їхнім власникам і не відображають реальної картини. Саме тому і потрібна медіаграмотність – для розуміння поточної ситуації,

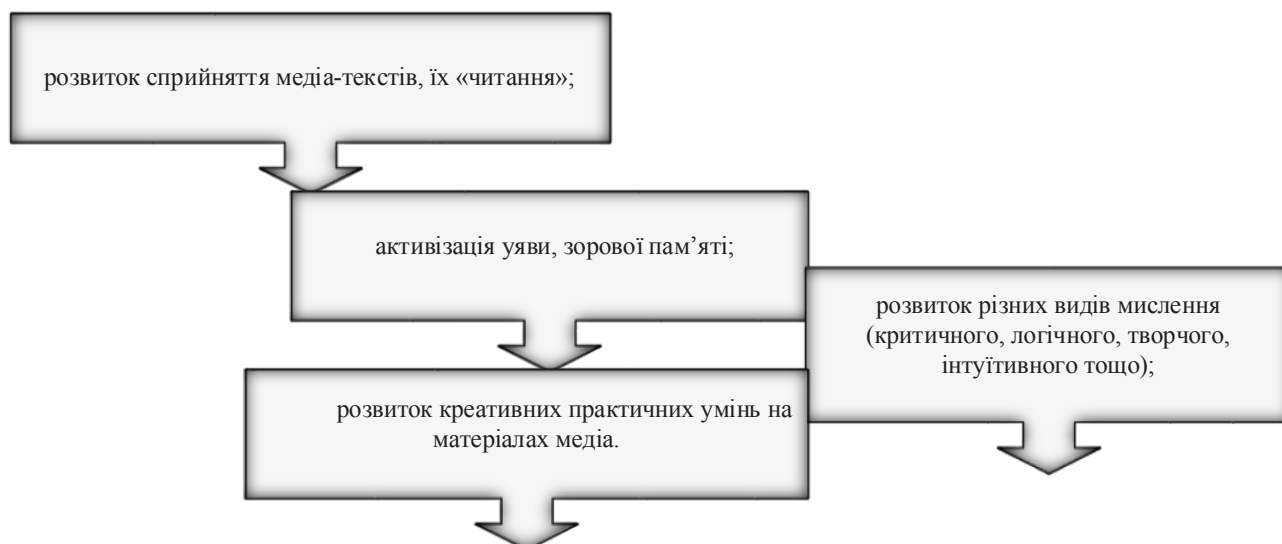

Рис. 2. Основні завдання при формуванні медіакомпетентності в процесі вивчення суспільних дисциплін

Джерело: розроблено автором

позицій сторін конфлікту та поглядів різних людей. «Кожен громадянин хоче отримувати і розуміти нову інформацію, знання і повідомлення та мати можливість на спілкування з іншими, навіть якщо він не висловлює це прагнення. Їхні права на це ніколи не мають порушуватися» [назва з екрану].

П'ятим принципом медіаграмотності від ЮНЕСКО є твердження, що «медійна та інформаційна грамотність не набувається одномоментно. Це постійний та динамічний досвід і процес. Його можна вважати завершеним, якщо він включає в себе знання, вміння та установки щодо використання, створення та передачі інформації, щодо медіа та технологічного контенту». Знання, вміння та навички з медіаграмотності набуваються разом із досвідом. Для цього людині потрібно перебувати в медійному полі, критично сприймати інформацію від різних ЗМІ та лідерів думок у соцмережах, зіставляти різні факти та повідомлення, не довіряти нікому та перевіряти дані [9].

Медіакомпетентність дає викладачеві розуміння того, як медіатексти, що є частиною щоденного життя, допомагають пізнати навколишній світ й інформаційно насичене навколишнє середовище, вплинути на рівень медіа-культури студента. Педагог, занурений в середовище, яке підвищує його рівень медіакомпетентності, оволодіває навиками вивчення, аналізу, інтерпретації медіа-текстів, умінням створення самостійного медіа-продукту. Тільки таким чином, долучившись до світу медіа, учитель може сприяти формуванню медіа-культури своїх учнів.

Освітній заклад має випереджати розвиток суспільства та давати учням знання про найсучасніші наукові досягнення, інноваційні структури, готувати їх до практичної діяльності. На нинішньому етапі розвитку суспільства володіння інформаційними технологіями стає неодмінною вимогою часу. У сучасному суспільстві наукам суспільствознавчого циклу належить особлива роль, оскільки в процесі їх вивчення відбу-

вається формування основ світогляду школяра. На рис. 2 нами визначено основні завдання при формуванні медіакомпетентності в процесі вивчення суспільних дисциплін.

Рекомендуємо на заняттях із суспільних дисциплін використовувати такі вправи та завдання, що покликані навчити аналізувати медіатексти, критично мислити та декодувати їх, які допоможуть у майбутньому житті не загубитися в інформаційному потоці та навчать відбирати корисну та правдиву інформацію.

Наприклад, вправа: робота з документальними фільмами. Учням пропонується переглянути два документальних фільми на одну і ту ж тематику, але виготовлені різними країнами, і дати відповіді на запитання. У ході роботи викладач пропонує методом дискусії визначити можливість документального кіно як мас-медіа, під час дискусії окресливши: які емоції студенти відчували під час перегляду фільмів, який з фільмів їм видається правдивішим і чому.

Покликання викладача – навчати студентів самостійно опрацьовувати, диференціювати, оцінювати й систематизувати інформацію. Тому що мас-медіа активно втручаються в освіту, змінюючи технології навчально-виховного процесу, та змісту викладачі зобов'язані мати розвинуті методичні навички роботи з мультимедіа. Завдання педагога полягає в тому, щоб організувати для студентів середовище, яке сприяло б спільному пізнанню нових можливостей. Одна з задач сучасного вчителя.

Проаналізувавши основні методи використання засобів медіаінформації на уроках суспільних дисциплін та застосувавши їх у роботі із студентами, радимо: системно впроваджувати на заняттях з суспільних дисциплін засоби медіа інформації з метою посилення мотивації навчання, підвищення ефективності сприйняття навчального матеріалу, кращого його засвоєння; поєднувати виклад теоретичної інформації з показом демонстраційного матеріалу, відеоінформації, презентацій, мультфільмів, відеокліпів, тощо; використовувати

інформаційні можливості соціальних мереж для організації роботи з обдарованими студентами; впроваджувати різні проекти, конкурси, дебати та дискусії різних форматів; формувати в учнів через використання медіа засобів інформації медіа-грамотності, медіа-компетентності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, медіа компетентність є поняттям багатоплановим, за-

лежить від багатьох факторів, розвивати її потрібно протягом усієї педагогічної діяльності. Суспільні дисципліни, які є надзвичайно мобільними у сучасному світі, потребують незаангажованого підходу. Аналіз медіа продуктів, використання їх у педагогічній діяльності сприяє медіа культурі студентства, формуючи його медіакомпетентність.

Список літератури:

1. Єрмоленко А.О. Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога / А.О. Єрмоленко // Вісник, Серія: Педагогічні науки. – 2016. – № 137. – С. 330-334.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.telekritika.ua/material/konceptsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukrayini>.
3. Ладика І. Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства / І. Ладика // Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. – 244 с. – С. 35-39.
4. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенко, О. Мокрогуза – К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. – 201 с.
5. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід: навчальний посібник / О.Т. Баришпольця, Л.А. Найдьонова, О.Є. Голубева, В.В. Різун та ін.; За ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
6. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчально-методичний посібник / За ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко; За науковою редакцією В.В. Різун. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
8. Основи медіаграмотності: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин / [В.В. Літостанський, В.Ф. Іванов, Т.В. Іванова, О.В. Волошенко, В.І. Даниленко, В.П. Мележик]. – К.: АУП, 2014.
9. ЮНЕСКО опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/yunesko_opublikovala_pyat_printsipiv_mediynoi_ta_informatsiynoi_gramotnosti/.

Галан О.Н.

Львівський педагогічний коледж

ФОРМИРОВАНИЕ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация

В статье освещается проблема формирования медиа-компетентности современного студента в процессе изучения общественных дисциплин. В условиях развития современного общества современный преподаватель должен обладать навыками использования медиаресурсов в своей работе, информацией о существующих медиа-продуктах учебного назначения, умением эффективно их использовать в учебном процессе. Рассматриваются варианты их использования на занятиях по общественным дисциплинам. Определяются причины необходимости внедрения медиаобразования. Анализируются основные положения Концепции медиаобразования в Украине.

Ключевые слова: медиа, профессиональное мастерство, медиакомпетентность, медиаграмотность, медиакультура, медиапродукт, медиаобразование.

Halan O.M.

Lutsk Pedagogical College

FORMATION OF MEDIA COMPETENCE IN THE PROCESS OF STUDYING SOCIAL DISCIPLINES

Summary

The article deals with the problem of formation of the media competence of a modern student in the process of studying social disciplines. In a modern society, a modern teacher should have skills in using media resources in his work, information about existing media products of educational purposes, and the ability to use them effectively in the educational process. The variants of its use on social disciplines lessons are given. The necessity of implementation of media education is determined. The main provisions of the Concept of Media Education in Ukraine are analyzed.

Keywords: media, professional mastery, media competence, media literacy, media culture, media product, media education.

УДК 37.013:796.071.4(045)(477.82)

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ ДЛЯ ПОТРЕБ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Денисенко Н.Г., Северіна Л.Є., Табак Н.В.
Луцький педагогічний коледж

Стаття присвячена проблемі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури для потреб Нової української школи. Автори статті особливо цінним вважають представлену модель формування готовності учителів фізичної культури нового покоління, яка описана за допомогою цільової, теоретико-методологічної, змістової, процесуальної та оціночно-результативної підсистем. Визначено підходи, принципи, функції та педагогічні умови підготовки вчителів означеного фаху.

Ключові слова: готовність, підготовка, педагогічна модель, фізична культура, майбутній учитель фізичної культури.

Постановка проблеми. Здоров'я людини – одна з центральних проблем сьогодення. Збереження й підтримка здоров'я українців, зокрема молодого покоління, є однією з фундаментальних цінностей як конкретної людини особистості так і суспільства загалом. Сучасний етап розвитку людства, на думку В. Казначеева, повинен стати періодом *Homo valiens* («людини здорової»). Цю позицію поділяє і В.І. Бабич стверджуючи, що «до теперішнього часу зберігаються стійкі тенденції зниження рівня здоров'я сучасної молоді, зокрема й такого його надзвичайно важливого складника, як соціальне здоров'я» [1, с. 4]. Цей процес на думку дослідника «характеризується дезадаптацією учнів у суспільстві, неготовністю до дорослого життя, низьким рівнем соціальної та правової відповідальності, фактичною відсутністю співчуття до інвалідів і людей похилого віку, прагнення до самореалізації, а також зростанням серед підлітків кількості випадків агресивності, неповаги до дорослих, зневаги до однолітків, частими конфліктами з близькими людьми, підвищенням рівня сексуальної розбещеності тощо [1, с. 4].

Невипадково сьогодні спостерігається зниження інтересу дітей та молоді до занять фізичними вправами, дефіцит їх рухової активності. Так, нині практично здоровими є лише 27% дітей шкільного віку, близько 90% студентів мають відхилення у стані здоров'я, понад 50% – незадовільну фізичну підготовленість. Означене питання набуває сьогодні неабиякої актуальності. Враховуючи негативну статистику, соціальне й педагогічне значення порушеної проблеми полягає в нагальній необхідності підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які були б здатні до виховування здорового молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах розглядали вітчизняні вчені В. Завацький, О. Куц, Л. Суценко, О. Тимошенко, Б. Шиян, Ю. Шкретій та ін.; валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітянському процесі досліджувала М. Гончаренко; теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів досліджував В. Горащук; інтеграцію пізнавальної і рухової діяльності в системі навчання і виховання школярів вивчала О. Дубогай; теоретико-методичні засади інноваційних

технологій в системі фізичного виховання молодших школярів досліджувала Н. Москаленко.

Водночас теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить про те, що проблема підготовки учителів фізичної культури нового покоління до ефективного використання оздоровчих технологій в Новій українській школі як у теоретичному, так і в практичному аспектах досліджена недостатньо, зокрема ґрунтовно не проаналізовано зміст, форми і методи, які мають бути спрямовані на забезпечення ефективної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здійснення професійної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність і доцільність дослідження проблеми зумовлені необхідністю подолання суперечностей, які виникають між:

- об'єктивною потребою суспільства у висококваліфікованих мобільних учителях фізичної культури для роботи в Новій українській школі (НУШ) та недостатньою розробкою питань формування їхніх професійних компетентностей в умовах вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації з урахуванням індивідуальних можливостей студентів, їх інтересів і запитів щодо майбутньої професійної діяльності;

- необхідністю готовності майбутніх учителів фізичної культури до здійснення якісної оздоровчої роботи зі школярами в Новій українській школі та недостатнім рівнем знань, сформованих практичних умінь і навичок такої роботи.

У зв'язку з цим, **мета нашого дослідження** зумовлюється необхідністю формування нової моделі підготовки учителів фізичної культури нового покоління до здійснення якісних оздоровчо-рекреаційних послуг в умовах концепції Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання соціально здорової молоді є складною й багатогранною й, відповідно, потребує вивчення широкого спектру наукової літератури, в тому числі й питань підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здійснення власної професійної діяльності. Науковці поняття «підготовка» визначають як: «наявність педагогічних знань для швидкої орієнтації в різноманітних ситуаціях шкільного життя, для творчості у навчальній і виховній роботі» (С. Балбенко) [2, с. 7]; орієнтація студентів вищих педагогічних навчальних закладів не тільки на засвоєння знань і умінь, а й на нестандартність

мислення, розвиток творчих здібностей (Л. Вакалова і Е. Орлова) [3, с. 45]; «системоутворювана властивість особистості, яка визначає її психологічний склад і є «стрижнем» всього її психічного образу» (О.С. Гребенюк) [4, с. 152]; складний, цілеспрямований прояв особистості, фундаментальна умова успішного виконання будь-якої діяльності (М. Дьяченко і Л. Кандибович) [5, с. 42].

Більшість проаналізованих дослідників пропонують власні моделі підготовки учителів. Ми також дозволимо собі запропонувати модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури для роботи з учнями в умовах Нової української школи.

При створенні моделі ми виходили із загальнотеоретичних основ моделювання, відповідно до яких були визначені такі характеристики:

а) модель повинна складати комплексну систему взаємопов'язаних елементів (принципів, змісту, форм, методів, засобів, новітніх підходів, функцій), які при створенні педагогічних умов забезпечують якісну професійну діяльність студентів;

б) структура моделі повинна створювати можливості контролю досягнень студентів на всіх стадіях роботи щодо їх готовності до професійної діяльності в НУШ; в) модель повинна надавати можливості для активного втручання з метою своєчасної корекції освітнього процесу в закладах I-II рівнів акредитації.

Модель описана за допомогою цільової, теоретико-методологічної, змістової, процесуальної та оціночно-результативної підсистем (рис. 1).

Цільова підсистема визначається метою та завданнями підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в НУШ.

Метою є формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в НУШ.

До завдань підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в НУШ віднесено:

- підготовку висококваліфікованих учителів фізичної культури, готових до успішної професійної діяльності у початковій школі;
- надання студентам ґрунтовних знань про оздоровчу роботу зі школярами;
- формування умінь та навичок студентів щодо оздоровчої роботи з молодшими школярами;
- формування творчого креативного потенціалу особистості студента;
- забезпечення позитивної мотивації та спрямованості інтересів, потреб і діяльності студентів у русло застосування оздоровчої та спортивно-масової роботи в НУШ;
- пошук ефективних методів навчання, які сприятимуть формуванню готовності майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності в НУШ.

Теоретико-методологічна підсистема визначається:

- 1) теоретичними підходами;
- 2) принципами.

До підходів віднесено: *особистісно орієнтований, системний та діяльнісний*.

Особистісно орієнтований підхід дозволив сформувати студента як індивідуальну, творчу особистість, яка спрямовує свої зусилля на ґрунтовну підготовку до майбутньої професійної діяльності з оздоровлення учнів різного віку і статі.

Системний підхід дозволив виділити складові готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в НУШ.

Діяльнісний підхід дозволив організувати освітній процес у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації таким чином, щоб відбуло-

Рис. 1. Підсистеми моделі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами

ся формування усіх компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури.

Нами було виокремлено такі принципи: зв'язку теорії з практикою, свободи вибору, особистісної цілеспрямованості, вибору власної освітньої траєкторії, індивідуальної адаптивності та принцип освітньої рефлексії.

Принцип зв'язку теорії з практикою реалізовувався шляхом створення на практичних заняттях педагогічних ситуацій, наближених до реальних умов здійснення майбутньої професійної діяльності в НУШ.

Принцип свободи вибору передбачав право вибору студентом додаткового факультативного курсу, спецкурсу, темпу, форм і засобів роботи. Ми не лише надавали студентам свободу вибору, але і вчили їх діяти усвідомлено в ситуації вибору.

Принцип особистісної цілеспрямованості студентів забезпечував підготовку з урахуванням особистісних навчальних цілей, формування власної професійної мобільності. Майбутні учителі фізичної культури окреслювали проблеми, які їх цікавили, консультувалися з викладачем, узгоджували індивідуальну програму занять із загальною освітньою програмою. Застосовувався принцип дуальності.

Принцип вибору власної освітньої траєкторії реалізовувався у процесі усвідомленого та узгодженого з викладачем вибору студентом теми творчої роботи, форми її виконання та захисту.

Реалізація *принципу індивідуальної адаптивності* здійснювалася через створення груп, які об'єднували студентів, однакових за рівнем готовності до роботи в НУШ. Сутність принципу – навчання кожного на рівні його можливостей і здібностей; адаптація навчання до особливостей різних груп студентів. Студенти окреслювали проблеми, які їх цікавили, консультувалися з викладачем, узгоджували індивідуальну програму занять.

Принцип освітньої рефлексії реалізовувався в процесі супроводження освітнього процесу його рефлексивним усвідомленням студентами. Рефлексія – це усвідомлення способів діяльності, виявлення її смислових особливостей. В процесі підготовки до застосування оздоровчих технологій у професійній діяльності майбутні учителі не лише усвідомлювали зроблене, а і розуміли способи діяльності. Це було необхідною умовою того, щоб студенти бачили схему організації діяльності, яка передбачає застосування оздоровчої роботи, конструювали її відповідно до своїх цілей і програм, усвідомлювали результати такої діяльності у роботі зі школярами.

Змістова підсистема визначається 1) структурними компонентами готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності; 2) функціями; 3) педагогічними умовами; 4) системою знань, умінь та навичок з навчальних дисциплін: «Теорія і методика фізичного виховання», «Методика фізкультурно-оздоровчих занять з використанням легкої атлетики», «Гімнастика з методикою викладання», «Ритміка елементарними хореографіями», «Оздоровча фізична культура з методикою викладання», зі спецкурсу «Інноваційні методики фізичної культури».

До функцій віднесено: освітню, розвивальну, організаторську, комунікативну, гностичну, конструктивну.

Освітня функція передбачала оволодіння студентами ґрунтовними знаннями про оздоровчу роботу з молодшими школярами.

Розвивальна функція забезпечувала розвиток студентів у контексті індивідуальної освітньої стратегії, формування їх особистісних творчих якостей як передумови на шляху до вершини у професії та успішної самореалізації у житті.

Організаторська функція реалізовувалася через забезпечення студентами різноманітних видів навчальної діяльності учнів початкової школи, організацію учнівського колективу, його згуртування і спрямування на вирішення навчальних та оздоровчих завдань, організацію якісної позакласної роботи у початковій школі, організацію власної діяльності і поведінки під час безпосередньої взаємодії з учнями на уроках і позаурочних заняттях (розподіл робочого часу, інструктування, контроль, дозування навантаження тощо).

Комунікативна функція передбачала вироблення умінь студентів встановлювати ділові і неформальні особистісні стосунки з окремими учнями і групами учнів, ділове спілкування з іншими вчителями та адміністрацією школи, здійснювати контакти з державними і громадськими фізкультурно-оздоровчими організаціями, контактувати з батьками учнів, спілкуватися з меценатами чи спонсорами.

Гностична функція передбачала оволодіння студентами різними способами впливу на учнів початкової школи на основі розуміння їх внутрішнього стану, вікових і індивідуальних особливостей, результатів власної діяльності, її вад і переваг.

Конструктивна функція полягала у розвитку професійних здібностей студентів, формуванні умінь визначати мету і завдання освітнього процесу, здійснювати відбір навчального матеріалу, який слід засвоїти учням молодшого шкільного віку, його оздоровчу спрямованість, проектування власної майбутньої діяльності і поведінки у взаємодії з учнями, підбір адекватних форм, засобів і методів оздоровчої роботи.

Педагогічними умовами визначено такі: врахування цілісності структурних компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами; поетапність, структурна чіткість і змістова насиченість навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації, врахування його специфіки та наближеність до умов майбутньої професійної діяльності у початковій школі; забезпечення спрямованості студентів на творчу самореалізацію у процесі оздоровлення молодших школярів.

Перша педагогічна умова – врахування цілісності структурних компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами – дозволяла сконцентрувати усі свої зусилля на досягненні результату підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами.

Друга педагогічна умова – поетапність, структурна чіткість і змістова насиченість освітнього процесу у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації, врахування його специфіки та на-

ближеність до умов майбутньої професійної діяльності – здійснювалася за рахунок оволодіння студентами ґрунтовними знаннями з професійно-орієнтованих дисциплін. На підставі цього, ми вибрали *третьо педагогічну умову* – забезпечення спрямованості студентів на творчу самореалізацію у процесі оздоровлення молодших школярів, яка здійснювалася у процесі створення ситуацій успіху, підвищення статусу студентів, значущості їх особистісного внеску у вирішення загальних завдань, позитивної оцінки їх досягнень у процесі оволодіння методиками оздоровлення учнів молодшого шкільного віку.

Процесуальна підсистема включає в себе етапи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності (діагностично-збагачувальний, репродуктивний, практично-творчий та оцінювальний); форми, методи і засоби підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами.

На *діагностично-збагачувальному етапі* забезпечувалося формування у студентів професійних інтересів, мотивації до оздоровчої роботи у майбутній педагогічній діяльності та важливості такої роботи зі школярами. На *репродуктивному етапі* забезпечувалося формування знань, умінь та навичок щодо оздоровчої роботи з учня-

ми. *Практично-творчий етап* полягав у самоутвердженні і самореалізації студентів під час педагогічної практики, у процесі проходження якої узагальнювалися й застосовувалися набуті знання та сформовані вміння з оздоровчої роботи. *Оцінювальний етап* передбачав аналіз ефективності змісту, форм, засобів і методів формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до майбутньої професійної діяльності та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності цього процесу.

Формами визначено такі: лекції, семінарські та практичні заняття, самостійна робота, індивідуальна робота, спецпрактикум, консультаційні заняття, педагогічна практика.

Результатом є сформованість готовності майбутніх учителів фізичної культури до надання якісних освітніх послуг та формування їхньої професійної мобільності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, нами побудована модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яка описана за допомогою цільової, теоретико-методологічної, змістовної, процесуальної та оціночно-результативної підсистем та спрямована на удосконалення системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами в навчальних закладах I-II рівня акредитації.

Список літератури:

1. Бабич В.І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Бабич Вячеслав Іванович. – Луганськ, 2006. – 321 с.
2. Балбенко С.Ю. Виховання в учнів інтересу до занять фізичною культурою / С.Ю. Балбенко // Фізичне виховання дітей і молоді. – К.: Здоров'я, 1982. – Вип. 9. – С. 7-9.
3. Вакалова Л.Г. Некоторые итоги анализа учебных планов подготовки специалистов по управлению спортом / Л.Г. Вакалова, Э.А. Орлова, Е.П. Гетман // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 3. – 51 с.
4. Гребенюк О.С. Проблема формирования мотивации учения и труда у учащихся среднего ПТУ / О.С. Гребенюк. – М.: Педагогика, 1985. – 152 с.
5. Дьяченко М.И. Краткий психологический словарь / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандилович / Личность, образование, самообразование, профессия. – Минск: Хэлтон, 1998. – 399 с.

Денисенко Н.Г., Северина Л.Е., Табак Н.В.

Луцкий педагогический колледж

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ ДЛЯ НУЖД НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Статья посвящена проблеме формирования готовности будущих учителей физической культуры для нужд Новой украинской школы. Авторы статьи особо ценным считают представленную модель формирования готовности учителей физической культуры нового поколения, которая описана с помощью целевой, теоретико-методологической, содержательной, процессуальной и оценочно-результативной подсистем. Определены подходы, принципы, функции и педагогические условия подготовки учителей указанного профессии.

Ключевые слова: готовность, подготовка, педагогическая модель, физическая культура, будущий учитель физической культуры.

Denisenko N.G., Severina L.E., Tabak N.V.

Lutsk Pedagogical College

**THE FORMATION MODEL OF PREPAREDNESS
OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS OF NEW GENERATION
FOR THE NEEDS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL**

Summary

The article is devoted to the problem of formation the preparedness of future Physical Education teachers for the needs of the New Ukrainian School. Authors of the article consider the presented formation model of preparedness of physical education teachers of new generation as especially valuable. This model is described with the help of the targer, theoretical-methodological, content, procedural and evaluation-productive subsystems. The approaches, principles, functions and pedagogical conditions of preparation of the noted speciality teachers are determined.

Keywords: preparedness, preparation, pedagogical model, Physical Education, future teacher of Physical Education.

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАХОВА ЯКІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Денисенко Н.Г.

Луцький педагогічний коледж

Досліджено класифікації видів мобільності за професійним спрямуванням та специфічно-фаховими ознаками. Особливість поданих матеріалів полягає в тому, що автором розглянуто поєднання таких видів мобільності, як «професійна мобільність», «педагогічна мобільність» та «кар'єрна мобільність» у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Універсальними підходами до розкриття сутності означених термінологічних поєднань визначено андрагогічний та конструктивний. Вказано, що проблема професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури є новим явищем в національній педагогічній науці. Подано власне тлумачення поняття «кар'єрна мобільність у фізичному вихованні».

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, педагогічна мобільність, кар'єрна мобільність, майбутній вчитель фізичної культури, андрагогічний підхід.

Постановка проблеми. На сучасному етапі у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування здійснюється професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури, яка спрямована на задоволення потреб держави у кваліфікованих мобільних кадрах. Саме тому нагальні потреби мобільності XXI століття, розвиток соціального знання, загальна трансформація світоглядних і моральних цінностей, диктують відповідне оновлення національної системи освіти, що має закладати фундамент держави.

Вважаємо, що ставка може бути зроблена на професійну мобільність, тому як головне завдання сучасної фізкультурної освіти в Україні полягає в інтенсивному впровадженні інноваційно-мобільних технологій навчання, як найважливішого інструмента, за допомогою якого нова освітня парадигма може бути впроваджена до життя.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дослідницька робота буде виконуватися в рамках науково-дослідної теми: «Теоретико-методичні засади професійної підготовки фахівців в умовах інформатизації освіти», зареєстрованою Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації (державний реєстраційний номер 0115U002901).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на численну кількість досліджень [5; 8; 9; 11], присвячених визначенню означеного терміну – знаходимо тлумачення поняття «мобільності» за професійними і специфічно-фаховими ознаками, серед яких: «професійна мобільність», «педагогічна мобільність», «професійна мобільність вчителя» та «кар'єрна мобільність».

Універсальними підходами до розкриття сутності означених термінологічних поєднань, на нашу думку, є андрагогічний підхід як базис формування професійної мобільності у майбутніх учителів фізичної культури, особливість яких полягає в необхідності переведення студента в «новий статус» з позиції «мене навчають» на позицію «я навчаюсь впродовж життя», та конструктивний, що асоціюється у нас з педагогікою «конструктивізму», яка базується на активності особистості, її мобільності, цілеспрямованості в освітній діяльності і у подальшому кар'єрному зростанні. Отже, розставляючи акценти подібним чином та переносячи їх на реальні фізичного виховання, можна стверджувати про різну імплікацію природи поняття «мобільність».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зауважуємо, що теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що у сучасний період обґрунтовано і розроблено низку методологічних підходів до системи формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури, серед яких особливого значення набули такі: історіографічний, андрагогічний, професіографічний, ресурсний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний, задачний, конструктивний, дуальний тощо. З'ясуємо зміст поняття «професійна мобільність» крізь призму андрагогічного та конструктивного підходів.

Мета статті. На основі аналізу андрагогічного та конструктивного підходів з'ясувати зміст понять «мобільність», «професійна мобільність», «педагогічна мобільність», «кар'єрна мобільність», довести ефективність формування професійної мобільності у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. З'ясуємо зміст поняття «професійна мобільність». Достатньо ґрунтовно його зміст розкрито в наукових працях Д.Прохоренко, які присвячені проблемі з'ясування означеного терміну в педагогічному аспекті. Учена розглядає професійну мобільність як «один із видів соціальної мобільності, який визначається не лише здатністю особистості змінювати свою професію, місце і напрямок діяльності, але й умінням приймати самостійні і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня свого професіоналізму, а також здатністю швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище» [9, с. 68].

Визначені у різних наукових розвідках теоретичні конструкти мобільності безпосередньо пов'язана з процесом професіоналізації особистості. Не випадково А. Мудрик виділяє поняття «педагогічна мобільність» і тлумачить цей феномен як «...постійну потребу в новій інформації; як реакцію вчителя на різноманіття стимуляторів, котрі мають місце в його педагогічній діяльності; як готовність до змін (місця роботи чи проживання, характеру відпочинку, соціальної групи) [6, с. 109]. З огляду на вищезазначене Н. Брижак [2] виокремлює чотири групи педагогічних працівників за їх ставленням до мобільності серед

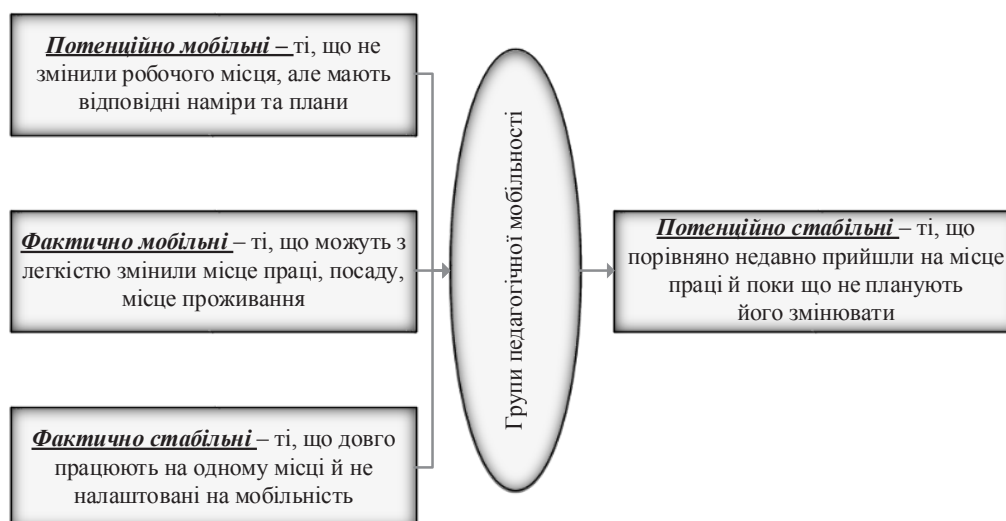

Рис. 1. Класифікація груп педагогічної мобільності за Н. Брижак

Джерело: розроблено автором за даними [8]

яких зустрічаються потенційно мобільні, фактично мобільні, фактично стабільні та потенційно стабільні. Нами згруповані означені види педагогічної мобільності та, що демонструє рис. 1.

Конструктивним для нас є наукова позиція Р. Пріми про те, що у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури також потрібно враховувати, що на внутрішньому ринку праці педагогічна мобільність заявляє про себе як «сходінка» вертикального просування, а «формуванню мобільності сприяє фахова діяльність вчителя за умови його самоосвіти і саморозвитку (розгорнута мережа бібліотек, спортивних комплексів, засоби масової інформації, теле-відео-комунікації, Інтернет тощо), як важливі щаблі вертикальної освітньої циркуляції» [8, с. 38].

Мобільність у педагогічній сфері, зокрема у фізичному вихованні – це особлива якість особистості, що формується в процесі навчання, тренування і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм майбутнього вчителя фізичної культури.

Існує думка, що професійна мобільність вчителя фізичної культури проявляється в інтересі до процесів індивідуалізації в спорті й соціалізації людей з особливими потребами із урахуванням нових цілей і цінностей освітньо-оздоровчо-рекреаційного процесу, як зміна положення людини на ринку праці. Акцентуємо, що нами виділено варіанти педагогічної мобільності вчителя фізичної культури, які демонструє рис. 2.

Слід зауважити, що специфічними ознаками педагогічної мобільності, як слушно підтверджує Л. Фамілярська є «...рухливість; здатність швидко щось виконувати; здатність швидко діяти, приймати рішення і відповідати за них; здатність швидко орієнтуватися в обставинах, знаходити потрібні форми діяльності» [11, с. 119].

Дисертація Ю. Клименко «Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу» (м. Умань, 2011) ілюструє спробу також визначити поняття «педагогічна мобільність». На основі глибокого аналізу наукових праць вченою розкривається сутність цього поняття, як «адекватне поєднання внутрішньої і зовнішньої її ознак,

тобто – професійної компетентності, гнучкості, новаторства, рухомості в освітньому просторі завдяки участі в освітньому обміні, що сприяє професійному збагаченню, забезпечує самовдосконалення і саморозвиток» [5, с. 20].

Суголосні рецепції феномену «педагогічна мобільність» простежити в працях Н. Грицькової. Вчена вважає, що «особливої актуальності проблема мобільності набуває у сфері професійної підготовки майбутніх учителів, оскільки педагогічна діяльність є однією з найскладніших за змістом і функціями» [4, с. 1]. Враховуючи ці обставини вчена тлумачить поняття «педагогічна мобільність» як «...приспособлення в мінливих умовах до одночасного впливу багатьох чинників, що потребує від педагога, з одного боку, бути адаптивним, а з іншого – динамічним, креативним, неупередженим, здатним вирішувати нестандартні завдання та ситуації, вільно переходити від одного виду професійної діяльності до іншого» [4, с. 1].

Отже, аналізуючи витлумачення поняття «педагогічна мобільність» ми повністю поділяємо думку вищезгаданих вчених, що для того щоб жити і успішно реалізовуватися в сучасному динамічному світі, майбутній вчитель фізичної культури повинен бути мобільним, володіти гнучкістю, здатністю робити вибір, швидко адаптуватися зорієнтуватися у просторі, миттєво орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні шляхи для успішного розв'язання професійних задач.

Проаналізувавши багатогранну перспективу трактування означеного поняття, можемо ствердити, що педагогічна мобільність чи її різновиди поза аналізом особистісних характеристик педагога буде достатньо узагальненою. На думку одного із найвідоміших сучасних дослідників мобільності Л.Сушенцевої «проблема особистісної педагогічної мобільності з особливою гостротою актуалізувалася після прийняття Резолюції розвитку освіти протягом усього життя (27 червня 2002 р.), яка є продовженням резолюцій, прийнятих у Лісабоні й Барселоні, та створює основи для більш тісного співробітництва в галузі професійної освіти і навчання з країнами ЄС [10, с. 279]. Аналізуючи

Рис. 2. Класифікація варіантів педагогічної мобільності фахівця з фізичного виховання

Джерело: розроблено автором за даними [11]

саме ці аспекти мобільності І. Герасимова визначає поняття «мобільність майбутніх освітніх фахівців», як «базис педагогічної теорії, її ядром, яка виконує функцію своєрідного передтеоретичного оформлення та опису наукового знання» [3, с. 35]. Визначення вченою поняття «особистісна педагогічна мобільність», свідчить саме про осмислення «комплексного підходу до проектування змісту освіти майбутніх учителів, вибору відповідних засобів і форм навчання з опорою на особистісно-орієнтовані, особистісно-розвивальні засади організації освітнього процесу, що забезпечує здатність виявлення мобільності особистості в подальшій професійній діяльності» [3, с. 36].

Зауважуємо, що висвітлення матеріалів сучасних досліджень, які присвячені проблемі педагогічної мобільності, дозволяє виділити і інші наукові погляди щодо визначення її сутності. Так, незвичними із сучасного погляду видаються авторські класифікації педагогічної мобільності у поєднанні з іншими критеріями. Наприклад, розрізняють індивідуальну (особистісну) мобільність педагога (переміщення індивіда відбуваються незалежно від інших) та внутрішньогенераційну мобільність (інтрагенераційна) – це висхідна чи спадна мобільність окремої людини протягом її життя. Однак, логіка такого переміщення називається кар'єрою, котру визначають як зміну соціального статусу індивіда протягом власного життя.

У контексті зазначеного з опорою на тлумачні словники і теоретичні узагальнення вчених звернемо увагу на значущу роль кар'єрного росту майбутніх учителів фізичної культури. В ряді словників поняття кар'єри пов'язується з «досягненням популярності, слави, вигоди» (друге тлумачення кар'єри у Великому енциклопедичному словнику, акцент у розумінні цього терміну переноситься на «успішність просування у службовій чи якоїсь іншій діяльності (Словник іноземних слів: актуальна лексика, тлумачення, етимологія, 1997). Сама кар'єра визначається як «шлях до успіхів, видному положенню в суспільстві, на службовому поприщі, а також саме досягнення такого положення» (Ожегов С., Шведова Н., 1997).

Найбільш детальну типологію кар'єрної мобільності пропонує Є. Молл (1996, 2003), який виділяє вісім типів кар'єри, що значною мірою визначають організаційну поведінку сучасної людини назва з [назва з екрану]. Означені типи кар'єри і їхня коротка характеристика, виходячи з виділених критеріїв, представлені у табл. 1.

В аспекті дослідження кар'єрної мобільності майбутніх учителів фізичної культури ми виокремлюємо позиції М. Гербер, А. Віткінд, Г. Гроті, Н. Конвей і Д. Гест які стверджують, що у розвинутих країнах світу (Швейцарія, Німеччина, Франція та ін.) здійснюється поєднання традиційних і нових моделей кар'єр, що дозволяє виділити типи кар'єрних переваг реальних людей [1]. Автори пропонують власну типологію кар'єрної мобільності, яка узагальнено проілюстрована нижче за текстом (рис. 3).

Отже, аналіз літературних джерел спонукав нас до визначення власного поняття «кар'єрна мобільність у фізичному вихованні», яке буде сприятиматися нами, як *успішне просування майбутнього вчителя фізичної культури по шляхах професійних сходів протягом всього трудового життя, формування його фахових компетентностей як визначального фактору конкурентоспроможності, що сприяє його успішному переміщенню, зміні видів робіт на шляху до досягнення професійного або особистісного успіху на службовому поприщі, що виражається в оволодінні більш престижними видами праці, більш високій оплаті праці, більшій службовій відповідальності і владі.*

Отже, аналіз літературних і наукових джерел та власне бачення задекларованої проблеми дали можливість виділити види педагогічної мобільності, зокрема у фізичному вихованні за індивідуальними ознаками, професійним спрямуванням, за територіальною та просторовою вимірністю, за манерою орієнтації в суміжних галузях знань та за інноваційним потенціалом (рис. 4).

Висновки і пропозиції. Компаративний аналіз трактувань понять «мобільність» засвідчив, що їх сутність розглядається у контексті компетентності з прив'язкою до поняття «кар'єрний розвиток людини упродовж її життя», «особистісна

Таблиця 1

Типологія особистісної кар'єри (за Є. Молл)

	Тип кар'єри	Параметри класифікації			
		Швидкість просування	Послідовність займаних посад	Перспективна орієнтація	Особистісний сенс просування
1	Суперавантюрна	Дуже висока	Пропуск значного числа проміжних ступенів	Подальше швидке просування	Влада, розширення сфери впливу
2	Авантюрна	Досить висока	Пропуск 2-х посадових рівнів	Подальше швидке просування	Розширення сфери впливу, самоствердження
3	Традиційна (лінійна)	Визначається здібностями конкретного працівника, а саме протекціонізмом і зв'язками	Поступове просування вгору, іноді з нетривалим зниженням у посаді, можливий пропуск 1-го ступеня	Освоєння необхідних знань, умінь, навичок, накопичення досвіду взаємодії з людьми і впливу на них	Подальше поступове просування
4	Послідовно кризова	Відповідає швидкості змін	Можливий тимчасовий спадний рух	Боротьба за збереження займаної позиції	Реалізація особистих інтересів
5	Прагматична (структурна)	Відповідає найбільш простим способам вирішення кар'єрних завдань	Переміщення здійснюються в рамках одного і того ж рівня управління	Збереження займаної позиції	Реалізація особистих інтересів
6	Відбиваюча	«Нульова»	Кар'єра завершена	Утримання займаної позиції	Реалізація особистих інтересів
7	Перетворююча	Висока	Просування вгору як поступове, так і стрибкоподібне в нових галузях або сферах виробництва	Подальше просування	Рішення складних соціально значущих проблем, реалізація нових ідей
8	Еволюційна	Відповідає швидкості росту організації	Відповідає можливостям, що надаються організацією	Подальше просування	Поєднання громадських і особистих інтересів

мобільна активність» і може розглядатися з позиції інтелектуальної мобільності. Ми поділяємо наукові позиції проаналізованих досліджень що інтелектуальна мобільність проявляється в інших її видах, що за сутністю своєю є відображенням різних сфер діяльності людини, і визначаємо її як інтегровану особистісну якість, що системно поєднує інтелектуальні здібності та особистісні якості, які забезпечують готовність фахів-

ця швидко віднаходити, сприймати, обробляти й застосовувати інформацію, обирати оптимальні способи виконання завдань та швидко змінювати види і форми інтелектуальної діяльності без зниження ефективності останньої.

Безперечно, що високий рівень професійної компетентності є визначальним фактором конкурентоспроможності майбутніх учителів фізичної культури.

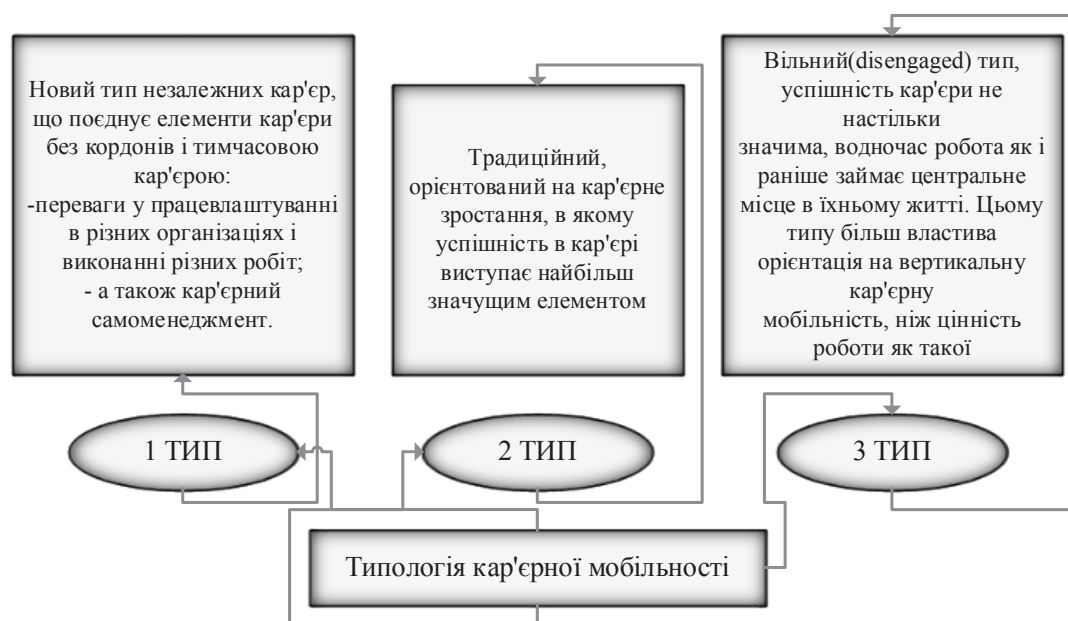

Рис. 3. Типологія кар'єрної мобільності за Gerber M.

Джерело: розроблено автором за даними [1]

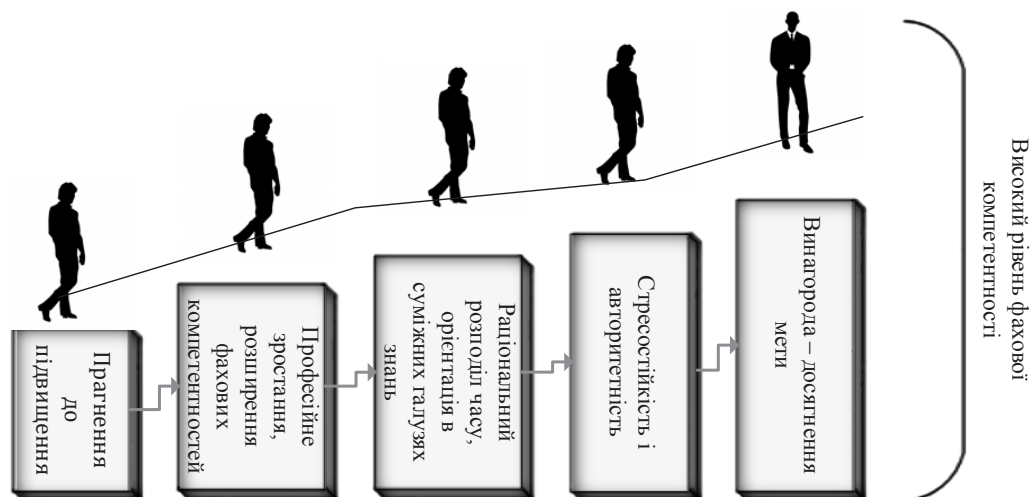

Рис. 4. Види педагогічної мобільності фахівця з фізичного виховання

Джерело: розроблено автором

Список літератури:

- Gerber M. [a. o.] Generalizability of career orientations: A comparative study in Switzerland and Great Britain / M. Gerber, A. Wittekind, G. Grote, N. Conway, D. Guest // Journal of Occupational and Organizational Psychology. 2009. Vol. 82.
- Брижак Н. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Н. Брижак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2016. – Вип. 1. – С. 67-70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_1_16.
- Герасимова І.Г. Формування професійної мобільності на основі контекстного підходу [Електронний ресурс] / І.Г. Герасимова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 38(2). – С. 258-263. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_38\(2\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_38(2)_42).
- Грицькова Н.В. Особливості соціально-професійної мобільності вчителя в умовах сучасної середньої школи [Електронний ресурс] / Н.В. Грицькова // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_1_6.
- Клименко Ю.А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю.А. Клименко. – Умань, 2011. – 20 с.
- Мудрак В.І. Філософсько-освітні підходи до становлення фахової компетентності особистості в системі вищої освіти як реалізація співвідношення «особистість-інформація-знання» [Електронний ресурс] / В.І. Мудрак // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2014. – Т. 22, вип. 24(2). – С. 73-78. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2014_22_24\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2014_22_24(2)_14).
- Пантюк М.П. Аксиологічні основи професіограми вчителя як суб'єкта виховання (історичний аспект) [Електронний ресурс] / М.П. Пантюк // Педагогічний альманах. – 2013. – Вип. 20. – С. 273-279. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2013_20_45.
- Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика [монографія] / Раїса Миколаївна Пріма. – Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС, 2009. – 367 с.
- Прохоренко Д.В. Формалізація моделі вищого образования України, як крупномасштабной динамической системы [Електронний ресурс] / Д.В. Прохоренко, А.В. Пуляева // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 15(2). – С. 68-76.
- Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева ; за ред. Н.Г. Ничкало ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 439 с.
- Фамілярська Л.Л. Мобільність як перспективна складова сучасного освітнього процесу [Електронний ресурс] / Л.Л. Фамілярська // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Т. 41. Вип. 3. – С. 117-127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_41_3_13.

Денисенко Н.Г.

Луцкий педагогический колледж

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ КАЧЕСТВО СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация

Исследованы классификации видов мобильности за профессиональным направлением и специфически-профессиональными признаками. Особенность представленных материалов заключается в том, что автором рассмотрено сочетание таких видов мобильности, как «профессиональная мобильность», «педагогическая мобильность» и «карьерная мобильность» в процессе подготовки будущих учителей физической культуры. Универсальными подходами к раскрытию сущности указанных терминологических сочетаний, определены андрагогический и конструктивный подходы. Указано, что проблема профессиональной мобильности будущих учителей физической культуры – это новое явление в национальной педагогической науке. Представлено собственное толкование понятия «карьерная мобильность в физическом воспитании».

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, педагогическая мобильность, карьерная мобильность, будущий учитель физической культуры, андрагогический подход.

Denisenko N.G.

Lutsk Pedagogical College

PROFESSIONAL MOBILITY AS A PROFESSIONAL QUALITY OF A MODERN TEACHER OF PHYSICAL EDUCATION

Summary

The classification of mobility types according to the professional direction and specific-professional characteristics are studied. The peculiarity of the presented materials is that the author considers the combination of such mobility types as «professional mobility», «pedagogical mobility» and «career mobility» in the process of preparation of future PE teachers. The universal approaches to the disclosure of the mentioned terminological combinations essence are andragogical and constructive. It is indicated that the problem of professional mobility of future PE teachers is a new phenomenon in the national pedagogical science. The author presents her own interpretation of the concept of «career mobility in physical education».

Keywords: mobility, professional mobility, pedagogical mobility, career mobility, future teacher of Physical Education, andragogical approach.

УДК 37.015.3:005.32(045)(477.82)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ДИНАМІКИ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Козігора М.А.

Луцький педагогічний коледж

Ефективність учбової діяльності безпосередньо залежить від мотивів, які спонукають учня до активності і визначають її спрямованість. Будучи невід'ємним компонентом учіння, мотивація чинить вплив як на перебіг, так і на ефективність діяльності школярів. Учбова діяльність дитини стимулюється не одним мотивом, а цілою системою різноманітних мотивів, які переплітаються, доповнюють один одного, перебувають у певному співвідношенні між собою. У статті розглянуті групи мотивів учіння молодшого школяра. Проаналізовано динаміку мотивів учбової діяльності молодших школярів.

Ключові слова: мотиви, учбова діяльність, молодші школярі, учіння, мотиваційна сфера.

Постановка проблеми. Розширення освітнього простору та трансформація усіх сфер життєдіяльності суспільства вимагають від підростаючого покоління вміння розумно орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно здобувати нові знання. Тому сьогодні пріоритетним завданням усіх типів навчальних закладів є активізація учнів у системі організованого навчання як суб'єктів учіння та збереження належної результативності останнього. У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників ефективності навчальної діяльності школярів, зокрема до проблеми мотиваційного спричинення результативності навчання.

Мотивація учіння відіграє важливу роль у становленні особистості, адже без неї неможлива ефективна учбова діяльність та розвиток здатності і потреби до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти. Саме у молодшому шкільному віці закладається основа для подальшого учіння школяра і часто від бажання вчитися у початковій школі залежить і прагнення до учіння у середніх та старших класах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивації досліджується у психології досить широко (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Л. Божович, Г. Костюк, П. Якобсон, Х. Хекхаузен, Є. Ільїн, М. Матюхіна, А. Маркова, Т. Гордєєва, М. Боришевський, Ю. Гільбух, С. Максименко, В. Семиченко, Ю. Швалб та ін.), але незважаючи на велику кількість робіт у цій галузі, її не можна вважати повністю вирішеною. Значний внесок у вивчення проблеми мотивації учіння у молодших школярів зробили вітчизняні вчені М. Алексєєва, О. Скрипченко, М. Дригус, Н. Зубалій, С. Дрозденко, Н. Пророк та ін. Зокрема, розкриті структурні, змістовні та динамічні характеристики мотивів учіння дітей шестирічного віку, особливості та тенденції розвитку ставлення до учіння у молодших школярів з різною успішністю, умови цілеспрямованого формування позитивної мотивації учіння.

Психологічні дослідження онтогенезу мотивації (С. Канюк, Т. Марютіна, С. Москвичов, Л. Божович, Є. Ільїн, В. Шадріков) дали змогу виділити групи мотивів, які лежать в основі здійснення учбової діяльності. Формування мотивації учіння через організацію діяльності стало предметом вивчення в руслі досліджень під керівництвом П. Гальперіна, В. Давидова, Н. Тализіної, Д. Ель-

коніна. Виникнення феномену «мотиваційного вакууму» наприкінці початкової школи доводиться у роботах М. Алексєєвої, О. Дусавицького, О. Киричук, М. Матюхіної, А. Маркової, В. Мерліна, В. Моргуна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Та все ж залишилося ще багато невисвітлених аспектів даної проблеми. Не до кінця з'ясованим залишається місце мотивів учіння серед інших психологічних і соціально-педагогічних детермінант, динаміка розвитку різних категорій мотивів упродовж початкової ланки школи та її вплив на навчальну успішність молодшого школяра.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд особливостей розвитку та динаміки мотивів учбової діяльності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Зі вступом дитини до школи докорінно змінюється її об'єктивне становище в суспільстві та конкретні взаємовідносини з навколишнім середовищем. Учбова діяльність висуває до неї нові, складні вимоги, пов'язані з виконанням нових обов'язків. В аспект цих вимог перебудовується весь перебіг життя дитини, який уже визначається вимогами школи, учителя, специфікою учбової діяльності. Водночас відбуваються зміни загальної спрямованості особистості дитини, а отже, і значення основних мотивів діяльності.

Мотивація учбової діяльності у школярів не є постійною, а має свої вікові особливості. На початковому етапі шкільного навчання провідною є мотивація вступу до школи. Сам факт вступу підносить дитину на новий щабель в її житті – у неї з'являються нові обов'язки, своє шкільне життя. Усе це відіграє роль у формуванні позитивного ставлення до навчання і є джерелом повноцінних соціальних мотивів учбової діяльності.

Якщо простежити загальну динаміку мотивів учбової діяльності учнів початкової школи, то виявляється наступне. За даними досліджень Л. Божович, Л. Славіної, Г. Щукіної, на перших порах навчання певну спонукальну силу для 6-7-річних учнів мають деякі зовнішні аспекти шкільного життя та інтерес до школи, який має загальний характер. Дітям цікава будь-яка активність, пов'язана з атрибутивними характеристиками шкільного життя. Їм подобається відвідувати призначення школи, шкільна форма, подобається носити портфель, сидіти за партою, мати підруч-

ники, а також сама шкільна ситуація: наявність учителя і учнів, клас з його атрибутикою, дзвоники. Велике значення для них має вчитель, який є носієм усіх суспільних вимог, що повинні виконувати учні. Лише після цього формується зацікавленість процесом, змістом учіння, а ще пізніше – способами здобуття знань [2, с. 20].

Потребами, які спонукають дитину до школи, може бути престиж (підвищення свого соціального статусу), прагнення до дорослості, бажання стати «як усі», не відставати у виконанні соціальних ролей від своїх ровесників. Про сформовану мотиваційну готовність дошкільників до шкільного навчання свідчить їх ставлення до навчання як до серйозної суспільно важливої діяльності, готовність виконувати всі вимоги дорослих, зростаючий інтерес до навколишньої дійсності, прагнення вчитися «читати і писати» та оволодівати новими знаннями і вміннями.

Широко відомо, що до кінця дошкільного дитинства у майбутнього учня складається досить стійка мотивація до здійснення учбової діяльності. Психологи (Л. Божович, Л. Славина, Г. Щукіна) визначають це новоутворення як «внутрішню позицію школяра». Вона полягає у потребі дитини відвідувати школу, зайняти нову позицію серед оточуючих. Отже, метою відвідування школи може бути як навчання, так і відвідування школи задля виконання ролі учня, школяра.

Своєрідність мотивації у молодших школярів проявляється у їх готовності беззаперечно виконувати всі вимоги вчителя. За даними досліджень, учні початкових класів, особливо 1-2 класів, розглядають учбову діяльність як суспільно важливу і необхідну. Їм подобається виконувати завдання класовода, отримувати оцінки. Дослідження свідчать, що маленьким школярам взагалі не подобається, коли їм не задають уроків, не дають конкретних завдань. Це пояснюється тим, що в таких випадках порушується погляд учнів 1-2 класів на навчання як на серйозну і обов'язкову діяльність.

Значну мотиваційну роль відіграють і одержувані учнями оцінки. На початкових етапах навчання вони сприймаються учнями як оцінки за їх старання та ті зусилля, яких вони доклали, а не за якість виконаної роботи.

Як показали результати досліджень, не всі мотиви однаково усвідомлюються молодшими школярами. До слабо усвідомлюваних відносять мотиви обов'язку і відповідальності, престижу, хоча саме вони реально спонукають до навчання. Недостатньо розвинена воля не дає можливості молодшим школярам довго утримувати енергію сформованого наміру. Тому перед ними треба ставити не складні і віддалені цілі, а лише невеликі і близькі.

При вивченні мотивів учіння науковцям важливо одержати від школярів відповіді на запитання: «Що спонукає учня до даної конкретної учбової діяльності?», «Яке ставлення учня до виконання навчального завдання?».

Як зазначає О. Скрипченко, першокласнику подобається вчитися, читати, писати, лічити. Його цікавлять оповідання про подвиги людей, історичні події, про явища природи, життя тварин, роботу промислових підприємств. У процесі навчання інтереси дитини збагачуються й диференціюють-

ся. У багатьох дітей навчальна активність спонукається інтересом до самого процесу навчання та його результатів, виступаючи для них як самоціль. Іноді на перший план виступає прагнення учня за допомогою навчання здобути особисту перевагу в класі. Передбачення успіху, прагнення уникнути невдач в учінні й пов'язаного з цим пониження перед іншими дітьми є для деяких учнів сильним мотивом їх учбової діяльності.

У деяких першокласників мотиви учіння пов'язані з привабливістю самого шкільного навчання. Для багатьох першокласників іноді більше значення відіграє переживання самої участі в процесі учіння, ніж усвідомлення результату учбових дій (нові знання, уміння). Тут переважають ще ігрові мотиви, хоча спонукають вони до учбових дій.

Упродовж навчання в молодших класах у мотивації школярів відбуваються певні зміни. Вони помічаються уже в 2 класі і особливо помітні в учнів 3 класу. Ці зміни простежуються за кількістю і якістю тих відповідей, які школярі дають на запитання «Для чого ти вчишся у школі?». Учні 1 класу, як правило, наводять один або два аргументи, які вказують на причину або мету навчання в школі. Першокласники відповідають коротко: «Щоб бути грамотним», «Навчитися читати, писати» і т.ін. Їхні відповіді – це, здебільшого, засвоєні дітьми вказівки, настановлення, судження дорослих, побажання батьків.

Учні других класів здебільшого відповідають повніше і свідоміше: «Усі діти, такі, як я, повинні вчитися», «Треба вчитися, так мені мама сказала», «Щоб навчитися писати, рахувати», «Щоб перейти в третій клас» і т.д. Усі ці висловлювання добре ілюструють домінуючу роль так званих зовнішніх мотивів. Тут учіння є засобом досягнення якихось цілей за межами учбової діяльності (наприклад, задоволення соціальної потреби в самоствердженні). Серед мотивів, що складають цю групу, розрізняють широкі соціальні мотиви учбової діяльності, які пов'язані з розумінням (на доступному для дітей даного віку рівні) суспільної ролі школяра, його громадського обов'язку, а також вузькі особисті мотиви – задоволення самолюбства, почуття власної гідності, намагання будь-що відзначитися в колективі однокласників (М. Алексеева, Л. Божович, С. Мусатов).

Розвивається і друга група мотивів учіння молодших школярів – це так звані внутрішні мотиви учіння, які характерні для діяльності, спрямованої на здобуття знань, оволодіння необхідними для цього способами дій. Тут школярів приваблює сам процес учіння – вони дістають задоволення від того, що долають труднощі, які виникають під час розв'язання учбових задач.

Деяким учням початкових класів властивий недостатній рівень розумової активності (що є наслідком багатьох причин, насамперед неадекватних методів активізації мисленої діяльності), він стримує повноцінне формування у них учбово-пізнавального інтересу, здатного мотивувати сталі позитивні ставлення до процесу засвоєння знань. Таким дітям у 2 і 3 класах більш властиві мотиви обов'язку, престижу, ніж інтерес до змісту навчальних предметів [1, с. 318].

Було з'ясовано, що при мотивах, які не пов'язані безпосередньо зі змістом навчання (бажання одер-

жати хорошу оцінку, заслужити схвалення батьків тощо), результати навчання не досить високі. За цього найкращі умови для формування в школярів пізнавальних інтересів та інших мотивів, які відповідають об'єктивному змісту навчання, створюються там, де їхня учбова діяльність спрямована не до запам'ятовування готових даних і висновків, а до активних пошуків відповідей на поставлені перед ними запитання, до самостійного розв'язання доступних для них проблем і подолання труднощів, що виникають за цього [3, с. 15].

Успіх будь-якої діяльності залежить не лише від здібностей і знань, а й від мотивації, тобто від прагнень самостверджуватися, досягати високих результатів. Адже що вищий рівень мотивації, то більше чинників спонукають дитину до діяльності, то більших результатів вона може досягти.

Кожен учитель хоче, щоб його учні добре навчалися, з інтересом і бажанням ходили до школи. У цьому зацікавлені і батьки учнів. Але часом учителям і батькам доводиться з жалем констатувати: «Не хоче вчитися», «Міг би добре навчатися, але не має бажання». Це свідчить про те, що в учня не сформувалися потреби в знаннях, немає інтересу до навчання.

На сучасному рівні психологічної науки ми не можемо просто констатувати, що учень не хоче вчитися. Необхідно з'ясувати, чому саме він не хоче вчитися, які сторони мотивації в нього не сформовані, у якому випадку він не хоче вчитися, чи це ми, дорослі, не навчили його так організувати свою поведінку, щоб мотивація до навчання з'явилася. Тому перед школою стоїть завдання – розвинути в дитини позитивну мотивацію до навчальної діяльності.

Адже для того, аби учень по-справжньому включився в роботу, потрібно, щоб завдання, які ставляться перед ним під час навчальної діяльності, були не тільки зрозумілі, а й прийнятні школярем, тобто були для нього значущі.

Відомо, що розвиток мотивів навчання відбувається: через засвоєння учнями суспільного змісту навчання, або через саму учбову діяльність школяра, що має чимось його зацікавити. Головне завдання вчителя полягає в тому, щоб з одного боку, донести до свідомості дитини ті мотиви, що суспільно незначущі, але мають досить високий рівень дієвості. Прикладом може бути бажання одержувати гарні оцінки. Учневі необхідно допомогти усвідомити об'єктивний зв'язок оцінки з рівнем знань та вмінь і в такий спосіб поступово підійти до мотивації, пов'язаної з бажанням досягати їх високого рівня. Це, у свою чергу, має усвідомлюватися дітьми як необхідна умова їхньої корисної суспільству діяльності. З іншого боку, необхідно підвищити дієвість мотивів, що усвідомлюються як важливі, але реально на їхню поведінку не впливають.

Список літератури:

1. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.
2. Задунова Е.В., Омельченко А.А. Формирование учебной мотивации младших школьников // Начальная школа. – 2007. – № 2. – С. 20-21.
3. Лала С. Формування мотиваційного компонента навчальної діяльності як засіб створення ситуації успіху: З досвіду роботи // Сільська школа України. – 2007. – № 9. – С. 15-18.
4. Матюхіна М.В. Особенности мотивации учения младших школьников // Вопросы психологии. – № 1. – 1985. – С. 43-49.

Поступово для дітей розкривається і змістовий бік учіння. Учні 3-4 класів уже мають чітко виявлений інтерес до змісту навчальних предметів, до читання літератури за певною тематикою. Не випадково М. Матюхіна зазначала: «Особливість мотиву... полягає в тому, що він безпосередньо пов'язаний зі змістом, особистісною значущістю цієї діяльності; якщо змінюється мотив, те, заради чого учень вчиться, то це принципово перебудовує й зміст усієї його учбової діяльності» [4, с. 43].

В учнів 3 і особливо 4 класів на перше місце висувається інтерес до окремих фактів, явищ, подій, тобто до змістової сторони навчальних предметів. Навчання перетворюється для них у засіб пізнання дійсності. Поряд з цим поглиблюється інтерес до розумової діяльності, що виявляється у прагненні робити самостійні висновки, самим розбиратися у навколишній дійсності, аналізувати її у доступних для дітей цього віку формах, виникають інтелектуальні почуття: радість від успіху в пізнанні нового, сумнівів, задоволення від розумового напруження, які при вмілому керівництві вчителя і відповідних методах навчання стають стійкими мотивами учбової діяльності.

Мотиваційна сфера молодшого школяра змінюється, збагачується її спектр. У такий спосіб у дітей в 3-4 класах виникають уже власне пізнавальні інтереси. Розуміння соціальної значущості навчання наприкінці початкової школи має бути підкріплене інтересом до його змісту, до способів здобуття знань. Ці інтереси поряд з прагненням жити в колективі, посісти в ньому належне місце стають важливими мотивами учіння.

Висновки і пропозиції. Мотиваційна сфера в молодшому шкільному віці істотно перебудовується: загальна пізнавальна і соціальна спрямованість дошкільника конкретизується в «позиції школяра» – прагненні відвідувати школу, потім ця позиція задовольняється і повинна бути змінена учбово-пізнавальними мотивами і більш зрілими формами соціальних мотивів. До кінця молодшого шкільного віку в учнів необхідно сформувати стійкий учбово-пізнавальний мотив – інтерес не тільки до нових знань, а саме до способів їх здобуття. Формування цих нових рівнів мотивації становить істотний резерв виховання позитивного ставлення до навчання в даному віці.

Слід зазначити, що мотивація має багато сторін, які змінюються і співвідносяться (суспільні ідеали, зміст навчання, мотиви, мета, емоції, інтереси). Тому становлення мотивації – це не просто збільшення позитивного чи негативного ставлення до навчання, а й ускладнення структури мотиваційної сфери та спонукань, що входять до неї, встановлення більш зрілих, іноді суперечливих взаємозв'язків між ними. Ці окремі сторони мотиваційної сфери мають стати об'єктом керування вчителя.

Козигора М.А.

Луцкий педагогический колледж

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ И ДИНАМИКИ МОТИВОВ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

Эффективность учебной деятельности напрямую зависит от мотивов, побуждающих ученика к активности и определяют ее направленность. Будучи неотъемлемым компонентом учения, мотивация оказывает влияние как на ход, так и на эффективность деятельности школьников. Учебная деятельность ребенка стимулируется не одним мотивом, а целой системой разнообразных мотивов, которые переплетаются, дополняют друг друга, находятся в определенном соотношении между собой. В статье рассмотрены группы мотивов учения младшего школьника. Проанализирована динамика мотивов учебной деятельности младших школьников.

Ключевые слова: мотивы, учебная деятельность, младшие школьники, учения, мотивационная сфера.

Kozihora M.A.

Lutsk Pedagogical College

FEATURES OF DEVELOPMENT AND DYNAMICS OF MOTIVES OF EDUCATIONAL ACTIVITY OF YOUNGER PUPILS

Summary

Effectiveness of educational activity directly depends on the motives, which stimulate the student to the activity and determine its orientation. Being an integral part of learning, motivation affects on the course and on the performance of pupils. The educational activity of the child is stimulated not by one motive, but by a system of various intertwined motives that complement each other, and are in a certain correlation with each other. The groups of motives of studying of the junior pupil are considered in the article. The dynamics of motives of educational activity of junior pupils is analyzed.

Keywords: motives, educational activity, younger pupils, studying, motivational sphere.

УДК 37.091.4(091)«16»(477.82)(045)

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛІВ БРАТСЬКИХ ШКІЛ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ СТАТУТУ ЛУЦЬКОЇ БРАТСЬКОЇ ШКОЛИ 1624 РОКУ)

Марчук С.С., Чемерис І.В.
Луцький педагогічний коледж

Проаналізовано історично-культурні передумови створення братських шкіл в Україні. Визначено принципи освітньої діяльності у православних школах, створених церковними братствами. Доведено на основі співставлення ідей Я. Коменського і педагогічної практики братських шкіл України спільність вимог у західноєвропейській освітній традиції та національними вимогами до вчителя. Вивчено та проаналізовано обов'язки та вимоги до педагога у Статуті Луцької школи 1624 року та згруповано їх у три блоки: особистісні якості, висока гуманна місія; компетентність педагогічного партнерства сім'ї та школи, професійні компетентності (організаційні, дидактичні, виховні). Відзначено тенденцію високих вимог до вчителів братських шкіл – від ґрунтовної та якісної педагогічної підготовки до бездоганної поведінки.

Ключові слова: вчитель, братські школи, церковні братства, порядок шкільний, Луцька греко-латино-словенська школа.

Постановка проблеми. Метою освіти в умовах сьогодення є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей [5, с. 3]. Задля реалізації цієї мети українські вчителі ХХІ ст. мають бути європейцями і повинні:

- постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність;

- дотримуватися педагогічної етики; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу;

- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства;

- виховувати повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища;

- формувати прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами [5, с. 46].

Наведені вище професійно зумовлені вимоги до особистості педагога викладені у Законі України «Про освіту» (2017). Система професійних вимог до вчителів почала формуватися ще в період Українського Відродження і найяскравіше своє відображення знайшла у статутних документах братських шкіл Львова, Луцька, Києва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток освіти у братських школах України XVI–XVII ст. в контексті західноєвропейського Відродження – предмет наукових студій Г. Антонюк [1], С. Вдович [3], С. Золотухіної [6]. Автори наукових публікацій стверджують, що братські школи були провідниками освітньо-виховних ідей в Україні, їх тісний зв'язок із суспільно-політичним життям країни сприяв піднесенню національної свідомості українського народу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Здебільшого автори [1; 3; 4; 6, 7], що розгортають проблему братських шкіл Украї-

ни, вивчають участь церковних православних братств у суспільному русі, поширенні освіти на українських землях. Також розглядають питання історичних, суспільно-політичних, економічних передумов створення братських шкіл, організації освітнього процесу в них, видатних освітніх діячів, культурних меценатів, просвітителів доби гуманістичного українського ренесансу. Проте, немає спеціальних досліджень, присвячених професійно особистісним якостям та вимогам до вчителів братських шкіл України.

Мета статті – теоретично обґрунтувати освітньо-культурні традиції церковних православних братств та визначити на основі аналізу статутних документів братських шкіл XVI–XVII ст. низку вимог до особистості педагога, зокрема, до вчителя Луцької братської школи.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська культура є наслідком впливу на неї самих різноманітних культур та релігій. Однією з найбільш впливових організацій у XVI–XVIII ст. стали братства.

Братства виникають наприкінці XVI ст., коли православна церква втрачає свою монополію, а за сфери впливу активно борються католицьке, уніатське, протестантське віровчення. З метою захисту православ'я церковні братства відкривають братські школи. У 1574 р. під впливом прогресивної громадськості король Стефан Баторій видав декрет, за яким віленським городянам дозволялося утримувати братські школи. З 1575 р. це право розповсюджувалось на всі православні братства Великого князівства Литовського і Галичини. Наприкінці XVI – поч. XVII ст. виникають близько 30 братських шкіл у різних містах і селах України [10, с. 15].

Члени братства розуміли, що для боротьби проти католицької експансії потрібні освічені люди, які змогли б відстоювати права й інтереси народу. З цією метою вони багато уваги приділяли організації шкіл. Є згадки про існування шкіл у Львові (1546, «Руська школа»), Києві (1563), Здолбунові (1567), Красноставі та інших українських містах.

Львівські братчики відкрили свою школу греко-слов'янського напрямку у 1586 році. За зразком львівської школи стали відкриватися

такі заклади в інших містах: Перемишль (1592), Замостя (1606), Дубно (1604), Київ (1615), Вінниця, Немирів, Кременець, Луцьк (1624, за статутом). Більшість цих братських шкіл пройшли дві стадії свого розвитку: греко-слов'янський напрям; латино-польський напрям.

Братські школи України були двох видів: елементарні початкові школи (вивчення слов'янської азбуки та нумерації, читання, письмо, співи, православний катехізис); школи підвищеного типу (Львівська, Київська, Луцька, де вивчали предмети семи вільних наук: «тривіум» (граматика, діалектика, риторика) і «квадривіум» (геометрія, арифметика, музика, астрономія)).

Структура братських шкіл складалася за зразком протестантських і включала: три класи граматики – інфіма, медіа, супрема (синтактика); два класи поетики і риторики. Багато уваги у братських школах приділялося музичному розвитку учнів. Із учнів складався церковний хор. Співаки діставали певну плату, харчі та одяг. Перші ноти в Україні були надруковані у Львові 1700 р. друкарем Йосипом Городецьким. Також у школах викладались малювання, астрономія, філософія, богослов'я, Псалтир, часослов, катехізис, Євангеліє. Учні брали участь в інсценуванні, декламаціях, драматичних виставах. Крім рідної мови, учні вивчали слов'янську, грецьку, латинську і польську мови.

У братських школах працювали відомі письменники, вчені та громадські діячі – Арсеній Еласонський (перший ректор Львівської братської школи 1586 р.), Іов Борецький (перший ректор Київської і Луцької братських шкіл), Стефан і Лаврентій Зизанії, Памво Беринда, Кирило Ставровецький та ін. [10, с. 16].

У здійсненні освітнього процесу братські школи керувались статутами (артикулами). Найдавніший з них «Порядок шкільний» (1586 р.) – один з найстаріших шкільних статутів Європи уклав грек А. Еласонський (1549-1626) Львові. За словами С. Сірополка, шкільний статут Успенського братства послужив для статутів багатьох братських шкіл [11, с. 60].

У рукописному збірнику Луцької школи вписано датовані 1624 р. два документи, що регламентували характер і структуру цієї школи: «Права школи греко-слов'янської Луцької артикули»

і «Порядок шкільний», який є копією львівського Порядку (статуту) з невеликим змінами. Це були дві частини єдиного шкільного статуту. Луцька школа на доповнення до «Порядку» розробила ще й «Артикули прав», тобто «Статті законів» (правил для учнів).

Іван Франко стверджував, що «учителем школа стоїть». У статуті Луцької школи є спеціальні статті, що містять вимоги до вчителя. Зауважимо, що вперше обґрунтовано посадові обов'язки вчителя у праці «Про виховання оратора (*DE INSTITUTIONE ORATORIA*)» римського мислителя Квінтіліана. У статті «Про характер та обов'язки вчителя» цієї книги є цікаві думки, відгомін яких можна буде спостерігати у артикулах братських шкіл XVII ст. :

– нехай учитель насамперед викличе в собі батьківське почуття до своїх учнів і нехай постійно уявляє себе на місці тих осіб, які доручають йому своїх дітей; нехай він сам не має років і не терпить їх в інших;

– нехай суворість його не буде похмура, а ласкавість нехай не розслаблює, щоб звідси не виникла ненависть або презирство;

– нехай будуть тривалі бесіди про моральне й добре, бо чим частіше будуть напучення, тим менше буде потреби карати;

– нехай викладає він просто, буде терплячий в роботі, більше дбайливий, ніж вимогливий;

– виправляючи те, що треба усунути, він не повинен бути дуже суворим, а тим більше лайливим;

– нехай кожного дня він скаже учням щонебудь таке, що лишиться назавжди в них у пам'яті [8, с. 55–56].

Обов'язки та вимоги до вчителя, зафіксовані у Статуті Луцької школи 1624 р., можна згрупувати у три блоки: 1) особистісні якості, висока гуманна місія педагога (статті 1, 2, 5, 20) – табл. 1; 2) компетентність педагогічного партнерства сім'ї та школи (статті 18, 19, 20) – табл. 2; 3) професійні компетентності – організаційна, дидактична, виховна (статті 7, 16, 12, 14, 15) – табл. 3.

Як бачимо, Луцьке братство висувало високі вимоги до моральної поведінки педагога. Учителем братської школи могла бути тільки людина високих знань і добросовісного життя.

Досвід братських шкіл, насамперед Львівської, Київської та Луцької позитивно вплинув

Таблиця 1

Особистісні якості, висока гуманна місія педагога

Система особистісних якостей педагога (стаття 1)	Даскал, або вчитель, цієї школи має бути благочестивий, розсудливий, смиренномудрий, лагідний, стриманий, не п'яниця, не блудник, не хабарник, не гнівливий, не заздрисний, не сміхотворець, не лихослов, не чародій, не басносказатель, не посібник ересей, але прихильник благочестія, в усьому являючи собою взірць добрих діл [2, с. 23]
Висока суспільна вчительська місія – відповідальність перед Богом, дитиною та її родиною (стаття 2)	І щоб він [вчитель] через своє недбальство, заздрість чи лукавство, не залишився винен ні за одного учня перед Богом Вседержителем, а також перед родичами учня і перед ним самим, якби відняв у нього час або зайняв його чимось іншим [2, с. 23]
Любов до дітей як гуманістична основа вчительської діяльності (стаття 5)	Учитель повинен і вчити, і любити дітей всіх однаково, як синів багатих, так і сиріт убогих, і тих, хто ходить по вулицях, просячи шматок хліба. Вчити їх, скільки хто по силах навчитися може, тільки не більш старанно одних, ніж інших [2, с. 23]
Засудження аморальних якостей в поведінці вчителя (стаття 20)	Якби сам учитель чи хтось з учнів його був винуватцем у таких вчинках, які закон не тільки не дозволяє, але, навпаки, забороняє, тобто був би, наприклад, блудник, п'яниця, злодій, блюзнір, недбайливець, грошолоб, наклепник, гордій; такий аж ніяк не тільки вчителем, а навіть і жителем не повинен бути [2, с. 26]

Таблиця 2

Компетентність педагогічного партнерства сім'ї та школи

Партнерство педагога з батьками школярів (стаття 18)	Учитель і братія, будівники шкільні повинні нагадувати батькам про їхніх синів, а господарям про ввірених їм сторонніх дітей, щоб діти вдома діяли відповідно до порядку навчання шкільного, показуючи тим освіченість і пристойну для своїх літ людяність перед усяким станом. А якби вчитель своїм недбальством або родичі господаря, безладдям своїм заважали навчанню та добрим звичаям, то винний має бути покараний [2, с. 25]
Демократичність у співпраці з батьками, публічність відносин (стаття 19)	Якби також хтось захотів забрати свого сина від учителя, для якої-небудь потреби, то повинен робити це не заочно і не через інших, а особистої при тих самих одній чи двох особах, при яких віддав у навчання, щоб своїм безладним вчинком не завдати образи ні учневі і собі самому, ні вчителеві, що відібрали в нього учня без пояснення причини [2, с. 25]
Юридична компетентність вчителя у відносинах з батьками (стаття 20)	До вчителя хто-будь, приводячи та віддаючи в науку сина та інших, повинен взяти з собою одного чи двох сусідів і вчинити з учителем постанову про науку і про весь порядок [2, с. 26]

Таблиця 3

Професійні компетентності (організаційна, дидактична, виховна)

Щоденне з'ясування причини відсутності дитини в школі (стаття 7)	Щоранку вчитель повинен ретельно стежити, щоб коли якогось хлопчика не буде, негайно ж послати за ним і дізнатись про причину, з-якої він не прийшов: чи не зайнявся де грою, чи не залінувався вдома, чи не спав надміру, і тому не прийшов до школи [2, с. 24]
Професійна (організаційна) компетентність. Організація чергування в школі (стаття 16)	Двох або чотирьох хлопчиків, кожного тижня інших по порядку треба призначати для нагляду: від чого жоден не може відмовлятися, коли до нього дійде черга. Ділом їх буде: раніше прийти до школи, підмести школу, розпалити печі і сидіти біля дверей: і знати про всіх, хто виходить і заходить; вони повинні записувати і доповідати про тих, які б не вчилися, пустували або в церкві безчинно стояли, або додому йдучи не поводили б себе пристойно [2, с. 25]
Професійна (дидактична) компетентність (стаття 12)	Учитель зобов'язаний буде вчити і на письмі їм пропонувати: від Святого Євангелія, від книг апостольських, від усіх пророків, від вчення святих отців, від філософів, поетів, істориків [2, с. 24]
Професійна (виховна) компетентність (стаття 15)	У неділю і в свята Господні, поки підуть до літургії, вчитель зобов'язаний розмовляти зі всіма і наставляти їх про те свято чи святий день, і навчати їх волі Божої. А після обіду повинен усім пояснювати святкове Євангеліє і Апостол [2, с. 25]
Проведення суботніх морально-етичних бесід (стаття 14)	Після обіду в суботу вчитель зобов'язаний не малий час і значно більше, ніж в інші дні, розмовляти з дітьми, повчаючи їх страху Божого і чистих юнацьких нравів [2, с. 24]

на розвиток слов'янської педагогічної думки. Дослідники С. Мединський, Б. Мітюков неодноразово відзначали схожість між педагогічними положеннями шкільних братських статутів і поглядами Я. Коменського.

Вимоги братчиків до вчителів мають багато співзвучного з поглядами Я. Коменського. Чеський педагог у «Законах добре організованої школи» зазначає:

– не можна доручити справу виховання жодній неосвіченій людині, а тим більше людині, поганій у моральному відношенні, і вже в ніякому разі тому, чиї благочестя й совість сумнівні [9, с. 174];

– а кому доручено справу виховання, той, закликавши Боже сприяння, повинен прагнути володіти якостями освіченої, моральної, істинно благочестивої людини, ворога будь-яких лестоців [9, с. 174];

– всі педагоги повинні також докласти зусиль для того, щоб бути не лише керівниками своїх вихованців, але також і друзями їх. Це буде у тому випадку, якщо вихователі будуть вірними охоронцями своїх вихованців від усього лихого, щоб їх вихованці, будучи залишені наодинці із собою, разом із чеснотами не набралися чогось поганого [9, с. 174-175];

– учителями повинні бути люди набожні, чесні, діяльні та працьовиті, що вони не тільки зовні, але насправді повинні бути живими зразками доброчесності, яку мусять прищепити іншим [9, с. 175];

– вони [вчителі] поставлені на високе почесне місце, їм вручена прекрасна посада, вище якої нічого не може бути під сонцем [9, с. 175].

Отже, зіставний аналіз ідей Я. Коменського і педагогічної практики братських шкіл України засвідчує спільність вимог у західноєвропейській освітній традиції та національними вимогами до вчителя, що, яскраво відображають такі принципи освітньої діяльності у братських школах:

1. *Демократичність* (навчання дітей різних станів, однакове ставлення до всіх учнів, діти бідних навчалися безкоштовно, ректора і вчителів обирали на загальних зборах братства).

2. *Глибоке національне виховання* (навчання рідною мовою, народність виховання, учителі та учні складали історичні пісні, де прославляли подвиги запорізьких козаків).

3. *Чітка організація педагогічного процесу* (введення елементів класно-урочної системи, місця учнів визначалися успішністю в навчанні, а не за походженням чи матеріальним забезпеченням батьків; початок занять на 9 год. ранку, в зимові дні – пізніше; заборонялися прогуски занять, запізнення; була налагоджена система чергових).

4. *Налагоджений тісний зв'язок із батьками чи родичами учнів* (між батьками і школою укладалася письмова угода, де обумовлювалися обов'язки сторін з виховання і навчання дітей).

5. *Гуманізм у навчанні і вихованні* (проте статут братських шкіл проголошував: «вчитель,

узявши доручену йому дитину, повинен дбайливо учити її корисним наукам; за неслухняність карати, але не понадміру, а по силах, не збуйством, а смиренно і тихо» [2, с. 23]).

6. *Ретельно розроблений і глибоко продуманий зміст освітнього процесу* (навчання ділилось на два етапи: а) початкове – це читання: розпізнавання букв та їх складання, пояснення прочитаного, осмислення і розуміння; письмо; вивчення граматики; лічба; церковний спів та порядок; б) середнє – граMATика, діалектика, риторика, музика, мови – слов'янська, українська (проста), грецька, латинська. Навчання читати здійснювалось буквоскладеним методом, після вивчення азбуки діти переходили до вивчення Псалтиря і Часослова).

7. *Чітке методичне забезпечення навчання* (прийом фігурального зображення букв (для швидкого запам'ятовування букв використувувались відомі пози тіла), широко застосовувалась книга – рукописна, ілюстративна, друкована; для кращого закріплення вивченого матеріалу: а) учні опитували один одного; б) опитував учитель; в) усе, що вивчалось протягом тижня, повторювалось в суботу; г) здійснювались періодичні перевірки знань ректором; д) старші учні (аудитори) перевіряли домашнє завдання і повідомляли вчителя про успіхи кожного учня).

8. *Різноманітність методів навчання і виховання*: бесіди катехізисного характеру, приватні та публічні диспути, лекції, взаємне навчання (перевірка знань, допомога у навчанні), диктан-

ти, самостійні роботи з підручниками, письмові вправи – твори, написання віршів, доповідей, проголошення вітальних промов, читання декламацій, участь у драматичних виставах, моральні повчання (як поводитись у церкві, школі, вдома, поважати батьків, вчителів, старших).

9. *Ретельний підбір вчителів*, їх повага серед батьків. *Ґрунтовність освіти*, яка не поступалася західноєвропейській [10, с. 17-18].

Висновки і пропозиції. Братські школи сприяли піднесенню культурного рівня українського народу. Педагогічний досвід братських шкіл успадкували і розвинули освітні заклади наступних поколінь. Сотні вихованців братських шкіл, пройнятих духом національних традицій, обізнаних в науці, ставали мандрівними вчителями і несли по містах та селах українське слово, будили національну свідомість. На основі статутних положень Луцької школи 1624 року згруповано вимоги до вчителя за трьома категоріями: особистісні якості, висока гуманна місія; компетентність педагогічного партнерства сім'ї та школи, професійні компетентності (організаційні, дидактичні, виховні). Доведено тенденцію європейських вимог до вчителів братських шкіл – від ґрунтовної та якісної педагогічної підготовки до високої моральної поведінки. Подальші наукові розвідки вбачаємо у вивченні та теоретичному обґрунтуванні професійної підготовки учительсько-церковних кадрів, що забезпечували педагогічний процес у братських школах України XVI–XVII ст.

Список літератури:

1. Антонюк Г. Розвиток освіти у братських школах України XVI–XVII ст. в контексті західноєвропейського Відродження / Г. Антонюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – № 4. – С. 198-206.
2. Другий статут Луцької школи (близько 1624 р.) // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / за заг. ред. С.А. Литвинова. – К.: Рад. шк., 1961. – С. 22-26.
3. Вдович С. Освіта і виховання у братських школах України / С. Вдович // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2016. – № 2. – С. 139-155.
4. Ворончук І. Луцьке Хрестовоздвиженське братство : історіографічний аспект та актуальні проблеми / І. Ворончук // Українознавство : історичні студії. – 2017. – № 3(64). – С. 94-113.
5. Закон України «Про освіту» : чинне законодавство станом на 09 лютого 2018 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2018. – 120 с.
6. Золотухіна С.Т. Виховуючи навчання в період Українського Відродження / С.Т. Золотухіна // Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Харків, 2014. – Вип. 46. – С. 180-193.
7. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я.Д. Ісаєвич. – К.: Наукова думка, 1966. – 251 с.
8. Квінтіліан Марк. Про виховання оратора // Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 48-57.
9. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія. Коменський Ян. Закони добре організованої школи // Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 155-185.
10. Марчук С.С. Технологія вивчення історії української школи і педагогіки в педагогічному коледжі : навч. посіб. для студ. пед. коледжів / 2-ге вид., переробл. і доп. / С.С. Марчук. – Луцьк: Твердиня. – 120 с.
11. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – Львів: Афіша, 2001. – 664 с.

Марчук С.С., Чемерис И.В.

Луцкий педагогический колледж

ТРЕБОВАНИЯ К УЧИТЕЛЯМ БРАТСКИХ ШКОЛ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ УСТАВА ЛУЦКОЙ БРАТСКОЙ ШКОЛЫ 1624 ГОДА)

Аннотация

Проанализированы исторические культурные предпосылки создания братских школ в Украине. Определены принципы образовательной деятельности православных школ, созданных церковными братствами. Доказана на основе сопоставления идей Я. Коменского и педагогической практики братских школ Украины общность требований в западноевропейской образовательной традиции и национальных требований к учителю. Изучены и проанализированы обязанности и требования к педагогу в Уставе Луцкой школы 1624 года и сгруппированы они в три блока: личные качества, высокая гуманная миссия; компетентность педагогического партнерства семьи и школы, профессиональные компетентности (организационные, дидактичные, воспитательные). Отмечена тенденция высоких требований к учителям братских школ – от основательной и качественной педагогической подготовки к безупречному поведению.

Ключевые слова: учитель, братские школы, церковные братства, порядок школьный, Луцкая греко-латино-словенская школа.

Marchuk S.S., Chemerys I.V.

Lutsk Pedagogical College

THE REQUIREMENTS FOR TEACHERS OF FRATERNAL SCHOOLS IN UKRAINE (BASED ON THE EXAMPLE OF REGULATION OF LUTSK FRATERNAL SCHOOLS OF 1624)

Summary

The historically cultural pre-conditions of generation of fraternal schools in Ukraine are analysed. The principles of educational activity in the orthodox schools, created by church fraternities, are determined. The common requirements of Western European educational traditions and national requirements for the teacher are proved on the basis of comparison of the Ya. Komenskyi's ideas and the pedagogical practice of Ukrainian fraternal schools. The duties and requirements for the teacher in the Statute of Lutsk school of 1624 were studied, analyzed and grouped into three blocks: the personal qualities, the high humane mission; the competence of the pedagogical partnership between family and school, the professional competences (organizational, didactic, educational). The tendency of high demands to teachers of fraternal schools is marked – from the detailed and high-quality pedagogical development to irreproachable behavior.

Keywords: a teacher, fraternal schools, church fraternities, school order, the Slavic Greek Latin school of Lutsk.

УДК 379.69:61:37.018.55(477)

СИСТЕМА ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Матвійчук М.І.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті розглянуто процес оздоровлення та відпочинку дітей в Україні та за кордоном у порівняльному аспекті. Проаналізовано підходи щодо проведення літньої оздоровчої кампанії в таких країнах: Литва, Білорусія, Узбекистан, Казахстан, країни Західної Європи, США. У результаті, створено таблицю, де подано порівняльну характеристику системи оздоровлення та відпочинку в Україні та за кордоном. Здійснено аналіз основних документів, якими послуговуються Україна та інші держави для надання відпочинкових послуг дітям у літній період. Доведено актуальність та важливість наукового дослідження та зроблено висновок, що закордонний досвід є яскравим прикладом того, як можна якісно реформувати процес оздоровлення та відпочинку в Україні. **Ключові слова:** оздоровлення та відпочинок, законодавчі документи, літній табір, програма, види діяльності, виховання, соціальна підтримка.

Постановка проблеми. Здорове покоління – запорука процвітаючого суспільства. Упродовж останніх років простежуємо тенденцію щодо погіршення фізичних показників молоді. Така ситуація спричинена різними негативними факторами: екологічними, соціально-економічними та психологічного характеру. Кожна держава зацікавлена у розвитку галузі оздоровлення та відпочинку, адже це передумова продуктивності праці та конкурентоспроможності держави на світовому ринку. Саме тому ще наприкінці минулого століття провідні держави світу визначили для себе пріоритетним завданням відновлення сил людського організму. Чільне місце було відведено саме дитячому здоров'ю. Ідеї виживання, зміцнення здоров'я, освіти становлять основу концепції літнього відпочинку дітей.

Питання оздоровлення та відпочинку дітей мають важливе соціальне та економічне значення, оскільки є показником рівня життя населення та розвитку держави в цілому. Існує потреба проаналізувати стан оздоровлення дітей в Україні та за кордоном, аби виявити спільні та відмінні риси, перейняти міжнародний досвід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемними питаннями організації дитячого оздоровлення та відпочинку займалися такі дослідники: О.С. Бартків [2], В.Г. Грановський [2], Є.А. Дурманенко [2], А.Г. Калініченко [3; 4], Я.М. Кашуба [5; 6], М.О. Наказний [9], В.М. Соколова [12].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Здійснений аналіз вітчизняних та зарубіжних матеріалів свідчить про зацікавленість вказаною проблемою науковцями різних галузей, а саме: медичної, педагогічної, економічної, соціальної та інших. Проте, з точки зору глобалізації, компаративістики, вивчення закордонного досвіду та можливості адаптації у вітчизняну практику – вкрай недостатньо.

Мета статті – порівняльний аналіз системи оздоровлення дітей в Україні та за кордоном. Для її вирішення необхідно вирішити такі завдання: дослідити та проаналізувати нормативно-правові документи щодо організації оздоровлення та відпочинку дітей влітку в Україні та за кордоном; виявити спільні та відмінні риси; визначити можливості подальшого впровадження нового досвіду у вітчизняну практику.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям розвитку організації оздоровлення та відпочинку дітей є законодавчі документи, прийняті на міжнародному рівні. Загальна декларація прав людини, проголошена 10.12.1948 року, – провідний міжнародний документ у цьому стосунку, де у статті 24 вказано, що «Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля...» [10].

Розглянемо детальніше стан оздоровлення та відпочинку дітей в Україні. У цьому стосунку варто зазначити, що у Конвенції ООН про права дитини, яка набула чинності для України з 27.09.1991 р., у статті 31 вказано: «Необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статуті і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей...», «...держави-сторони визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом» [7].

Визначаючи положення Конвенції ООН про права дітей та рішенням Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН, Україна взяла на себе зобов'язання здійснювати такі стратегії та заходи: «забезпечення належних умов для охорони здоров'я, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності» [5, с. 124].

Нормативно-правова сфера України у системі оздоровлення та відпочинку складається із таких законів: «Про охорону дитинства», «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про позашкільну освіту», «Основ законодавства України про охорону здоров'я», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про загальнообов'язкове державне

соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та втратами, зумовленими народженням та похованням» та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Проаналізуємо реалізацію програм оздоровлення та відпочинку держав за межами України: Узбекистан, Литва, Білорусія, Казахстан, країни Західної Європи, США.

Процес оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном базується на розвитку фізичних здібностей, творчих навичок, розширення світобачення, розробці та впровадженні освітніх програм, що супроводжуються великим спектром форм, методів та засобів.

Згідно рейтингу міжнародної організації «Save the children», Узбекистан входить в десятку країн світу, де краще всього турбуються про здоров'я дітей. 92 відсотки дітей в країні за параметрами свого розвитку відповідають стандартам Всесвітньої організації охорони здоров'я [13]. Такі цифри є закономірним та логічним наслідком соціально орієнтованої державної політики, пріоритетом якої з перших днів незалежності держави стало виховання гармонійно розвинутого, фізично здорового та духовно зрілого підростаючого покоління.

У Литовській Республіці діє Програма «Навички здорового способу життя у літніх таборих на 2016-2019 роки», прийнята 18 грудня 2015 року, в якій зазначена мета: «не тільки дати знання, а й допомогти сформуванню навичок здорового способу життя, допомогти відмовитися від шкідливих звичок і змінити підхід до здоров'я» [1]. Програма надає значну матеріальну підтримку дітям віком до 16 років, що потребують особливої медичної допомоги, дітям-сиротам до 18 років.

В Республіці Білорусь також сформовано розвинену інфраструктуру, до якої входять як окремий орган виконавчої влади, що здійснює координаційну функцію – Республіканський центр з оздоровлення та санаторно-курортного лікування населення, – так і Державний фонд соціального страхування, якому належить провідна роль у забезпеченні фінансування. «Це надає змогу утримувати тенденцію на здешевлення вартості путівок в оздоровчі табори, на які спрямовуються кошти місцевих бюджетів, підприємств, профспілкових організацій. Батьківська плата становить 10% від вартості путівки» [3, с. 96].

Казахстан має чималий досвід організації літнього відпочинку дітей, в основу якого закладено два пріоритети: виховання та оздоровлення. Політика оздоровлення розпочиналася з накопичення низки невирішених проблем. Щонайперше, – це відсутність нормативно-правових засад, адекватних новим соціально-економічним та політичним умовам розвитку, що стало гальмом на шляху стабілізації та розвитку дитячого оздоровлення. Як результат, – правова незахищеність оздоровчих таборів в умовах ринкового розвитку, невизначеність їх статусу, стихійність ресурсного забезпечення характеризували стан відпочинку та оздоровлення в Казахстані. По-друге, система літнього оздоровлення та відпочинку є державно-громадським організмом, якому притаманні жорсткість планування, адміністративно-командна педагогічна ідеологія, суворість контрольних функцій, виконання яких покладено на державу. Відтак, це потребувало створення відповідних організаційно-управлінських

умов. «У поєднанні зі втратою суспільством старої виховної системи на державному рівні і неготовністю педагогів компенсувати відмираючі форми, методи виховної роботи новими, адекватними вимогам часу, скороченням бюджетного фінансування та комерціалізацією соціально значимих послуг, застарілою матеріально-технічною базою таборів призвело до появи протиріч та занепаду галузі, скорочення мережі оздоровчих таборів» [3, с. 96].

Першим значимим кроком на шляху подолання вказаних негараздів стало прийняття Розпорядження прем'єр-міністра Республіки Казахстан «Про організацію відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків у період літніх канікул на 2006-2010 роки». На сучасному етапі розвитку діє Розпорядження «Про організацію відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків у період літніх канікул на 2016-2019 роки» [11], що суттєво покращує систему оздоровлення та відпочинку республіки.

У Західній Європі, в основному, «діють приватні літні табори, хоча в деяких країнах існує і розвинена мережа муніципальних таборів» [9, с. 49-64]. Так, функціонування літнього табору відбувається на основі контрольованої програми для дітей або підлітків, що розрахована на літні місяці. У залежності від програм, прийнято розрізняти профільні, тематичні, християнські табори тощо. Найпоширенішими серед них є міжнародні лінгвістичні табори. Головною метою перебування в них вважається занурення в новий культурний простір і мовне середовище у поєднанні з активним відпочинком. У шкільній програмі за кордоном вивченню іноземних мов приділяється значно більше уваги, ніж в Україні. Ступінь економічної та культурної інтеграції на Заході є дуже високою, тому вільне володіння 2-3 мовами – це життєва необхідність.

Слід зазначити, що табори розраховані на різний рівень доходів туриста: престижні, високооплавані з власними стайнями і басейном; демократичні, вартість перебування в яких не дуже відрізняється від українських таборів. Програма перебування продумана до дрібниць, у кожного з них є власна програма і профільна спрямованість.

У США процеси оздоровлення та відпочинку охоплюють інтелектуальну, емоційно-вольову і фізичну сфери життя дітей у різних типах літніх таборів: денному, для дітей з розумовими вадами, для дітей з фізичними вадами, релігійному, скаутському тощо [9, с. 56].

У релігійному таборі США діти пізнають релігійні цінності, беручи участь у відповідних заходах (молитви, заняття тощо), адже такі табори засновані на біблійських принципах [8, с. 6]. Слід зазначити, що діяльність всіх літніх дитячих таборів має свої особливості: вони мають термін відпочинку від 1 до 8 тижнів та гендерні розмежування (в них можуть відпочивати або тільки дівчатка, або тільки хлопці). Маючи приватну форму власності, такі заклади створюються не тільки для того, аби зробити відпочинок дітей приємним та безпечним, але й надати можливість отримати новий життєвий досвід у природних умовах.

Таким чином, нормативно-правові документи, а також сучасні тенденції розвитку кожної з держав дають можливість представити порівняльний аспект розвитку системи оздоровлення України та за кордоном (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика системи оздоровлення та відпочинку в Україні та за кордоном

Країна	Нормативно-правовий акт, що регулює реалізацію системи оздоровлення та відпочинку	Сучасні тенденції розвитку системи оздоровлення та відпочинку
Україна	<ul style="list-style-type: none"> - Женевська декларація 1923 р.; - Загальна декларація прав людини 1948 р.; - Конвенція ООН про права дитини, яка набула чинності для України з 27.09.1991 р.; - Конституція України; - Закони України: «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (2008 р.) № 375; «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.); «Про соціальну роботу з дітьми й молоддю» (2001 р.); «Про охорону дитинства» (2001 р., № 30); «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1993 р., № 4); «Про позашкільну освіту» ; - «Сімейний кодекс»; - постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад» від 6.05.2001 р. № 433 та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - погіршення фізичних показників молоді; - кількість установ, що надають оздоровчі та відпочинкові послуги зменшується, а кількість бажаючих оздоровитися та відпочити зростає; - матеріально-технічна база багатьох закладів застаріла, не відповідає сучасним вимогам; - не здійснюється будівництво нових закладів оздоровлення, та не відбувається відновлення тих, котрі певний період не працюють; - недостатнє фінансування з боку держави; - відсутній механізм державної підтримки та економічного стимулювання діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку; - висока вартість путівок до дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.
Узбекистан	<ul style="list-style-type: none"> - Конвенція «Про права дитини» (1989 р.); - Закон Республіки Узбекистан «Про державну молодіжну політику». 	<ul style="list-style-type: none"> - соціально орієнтована державна політики, пріоритетом якої з перших днів незалежності держави є виховання гармонійно розвинутого, фізично здорового та духовно зрілого підростаючого покоління; - входить в десятку країн світу, де краще всього турбуються про здоров'я дітей.
Литовська Республіка	<ul style="list-style-type: none"> - Норма гігієни HN 79: 2004 «Дитячий літній табір відпочинку. Загальні вимоги до безпеки здоров'я» (2004 р.); - Норма гігієни HN 79: 2010 «Дитячий оздоровчий табір. Загальні вимоги до безпеки здоров'я» (2010 р.); - Програма «Навички здорового способу життя у літніх таборах на 2016-2019 роки», прийнята 18 рудня 2015 року та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - дають не тільки знання, а й допомогти сформувати навички здорового способу життя, допомогти відмовитися від шкідливих звичок і змінити підхід до здоров'я; - програма надає значну матеріальну підтримку дітям віком до 16 років, що потребують особливої медичної допомоги, дітям-сиротам до 18 років; - стандарт встановлює основні правила до організації дитячих оздоровчих таборів.
Республіка Білорусь	<ul style="list-style-type: none"> - Закон «Про права дитини» 2570-ХІІ від 19. 11. 1993 р. та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - сформовано розвинену інфраструктуру, до якої входять Республіканський центр з оздоровлення та санаторно-курортного лікування населення та Державний фонд соціального страхування; - тенденція на здешевлення вартості путівок в оздоровчі табори, на які спрямовуються кошти місцевих бюджетів, підприємств, профспілкових організацій. Батьківська плата становить 10% від вартості путівки.
Казахстан	<ul style="list-style-type: none"> - Розпорядження прем'єр-міністра Республіки Казахстан «Про організацію відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків у період літніх канікул на 2006-2010 роки»; - Розпорядження «Про організацію відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків у період літніх канікул на 2016-2019 роки» та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень організації літнього відпочинку дітей, в основу якого закладено два пріоритети: виховання та оздоровлення.
Західна Європа	<ul style="list-style-type: none"> - Женевська декларація 1923 р.; - Загальна декларація прав людини 1948 р.; - Конвенція ООН про права дитини та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - діють приватні літні табори, хоча в деяких країнах існує і розвинена мережа муніципальних таборів; - розрізняють профільні, тематичні, християнські, міжнародні лінгвістичні табори. Вивченню іноземних мов приділяється значно більше уваги, ніж в Україні; - табори розраховані на різний рівень доходів туриста: престижні, демократичні.
США	<ul style="list-style-type: none"> - Декларація прав дитини (1959 р.); - Конвенція про права дитини (1989 р.) та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - різні типи літніх таборів: денний, для дітей з розумовими вадами, для дітей з фізичними вадами, релігійний, скаутський тощо; - діяльність всіх літніх дитячих таборів має свої особливості: вони мають термін відпочинку від 1 до 8 тижнів та гендерні розмежування.

Джерело: розроблено автором за даними [1; 7; 8; 10; 11; 13]

Висновки і пропозиції. Здорова нація є національними надбанням кожної розвиненої країни. Збереження здоров'я дітей, відновлення їх життєвих сил шляхом організації якісного, повноцінного оздоровлення та відпочинку має розглядатись як передумова сприятливого соціально-економічного й демографічного майбутнього, як проблема національного значення.

Закордонна практика свідчить про те, що зміст оздоровлення та відпочинку направлений головним чином на розвиток особисті дитини, а саме: фізичних та творчих здібностей, культурних цінностей, що супроводжуються широким спектром форм, методів та прийомів.

В Україні є змістовна нормативно-правова база, яка базується на державних та між-

народних документах. Проте не відбувається удосконалення її системи щодо доступності послуг, розвитку дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, та відповідності сучасним вимогам та потребам. Кількість установ, що надають оздоровчі та відпочинкові послуги зменшується, а кількість бажаючих оздоровитися та відпочити зростає. Матеріально-технічна база багатьох закладів застаріла. Відсутній механізм державної підтримки та економічного стимулювання діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

Провівши порівняльний аналіз, зазначимо, що закордонний досвід є яскравим прикладом того, як можна якісно реформувати процес оздоровлення та відпочинку в Україні.

Список літератури:

1. Dėl Vaikų sveikos gyvensenos įgūdžių įtvirtinimo vasaros poilsio stovyklose 2016–2019 metų programos patvirtinimo № T1-354 2015-12-18. Mažeikių rajono savivaldybės taryba. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7aa12a60a8ce11e59010bea026bdb259?jfwid=14shvjrj39>.
2. Бартків О., Грановський В., Дурманенко Є. Діяльність соціального педагога в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку : навч. посіб. Луцьк, 2017. 299 с.
3. Калініченко А. Механізми організації дитячого оздоровлення та відпочинку: зарубіжний досвід. Публічне управління: теорія та практика. 2014. Вип. 3. С. 92-100.
4. Калініченко А. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку: поняття, види та форми діяльності. Державне управління в Україні: проблеми державотворення, виклики та перспективи : матеріали II Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління, 3 чер. 2011 р. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011 р. С. 30-34.
5. Кашуба Я. Формування системи дитячого оздоровлення і туризму: дис. канд. економ. наук: 08.09.01. Львів, 2006. 173 с.
6. Кашуба В. Ефективність використання засобів оздоровчого туризму як основи рекреаційно-оздоровчої технології у фізичному вихованні молодших школярів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2016. № 2 С. 19-25.
7. Конвенція ООН про права дитини: ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Лоуэнд Д. Книга для наставників [перев. с англ.]. СПб.: Питер, 2002. 214 с.
9. Наказний М. Проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу: теорія і технологія : монографія. Київ, 2010. 476 с.
10. Організація відпочинку та оздоровлення дітей в Україні: Зб. нормат. документів та інформ. матеріалів / упоряд.: З.П. Кияниця, Ж.В. Петрович, Л.Ю. Якименко, Л.І. Стрига. Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 170 с.
11. Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан от 11 мая 2016 года об организации оздоровительного отдыха, досуга и занятости детей в период летних каникул на 2016-2019 годы. Закон. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35521926#pos=0;0.
12. Соколова В. Педагогіка літнього оздоровчого табору : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 188 с.
13. Страна, где все делается во имя детей, во имя будущего. Актуально. УзА, 24 февраля 2014 г. URL: http://uzbekistan.org.ua/ru/aktualno/year_2014/3490.

Матвийчук М.И.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

СИСТЕМА ОЗДОРОВЛЕНИЯ И ОТДЫХА ДЕТЕЙ В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье рассмотрен процесс оздоровления и отдыха детей в Украине и за рубежом в сравнительном аспекте. Проанализированы подходы к проведению летней оздоровительной кампании в следующих странах: Литва, Белоруссия, Узбекистан, Казахстан, страны Западной Европы, США. В результате, создано таблицу, где подана сравнительная характеристика системы оздоровления и отдыха в Украине и за рубежом. Осуществлен анализ основных документов, которыми пользуются Украина и другие государства для предоставления услуг отдыха детям в летний период. Доказано актуальность и важность научного исследования и сделан вывод, что зарубежный опыт является ярким примером того, как можно качественно реформировать процесс оздоровления и отдыха в Украине.

Ключевые слова: оздоровление и отдых, законодательные документы, летний лагерь, программа, виды деятельности, воспитания, социальная поддержка.

Matviichuk M.I.

Eastern European National University named after Lesia Ukrainka

THE SYSTEM OF CHILDREN'S RECOVERY AND RECREATION IN UKRAINE AND ABROAD: COMPARATIVE APPROACH

Summary

The article deals with the process of recovery and recreation of children in Ukraine and abroad in a comparative aspect. The approaches of summer health improvement campaign in such countries as Lithuania, Belarus, Uzbekistan, Kazakhstan, countries of Western Europe, USA are analyzed. As a result, a table was created, where a comparative description of the system of health improvement and recreation in Ukraine and abroad is provided. The analysis of the basic documents used by Ukraine and other states to provide recreational services for children in summer period is carried out. The relevance and importance of scientific research is proved and the conclusion that foreign experience is an example of how the process of recovery and recreation in Ukraine can be reformed is made.

Keywords: recovery and recreation, legislative documents, summer camp, program, activities, education, social support.

АРТ-ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Замелюк М.І., Міліщук С.О.
Луцький педагогічний коледж

У статті представлено узагальнення проблеми творчої уяви дітей дошкільного віку; виділені ключові підходи щодо характеристики даного поняття в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Визначена сутність арт-педагогіки як засобу розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку, описується динаміка розвитку творчої уяви у дошкільному віці.

Ключові слова: арт-педагогіка, арт-терапія, освітній процес, творча уява, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Останнім часом в нашому суспільстві все гостріше постає питання про виховання творчої особистості. У зв'язку з цим виникає особлива потреба в вивченні розвитку творчих процесів і знаходження шляхів їх оптимізації.

В умовах, виходячи з мети Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., Концепції Нової Української школи, Базового компоненту дошкільної освіти (2012), Закону України «Про дошкільну освіту», оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти та діючих програм розвитку дитини є розвиток особистості, здатної до самовизначення і самореалізації.

Сучасні тенденції в розвитку психолого-педагогічної науки і освітньої практики розглядають нові питання з проблеми вивчення розвитку уяви, зокрема, про індивідуальні особливості розвитку уяви, проявів індивідуальності дитини в її творчій діяльності.

Проблема розвитку уяви дитини дошкільного віку до сих пір є досить дискусійною. При розгляді уяви, можна погодитися з Е. Ільєнковим, що уява полягає в умінні «схоплювати» ціле з частин, в умінні на основі окремого натяку, тенденції будувати цілісний образ.

Досить розвинена уява дитини сприяє розвитку мислення, спостережливості, сприйняття, зв'язного мовлення, та вміння самостійно налаштуватися на ту чи іншу діяльність.

У дошкільному дитинстві відбувається загальний розвиток дитини. Необхідно збагачувати досвід дитини, щоб створити досить міцну основу для її творчої діяльності. Що більше дитина бачила, чула, що більше вона знає і засвоїла, що більшою кількістю елементів навколишньої дійсності вона оперує, то значимішою й продуктивнішою буде діяльність її творчої уяви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальну основу даної проблеми подають у своїх дослідженнях Л. Венгер, С. Волощук, М. Вовчик-Блакитна, О. Дяченко, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Кисельова, С. Кулачківська, І. Медведєва, В. Нургалаєв, М. Поддьяков, І. Тітов.

У науковому доробку науковців (С. Акішев, Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, О. Дронова, Т. Казакова, М. Киященко, В. Кучерова, С. Ласунова, В. Мухіна, Т. Постоян, М. Рибаківа, О. Ушакова, Л. Фесенко та ін.) містяться підходи до вивчення формування творчості в різних видах художньої діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових досліджень дає підстави твердити, що дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку уяви, зокрема, творчої.

Таким чином, є всі підстави вважати, що саме дошкільний вік є винятково важливим для формування і розвитку творчої уяви особистості. Водночас слід констатувати, що не всі аспекти формування і розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку вивчені достатньо широко і ґрунтовно.

Зокрема, поза увагою дослідників залишилися проблеми специфіки психолого-педагогічних умов розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку.

Головною метою цієї роботи є визначення теоретичних підходів до вивчення проблеми розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку засобами арт-педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження (Л. Виготського, В. Давидова, О. Дьяченко, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна та ін.) показують, що уява виступає не тільки передумовою ефективного засвоєння навчального матеріалу, а й умовою творчого перетворення наявних у дітей знань, тобто в значній мірі визначає ефективність освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти.

Ігри, різноманітні різновиди художньої творчості, конструювання, творення казок активно розвивають творчу уяву. Саме дошкільний вік є сензитивним для розвитку творчої уяви. Цінність його в тому (це особливо важливо в дошкільному віці, де знань і досвіду ще мало), що він дозволяє приймати рішення і знаходити вихід з проблемної ситуації навіть за відсутності потрібної повноти знань, які необхідні для мислення.

Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, В. Кудрявцев, О. Кравцова у своїх дослідженнях довели, що центральним новоутворенням психічного розвитку старших дошкільників є саме уява.

Л. Виготський стверджує, що саме уява є центральним психологічним новоутворенням у дошкільному віці [2, с. 93]. Відповідно до цього, було виявлено чотири стадії розвитку уяви:

- 1) перехід від пасивної уяви до творчої;
- 2) творча уява характеризується таким процесом, як анімізм, або одухотворення предметів;
- 3) третя стадія характеризується грою. Ігри діляться на два типи: експериментальні (дають певні знання та пояснюють природу речей) та творчі (головна роль);

4) виникає романтична творчість (здебільшого даний етап складають образи).

Зауважимо, що значна увага науковців до значеної проблеми призвела до неоднозначності щодо розвитку уяви в період дошкільного віку.

Уява, як і всі інші психологічні функції здатна зазнавати змін орієнтуючись на вік та розвиток дитини. Виходячи із охарактеризованого розуміння даної проблеми, вчені (Д. Дьюї, У. Штерн) вважали, що уява дитини набагато яскравіша та оригінальніша за уяву дорослого, інші (Л. Виготський, С. Рубінштейн, К. Ушинський) стверджували про відносність розвитку уяви у дітей, яку можна порівнювати лише з розвитком інших психічних процесів.

Отже, особливо значущим стає виявлення специфіки та розвитку творчої уяви в період дошкільного віку, який є найважливіший для закладання основ та передумов її розвитку.

В. Мухіна вважає, що початок розвитку уяви припадає на закінчення періоду раннього дитинства, коли у дитини з'являється символічна функція – заміщення одних предметів іншими. Подальший етап розвитку уяви відбувається в іграх [назва з екрану].

Окремі дослідники Р. Бернс, Д. Ельконін, В. Слободчиков першим етапом розвитку уяви вважають 2,5-3 роки, оскільки, в даному віці можна виділити уяву афективну та пізнавальну.

У контексті вище окреслених позицій дослідження підтверджують той факт, що спочатку в дитини є тільки пасивна уява, яка формується внаслідок копіювання дорослих.

Заслугою уваги думка М. Подьякова, що 4-6 років є сприятливим віком для формування і розвитку вмінь та навичок, які сприяють ознайомленню дітей з навколишнім середовищем, ознайомленню з предметами та явищами.

Конструктивною для нас є позиція В. Давидова щодо уяви, в якій вбачав не лише центральне психологічне новоутворення дошкільного віку, а й загальну властивість свідомості, погоджувався з тим, що її становлення утворює ключовий вектор психічного розвитку дитини. Науковець наголошував і на генетичному зв'язку продуктивної уяви з новоутвореннями подальших вікових періодів [6, с. 64].

Суттєвою для нас є позиція О. Дьяченко, яка довела, що дитяча уява в своєму розвитку підпорядкована тим самим законам, що й інші психічні процеси [3, с. 53].

Конструктивною в аспекті нашого дослідження вважаємо позицію Г.Костюка щодо важливої ролі уяви в розвитку здатності дитини розуміти те, що вона сприймає: щоб схопити ціле, розкрити в ньому певні ознаки, риси, властивості, треба вийти за межі безпосереднього споглядання [10, с. 20].

Аналізуючи роботи психологів вищезгаданих психологів можна виділити три основні етапи розвитку уяви в дітей: перший етап в розвитку уяви можна зарахувати до 2,5-3 років (відбувається розподіл уяви на пізнавальну та афектну); другий етап у розвитку уяви – вік 4-5 років (дитина спрямована на засвоєння норм, найперше соціальних, а також правил і зразків діяльності; рівень творчої уяви в цьому віці знижується); третій етап в розвитку уяви – вік 6-7 років (цілісний образ починає будуватися способом «включення»:

він як і раніше створюється на основі окремого елемента дійсності, але цей елемент починає посідати не центральне, а другорядне місце, стає окремою деталлю образу уяви) [4; 5].

Л. Виготський вважає, що цілком правомірно можна твердити, що початок розвитку дитячої уяви пов'язується із закінченням періоду раннього дитинства, коли дитина вперше демонструє здатність заміщати одні предмети іншими і використовувати одні предмети в ролі інших (символічна функція). В якому б віці не була дитина, «творча уява працює особливим чином, властивим саме цьому ступеню розвитку, на якому перебуває дитина» [2, с. 26].

Отже, розвиток уяви не є результатом прямого навчання. Воно обумовлено перетворюючою активністю дитини, що росте, і механізмами саморозвитку уяви: протилежною спрямованістю варіювання і моделювання елементів досвіду, схематизації і деталізації образів.

Як зазначає П. Каптерьов, що жвавість, повнота, яскравість уявлень дітей – результат не багато розвиненої уяви, а недостатнього розвитку всього психічного життя дітей порівняно з життям дорослого [5].

До засобів розвитку творчої уяви відносимо арт-педагогіку. Термін «арт-педагогіка» поки мало відомий в педагогічному середовищі. Проблема інтерпретації поняття «арт-педагогіка», перш за все, пов'язана зі значенням слова «арт», що прийшов із заходу (лат. – ARS, англ і франц – Art, італ – Арте), яке перекладається на українську мову як «мистецтво». Вона має єдині цілі із загальною педагогікою: допомогти дитині навчитися розуміти себе і жити в ладу разом з іншими людьми, пізнати навколишній світ за законами краси і моральності. Іншими словами, допомогти розвиватися особистості в її соціалізації та самореалізації.

Мета арт-педагогіки: пошук, розробка та впровадження засобів, методів і технологій, які сприяють більш якісному та ефективному навчанню і вихованню.

Суттєвою є позиція Н. Сергєєвої щодо основних напрямів арт-педагогічної діяльності (А-ПД):

- може бути рівноправним джерелом навчальної інформації своєрідним «голосом» у навчальному діалозі, що розповідає про душевні переживання іншої людини», «створювати поле найрізноманітніших асоціацій відчуттів думок;

- оптимізує умови педагогічної взаємодії, підсилює мимовільну та довільну увагу до творів мистецтва, попереджує перевтому, без напрути перемикає з одного темпу роботи на інший, полегшує розуміння і запам'ятовування освітнього матеріалу «за рахунок перекодування інформації логічно-вербальної на емоційно-образної модальності», забезпечуючи мотиваційну, емоційну та комунікативну готовність до сприйняття освітнього матеріалу;

- «арт-педагогічні засоби можуть стати в освітньому процесі джерелом неявної діагностики» психічного стану дітей та їх творчих здібностей [8].

Сутність артпедагогіки полягає у вихованні та навчанні, розвитку осіб засобами мистецтва, формування у них основ художньої культури і оволодінні практичними вміннями в різних видах художньої діяльності.

У арт-педагогіці вони спрямовані на:

- формування у дитини з проблемами потребами в розвитку естетичного ставлення до навколишнього засобами різних видів мистецтва;
- формування основ художньої культури, морально-естетичних якостей дітей з особливими потребами;
- оволодіння дитиною певними художніми засобами вираження, притаманними різним видам мистецтва, і відображення з їх допомогою своїх почуттів, свого ставлення до світу, своїх творчих задумів;
- забезпечення і задоволення особливих потреб у вихованні та навчанні осіб з «відхиленнями» засобами різних видів мистецтва;
- організацію корекційно-компенсуючої, корекційно-розвивальної роботи з дітьми, заснованої на їх посильній участі в різноманітних видах і формах художньо-творчої діяльності (художньо-мовленнєвої, музичної, образотворчої, декоративно-прикладної, театралізованої).

Все ширше в практиці сучасних педагогів використовується освітня діяльність із застосуванням прийомів і методів, що одержали назву «активні методи навчання» (при використанні яких навчальна діяльність носить творчий характер, формує пізнавальний інтерес і творче мислення) (методи арт-педагогіки), мета яких розвиток: уваги, пізнавальної активності, розумових процесів, творчих здібностей, рефлексії, креативності.

Слід зазначити, що на розвиток арт-педагогіки та її дидактичні функції мала вплив арт-терапія як вид психотерапії та психологічної корекції, заснованої на мистецтві та творчості.

Сутність арттерапії полягає в терапевтичній та корекційній дії мистецтва на суб'єкт і проявляється в реконструюванні психотравмуючої ситуації за допомогою художньо-творчої діяльності, виведенні переживань, пов'язаних з нею, під зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а також створення нових позитивних переживань, народженні креативних потреб і способів їх задоволення. Існує безліч різних видів і напрямів терапії мистецтвом, які демонструє рис. 1.

В організації життєдіяльності дітей, керуючись принципом інтегрованого підходу, доцільно впроваджувати наступні види терапії:

Ізотерапія – використовується для створення позитивної мотивації, допомагає подолати страх дитини перед труднощами, допомагає створити ситуацію успіху і виховує почуття взаємодопомоги, взаємовиручки, використовуючи різні кольорні гами, різні матеріали для роботи, розвиває фантазію [7].

Музико-терапія – це особливий вид музичної діяльності, спрямований на профілактику, оздоровлення та корекцію різних психоемоційних, поведінкових відхилень засобами музичного мистецтва. Музика використовується як допоміжний засіб, основний вплив якої націлений на регуляцію психосоматичних і психоемоційних процесів дитини, корекцію особистісного розвитку [1].

Казкотерапія – взаємодія з дитиною на ціннісному рівні. Занурюючись в казку, діти та дорослі можуть накопичити сили, відкрити нові можливості для творчого конструктивного зміни реальної ситуації [7].

Драматерапія поєднує в собі елементи руху, музики, художнього мистецтва, літератури, гри. Вона допомагає розслабити тіло і душу, безболісно прищеплюючи дітям необхідні навички правильної поведінки. А також сприяє підвищенню самооцінки, здатності усвідомлювати свої відчуття і почуття [1].

Танцювальна рухова терапія застосовується в роботі з дітьми, що мають нестабільний емоційний стан, при порушенні міжособистісного взаємодії. Танцювальні рухи допомагають вивільнити стримувані емоції, створити позитивний настрій, розслабитися [9].

Сучасна арт-терапія – це пластичний, активний напрям, що розвивається, напрям, який постійно розширює сферу свого застосування. Методи арт-терапії пов'язують інтелект людини та її почуття, потребу в самореалізації, світ тілесний і світ духовний. Фантазуючи, дорослий і дитина можуть насолоджуватися самим процесом створення, вчитися моделювати способи ви-

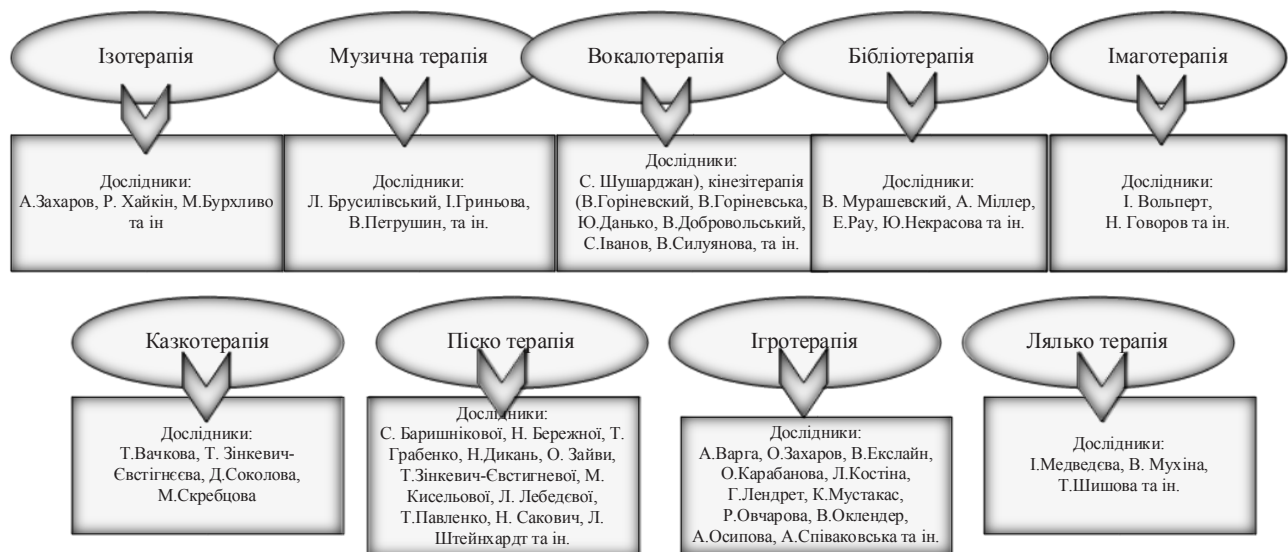

Рис. 1. Види і напрями арт-терапії у наукових студіях

Джерело: розроблено авторами

рішення складних життєвих ситуацій і переносити їх у реальність, застосовуючи нові соціальні навички налагодження взаємин.

Сутність арт-терапії полягає в тому, що почуття, які накопичуються в процесі спілкування з навколишнім середовищем, і пізнання власного організму людина робить предметом систематичного тренування, щоб впливати на свій психічний стан і організм в цілому. Психічна саморегуляція за допомогою арт-терапії спирається на важливий загальний принцип функціонування організму: постійний зворотний зв'язок, референтну сигналізацію центральної нервової системи про виконання фізіологічних процесів, а саме тренування почуття внутрішньої розкнутості, різкості, напруги, розслаблення та ін.

Арт-педагогіка має потужний потенціал, актуалізація якого дозволяє кардинально змінювати дидактичні підходи до процесу навчання, виховання, розвитку особистості, організації та реалізації спільної інтелектуальної та емоційно-художньої діяльності педагога і вихованця. Використання засобів арт-педагогіки дає можливість неформально реалізовувати процес інтеграції наукових і практичних знань, умінь, навичок в різних видах діяльності (мовної, пізнавальної, рухової, художньо естетичної та ін.).

Арт-терапія – це вільна творчість, із застосуванням різних методик, прийомів, матеріалів які допомагають виплеснути свої страхи, емоції, зня-

ти напругу, тривожність, створити власні зцілюють символи. Дитина може не говорити або може не визнавати свої проблеми, але при цьому ліпити, малювати. Через малюнок, гру, танець, музику арт-терапія дає вихід внутрішнім конфліктам, допомагає зрозуміти особливі почуття і переживання, і сприяє підвищенню самооцінки, допомагає у розвитку творчих здібностей, уяви, набуття естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності, художніх здібностей в цілому.

Таким чином, аналіз загальнонаукових підходів щодо характеристики застосування технологій арт-терапії в арт-педагогіці дозволяють стверджувати, що мистецтво розвиває особистість, розширює загальний і художній кругозір, реалізує пізнавальні інтереси дітей.

Висновки і пропозиції. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що на сьогоднішній день проблема розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку є одним з пріоритетних напрямків корекційно-розвиваючої роботи. Означена проблема вимагає докладного аналізу та впровадження отриманих результатів в практику, оскільки високий рівень розвитку творчої уяви забезпечує успішність розвитку інших пізнавальних процесів. Варто звернути увагу на те, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики, використання арт-педагогічних технологій у дошкільній освіті має потужний потенціал для творчого самовираження особистості.

Список літератури:

1. Артпедагогіка і арттерапія в спеціальній освіті: Підручник для вузів / Е.А. Медведєва, І.Ю. Левченко, Л.Н. Комісарова, Т.А. Добровольська. – М.: Академія, 2001. – 248 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Дьяченко О.М. Об основных направлениях развития воображения у детей / О.М. Дьяченко // Вопросы психологии. – 1988. – № 6. – С. 52-59.
4. Дьяченко О.М. О некоторых особенностях развития воображения у детей дошкольного возраста / О.М. Дьяченко, А.И. Кириллова // Вопросы психологии. – 1980. – № 2. – С. 107-114.
5. Каптерев П.Ф. О природе детей: Статьи, советы и рекомендации / Каптерев П.Ф. – М.: Карапуз, 2005. – 284 с.
6. Кудрявцев В.Т. Преемственность ступеней развивающего образования: замисел В.В. Давидова / В.Т. Кудрявцев // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 59-68.
7. Паршина Т.Б. Використання арт-терапевтичних засобів в роботі з дошкільнятами: методичний посібник / Т.Б. Паршина, Т.П. Корнеєва, Е.В. Лупанова. – Пенза, 2014. – 62 с.
8. Сергеева Н.Ю. Арт-педагогическое сопровождение профессиональной подготовки будущего учителя: автореф. дис. на соискание научной степени доктора пед. наук: спец. 13.00.08 ; 13.00.01/ Наталья Юрьевна Сергеева. – Чебоксары, 2010. – 44 с.
9. Свистунова М. Різнокольорове дитинство. Ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія / М. Свистунова. – К.: Форум, 2016. – 192 с.
10. Шестирічки в школі: методич. реком. / упоряд. Т. Бишова, О. Кондратюк. – К., 2004. – С. 20.

Замелюк М.И., Милищук С.А.

Луцкий педагогический колледж

АРТ-ПЕДАГОГИКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ВОООБРАЖЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В статье представлены обобщения проблемы творческого воображения детей дошкольного возраста; выделены ключевые подходы к характеристике данного понятия в современных психолого-педагогических исследованиях. Определена сущность арт-педагогика как средства развития творческого воображения детей дошкольного возраста, описывается динамика развития творческого воображения в дошкольном возрасте.

Ключевые слова: артпедагогика, арт-терапия, образовательный процесс, творческое воображение, дети дошкольного возраста.

Zameliuk M.I., Milishchuk S.O.

Lutsk Pedagogical College

ART-PEDAGOGY AS A DEVELOPMENT OF CREATIVE DESCRIPTION OF PRIMARY AGE CHILDREN

Summary

The article presents a generalization of the problem of creative imagination of children of preschool age. The main approaches to the characteristics of this concept in modern psychological and pedagogical research are highlighted. The essence of art-pedagogy as a mean of development of creative imagination of preschool age children is determined, dynamics of the development of creative imagination in preschool age is described.

Keywords: art-pedagogy, art-therapy, educational process, creative imagination, children of preschool age.

УДК 378.091:331.5(477.82)(045)

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оксенчук Т.В., Гузенко О.А.

Луцький педагогічний коледж

У статті розглянуто теоретико-практичні аспекти професійного самовизначення майбутніх педагогів. Проведено аналіз сучасних освітніх реформ, які детермінують процес фахової підготовки студентів педагогічних спеціальностей. Охарактеризовано пріоритетні напрямки діяльності закладів вищої освіти щодо професійного самовизначення випускників. Подано результати опитування студентів педагогічного коледжу щодо впливу педагогічної практики на їх професійне самовизначення. Окреслено соціально-економічні чинники, які визначають працевлаштування випускників вищих педагогічних закладів освіти. **Ключові слова:** професійне самовизначення, фахова підготовка педагогів, освітні реформи, діяльність закладу освіти, працевлаштування випускників.

Постановка проблеми. Сьогодні в усьому світовому просторі освіта перебуває у стані реформування. За даними ЮНЕСКО основними напрямками перетворення освітніх систем світової співдружності є: загальнопланетарний глобалізм і гуманізація освіти; культурознавча соціологізація та екологізація змісту навчання; міждисциплінарна інтеграція в технології освіти; орієнтація на її безперервність, розвивальні та громадянські функції. Основними тенденціями реформування української освіти є:

– Тенденції щодо **характеру** надання освітніх послуг: створення умов для задоволення освітніх та професійних потреб особистості, виховання у неї почуття власної гідності, свободи, загально-освітньої і професійної компетентності; підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня.

– Тенденції щодо організації **освітнього** процесу: перехід від інформативних та репродуктивних форм до інтерактивних стратегій, наукового пошуку, резервів самостійної роботи тих, хто навчається; стимулювання творчої та самостійної діяльності учнів, студентів; комп'ютеризація і технологізація навчання.

– Тенденції щодо **результативності** надання освітніх послуг: реалізація наступності між освітніми рівнями, закладом загальної середньої освіти та професійною діяльністю і післядипломною освітою; оцінка результату діяльності системи освіти на основі загальних вимог, тобто стандартів, уніфікованих незалежно від форми навчання [4].

Ці реформи також є детермінантами фахової підготовки майбутніх працівників освіти, а також важливим чинником професійного самовизначення майбутніх спеціалістів. З однієї сторони, інновації сприяють осучасненню змістового, методичного та процесуального компонентів освітнього процесу, з іншої – висувають нові вимоги перед педагогами, зокрема щодо їх професійної мобільності, гнучкості, критичного мислення, креативності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі, інформаційних ресурсах поняття «самовизначення» трактується з таких позицій: самовизначення особистісне, соціальне, життєве, професійне, моральне, сімейне, релігійне тощо. Ця науково-педагогічна

категорія розглядається як: встановлення людиною власних особливостей, можливостей, здібностей; вибір критеріїв, норм оцінювання себе; складний процес саморозвитку [2]. Особистісне та професійне самовизначення розкриваються як взаємопов'язані структурні елементи загального самовизначення особистості [5]. Проблема професійного самовизначення аналізується у психолого-педагогічній науці в таких аспектах:

– складний динамічний процес орієнтації особистості у трудовому середовищі, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала (Є. Кучеренко, В. Синякова);

– здатність знаходити, визначати своє місце у професійній діяльності, результат профорієнтаційної роботи в школі (Н. Захаров, В. Симоненко);

– соціально обумовлений вибір професії, механізм професійної адаптації сучасної молоді в соціальній системі (В. Магун, І. Мартинюк, Л. Сокур'янська, Ю. Чернецький, С. Щудло) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на підвищення останнім часом інтересу до цього феномену в науково-педагогічному середовищі, проблема професійного самовизначення майбутніх педагогів в умовах сучасних освітніх реформ залишається однією із дискусійних і вимагає подальшого вивчення. У цьому контексті актуальним залишається питання визначення пріоритетних напрямків у діяльності закладу освіти для професійного самовизначення студентів, дослідження впливу педагогічної практики на професійне самовизначення майбутніх педагогів.

Мета статті: охарактеризувати пріоритетні напрямки діяльності закладу вищої освіти для професійного самовизначення студентів, дослідити впливу педагогічної практики на професійне самовизначення майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Професійне самовизначення особистості здійснюється протягом її життя: початком є первинна актуалізація професійного вибору у дошкільному віці, продовженням – формування ціннісних професійних орієнтацій у процесі здобуття повної (базової) загальної середньої освіти, наступний етап – безпосередній вибір професії, далі – сам процес професійного навчання, завершальним етапом є професійна адаптація молодого спеціаліста.

Професійне самовизначення студента – це усвідомлений процес, зумовлений впливом багатьох чинників: мікросоціумом, власними інтересами і здібностями, потребою обраної професії на ринку праці, наявністю особистісних життєвих пріоритетів, матеріальним забезпеченням сім'ї, успішністю студента у навчанні тощо. Одним із домінуючих чинників є якість послуг, які надає заклад вищої освіти. Окреслимо пріоритетні напрямки у діяльності закладу освіти для професійного самовизначення студентів.

Моніторинг ринку освітніх послуг. Цей напрям передбачає вивчення провідних тенденцій розвитку освітньої сфери, на основі чого вироблення стратегій щодо організації, змісту, науково-методичного супроводу підготовки фахівців.

Приєднанням (з травня 2005 року) до Болонської угоди Україна підтвердила бажання і готовність до інтеграції в освітній та науковий простір Європи, у зв'язку з чим активно здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Це підвищує можливості професійного самовизначення майбутніх фахівців, оскільки забезпечує мобільність студентів, стимулює до прагнення здобути якісну освіту, щоб конкурувати на всесвітньому ринку праці. В Україні здійснено важливі кроки для оптимізації системи професійної освіти:

1. Зроблено акцент на запровадженні дуальної освіти у закладах професійно-технічної та вищої освіти. Затверджено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Розпочато в окремих освітніх установах використання елементів дуальної форми навчання.

2. Пріоритетна роль відводиться поєднанню формальної, неформальної та інформальної видів освіти, створенню умов для самоорганізації навчання студентів, широкого запровадження онлайн-курсів, короткотермінових семінарів, практикумів, тренінгових занять тощо.

3. Звертається увага на підвищенні медіаграмотності студентської молоді: розроблено засоби навчального призначення, запроваджуються всеукраїнські проекти з медіаосвіти, проведено навчання тренерів тощо.

4. Розпочато курс на автономію та саморегуляцію закладів вищої освіти, зокрема, на визначення кадрової політики, розробку освітніх програм, формування структурних підрозділів, надання платних послуг тощо.

5. Розширено можливості для навчання студентів за кордоном по обміну. Програми обміну підтримують талановитих студентів, надають можливість майбутнім лідерам удосконалювати знання іноземної мови, вивчати культуру і традиції інших країн.

6. Піднімається питання про академічну доброчесність, як визначальну характеристику підвищення якості освітнього процесу, наукової діяльності.

7. Визначено стратегічні напрями діяльності Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти.

Разом з тим, вища освіта України, потребує розробки конкретних механізмів запровадження інновацій, оновлення інструктивно-нормативної бази, прогнозування чітких результатів проведення реформ.

Функціонування закладів вищої педагогічної освіти, як осередків фахової підготовки працівників освітньої галузі, базується на прогнозуванні та задоволенні потреб суспільства у зазначених кадрах; забезпеченні конкурентоспроможності випускників, періодичному оновленні і взаємоузгодженні змісту підготовки спеціалістів, підвищенні відповідальності педагогічних працівників за якість професійної діяльності, опануванні педагогічними працівниками інноваційних технологій.

Налагодження системи профорієнтаційної роботи. Авторитет закладу вищої освіти впливає на професійне самовизначення його студентів. З одного боку, заклад освіти прагне до популярності серед абітурієнтів як споживачів освітніх послуг. З другого – найкращою гарантією такої популярності є конкурентоспроможність випускників з точки зору роботодавців як споживачів відповідних професійних знань та умінь. Конкуренція серед закладів вищої освіти щодо залучення абітурієнтів загострюється, престиж освітньої установи визначається професійними компетентностями випускників, а також можливостями їх подальшого працевлаштування.

Науково-методичний супровід фахової підготовки студентів – це важливий напрям професійного самовизначення майбутніх фахівців. Ми його розглядаємо з одного боку як сукупність різноманітних форм, технологій, підходів, процедур, заходів, що забезпечують допомогу студентам у професійному самовизначенні, з іншого – як науково-методичне наставництво викладачів, які слугують прикладом для самовдосконалення молодих спеціалістів. До прикладу, предметом дисертаційних досліджень викладачів закладів вищої освіти є проблеми, включені до всеукраїнських фундаментальних і прикладних досліджень. Це означає, що вищі освітні установи є базою для проведення експериментальної роботи, апробації та впровадження нововведень, використання розроблених науково-методичних матеріалів.

Науково-дослідницька робота викладачів є стимулом для студентів. Вона сприяє розвитку творчого мислення, індивідуальних здібностей, дослідницьких навичок у майбутніх педагогів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування при вирішенні поставлених завдань. В цілому науково-дослідницька робота студентів у закладі вищої освіти здійснюється за двома напрямками: 1) у структурі освітнього процесу – це написання студентських наукових робіт, виконання практичних, самостійних, індивідуальних завдань, підготовка до семінарських занять); 2) за рамками освітнього процесу, тобто участь у наукових конференціях, семінарах, дебатних іграх, конкурсах науково-дослідницьких робіт, засіданнях наукового товариства тощо).

Разом з тим, важливу роль у здійсненні супроводу відіграє наявність навчально-методичної бази у закладі вищої освіти: інтерактивні комплекси навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, електронні засоби навчального призначення, друкована продукція викладачів тощо.

Організація виробничого навчання студентів. Велике значення у професійному самовизначенні студентів є набуття ними першого педагогіч-

ного досвіду. Педагогічна практика ґрунтується на професійних знаннях, спирається на певний теоретичний фундамент, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності. Педагогічна практика слугує сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою самостійною діяльністю в закладі освіти. Результатом виробничого навчання є не лише отримання і поглиблення знань, засвоєння окремих професійних умінь, але й формування особистості майбутніх педагогів, зміна їх внутрішнього світу, психології поведінки, розроблення основ індивідуального стилю діяльності із яскраво вираженою рефлексією.

За даними опитування студентів Луцького педагогічного коледжу (249 осіб) 34% вважають, що на їх формування як майбутнього педагога в більшій мірі впливає педагогічна практика, 30% – діяльність викладачів, 25% – загальна атмосфера в коледжі, 6% – науково-матеріальна база, 5% – зміст навчального матеріалу. Наведемо приклади окремих висловлювань студентів: Викладачі всіляко допомагають визначитись студентам, у будь-якому випадку йдуть їм на зустріч. Тут можна остаточно зрозуміти, чи створена людина бути педагогом, чи вступ у коледж – це хибне рішення. Але я вважаю, що більшість студентів для стануть гарними вчителями, для цього створені всі умови». «Атмосфера в коледжі дуже приємна. Я дуже багато нового дізнаюсь про свою майбутню професію, відчуваю, що це та сама професія, яка мені потрібна».

Професійному самовизначенню спрямованості студентів (як вибірковому ставленню їх до дійсності) сприяє з'ясування ними власних життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій. Майбутні фахівці відповідають собі на запитання: «В якій діяльності вважаю себе знавцем? Які блага хочу мати і яке становище хочу посісти у суспільстві?». У своїх міні творах вони частково розкрили свої думки: «Я вважаю, що бути вчителем – це не робота, за яку отримують платню, а це стиль життя, це прагнення навчити маленьку людину тому, чого вона не знає, навчити жити у суспільстві, люби-

ти життя, оточуючих, цінувати те, що приносить добро. Вірю, що вчителем треба народитись, а не стати». «Я себе не можу уявити в ролі вчителя, можливо практика в школі все змінить?». «Я рада, що навчаюсь в цьому коледжі, набуваю досвіду, вивчаю різні науки. Пізніше спробую все передати дітям з великою любов'ю».

Моніторинг працевлаштування випускників – ще один важливий напрям, який яскраво ілюструє результативність професійного самовизначення молодих фахівців. Складовими моніторингу є: щорічний збір та аналіз даних; узагальнення отриманих результатів; прогнозування затребуваності спеціалістів педагогічного фаху на ринку праці.

На працевлаштування випускників закладів педагогічної освіти впливає ряд чинників, зокрема: заробітна плата фахівців освітньої галузі, інноваційні процеси, які відбуваються в освітній сфері, матеріально-технічне забезпечення освітніх установ, соціальний захист педагогічних працівників. Разом з тим, зауважимо, що, наприклад, за останні роки збільшилась кількість звернень від керівників закладів загальної середньої та дошкільної освіти з проханнями заповнити наявні вакансії педагогічних працівників молодими фахівцями, які закінчили Луцький педагогічний коледж або можуть поєднувати навчання в коледжі і роботу. Це свідчить про затребуваність випускників цієї освітньої установи на ринку праці.

Висновки. Професійне самовизначення майбутніх фахівців – це одна із актуальних проблем сучасної психолого-педагогічної науки та практики вищої школи. Сьогодні, на етапі проведення ряду освітніх реформ у нашій державі, доцільним є налагодження планомірної, систематичної діяльності педагогічних закладів, спрямованої на моніторинг ринку освітніх послуг, налагодження системи профорієнтаційної роботи, науково-методичний супровід фахової підготовки студентів, ефективну організацію виробничого навчання студентів, вивчення результатів працевлаштування випускників. Це дозволить оптимізувати процес професійного самовизначення студентів, підвищити конкурентоздатність молодих спеціалістів.

Список літератури:

1. Волкова М.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2001. – 576 с.
2. Захаров Н.Н., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация школьников. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.
3. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>.
4. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
5. Синякова В.Б. Професійне самовизначення особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIJNE_SAMOVIZNACHENNJA_OSIBISTOSTI/.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д.А. Леонтьева; вст. ст. Д.А. Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Оксенчук Т.В., Гузенко Е.А.
Луцкий педагогический колледж

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ЗАВЕДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены теоретико-практические аспекты профессионального самоопределения будущих педагогов. Проведен анализ современных образовательных реформ, которые детерминируют процесс профессиональной подготовки студентов педагогических специальностей. Охарактеризованы приоритетные направления деятельности высших учебных заведений по профессиональному самоопределению выпускников. Представлены результаты опроса студентов педагогического колледжа про влияние педагогической практики на их профессиональное самоопределение. Определены социально-экономические факторы, которые определяют трудоустройство выпускников высших педагогических учебных заведений.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профессиональная подготовка педагогов, образовательные реформы, деятельность учебного заведения, трудоустройство выпускников.

Oksenchuk T.V., Huzenko O.A.
Lutsk Pedagogical College

PROFESSIONAL SELF-DEFINITION OF FUTURE TEACHERS IN TERMS OF THE MODERN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Summary

The article deals with theoretical and practical aspects of professional self-determination of future teachers. The analysis of modern educational reforms, which determines the process of professional training of pedagogical specialties students, is carried out. The priority directions of higher education institutions work according to professional self-determination of graduate students are characterized. The results of the survey of pedagogical college students regarding to the influence of pedagogical practice on their professional self-determination are presented. The socio-economic factors, which determine the employment of graduate students of higher education institutions are outlined.

Keywords: professional self-determination, professional training of teachers, educational reforms, activity of the educational institution, employment of graduate students.

УДК 37.014.523:2-47(045)

ДУХОВНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ В ОСВІТІ: СПРОБА АНАЛІЗУ**Савчук С.В.**

Луцький педагогічний коледж

У статті проведений аналіз літературних джерел, присвячених проблемі формування духовності. Досліджені окремі аспекти формування духовності у сучасній освіті. Розкрито значення духовно-релігійних цінностей у вихованні всебічно та гармонійно розвиненої особистості. Подано історичні підходи до визначення виховного ідеалу. Окреслено основні загальнолюдські моральні цінності: істина, добро, краса.

Ключові слова: духовність, духовні цінності, духовно-релігійні цінності, релігійність, мета виховання.

Постановка проблеми. Основним завданням освіти є підготовка молодого покоління до самостійного життя. Це, в свою чергу, означає не лише накопичення знань, розвиток умінь та навичок, формування певного ряду компетентностей, а і формування її духовності, що стане основою діяльності та способів поведінки особистості. Відомий діяч освіти доктор Руфус М. Джоунс багато років тому зазначав: «Знання ні в якому разі не є аналогом мудрості чи благородства духу... Із жалем доводиться констатувати невдачу в головній справі освіти: у формуванні характеру, культури духу, будіванні душі» [2, с. 24]. Це положення не втратило своєї актуальності і в наш час.

Від ціннісної основи, закладеної в майбутніх вчителів, залежить, як відбуватиметься подальше формування і розвиток дитини в початковій школі (П. Гальперін, В. Давидов, А. Занков, В. Мухіна та ін.). Учитель початкової школи створює додаткові можливості ефективного розвитку цінностей, оскільки вік дітей характеризується підвищеною емоційністю, вразливістю до зовнішніх дій, зверненістю до світу позитивних цінностей, що проявляється у всіх видах діяльності: навчальній, ігровій, комунікативній, трудовій та ін. Проблема духовного виховання у вищій педагогічній школі є невід'ємним складником системи освіти. Саме тому актуальною стає проблема формування духовних цінностей молодого покоління та використання аксіологічного підходу в навчанні і вихованні особистості. Зважаючи на неможливість цілковитого відділення духовних та релігійних цінностей, необхідним є аналіз змісту даних структур в освіті з погляду духовності та релігійності.

Аналіз досліджень та публікацій. Основи сучасного підходу до виховання духовності представлені в роботах В. Андрущенко, І. Бега, М. Боришевського, Л. Губернського, О. Мартиненка, О. Омельченка та ін. Проблему формування духовних цінностей студентів досліджували О. Белих, О. Олексюк, Т. Петракова та ін. Психологічні процеси розвитку духовності представлені в дослідженнях М. Боришевського, В. Зінченка, Е. Помиткіна та ін. Зв'язок системи освіти та духовності репрезентовано в дослідженнях В. Андрущенко, О. Киричука, П. Щербаня та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на специфіку поняття духовності та певну спорідненість його з релігійністю, є сенс розглянути їх дотичність в освітній площині.

Метою статті є розгляд основних духовних та духовно-релігійних цінностей, виділення

найвищих загальнолюдських моральних норм та ідеалів, формування яких є необхідним для досягнення мети виховання в системі сучасної освіти – всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Виклад основного матеріалу. Феномен духовності є поняттям невичерпним. Спроби описати і зрозуміти природу духовності робились ще стародавніми мислителями: Сократом, Платоном, Арістотелем. Сократ був переконаний, що неможливо правильно мислити і жити недостойно. Його учень, Платон, вперше відокремив духовну і тілесну сутність людини. Він був засновником ідеї блага, яка є «причиною всього правильного і прекрасного. В області видимого вона породжує світло і його владику, а в області, яка досяжна розуму вона – сама владичиця, від якої залежить істина і розуміння, і на неї повинен поглядати той, хто хоче діяти свідомо як в приватному, так і в суспільному житті» [6, с. 324] Благо це те, заради чого і як потрібно жити. В тій же праці знаходимо «Якщо ми не в силах ввійти блага однією ідеєю, то ввіймаймо його трьома – красою, відповідальністю та істиною». Істина, краса, відповідальність – виражені цінності, які сприяють досягненню блага.

Сучасна освіта в Україні носить світський характер, проте тривалий час в історії педагогічної та філософської думки духовність не відділялась від релігійності. В часи Київської Русі приділялась значна увага моральним принципам та духовному ідеалу. У «Повчанні дітям» Володимира Мономаха висувається вимога в обов'язковості поваги до старших, гостинності, любові до ближнього, терпеливості ставленні один до одного, чесності та дотриманні Божих заповідей. Церква значно допомагала у формуванні духовності та освіченості. Довгий період першою книгою для навчання дітей був Псалтир, для щоденного читання простого народу використовувалися Життя святих. Першими учителями були священнослужителі.

Окреслена проблема вивчалась такими просвітителями минулого, як Г. Сковорода, П. Могила, І. Огієнко та ін. Зокрема в творчості Г. Сковороди духовність займає провідне місце. Він писав: «Голова людських справ є дух людини, думки, серце. Кожен має мету у житті та не кожен має головну мету, тобто, не кожен займається головою життя» [8, с. 408]. Головне завдання людини філософ вбачав у душі людини. На його думку людина народжується двічі – фізично і духовно, а духовну людину творить добро, пізнання себе і свого місця в світі. Лише ті цінності, які склалися через шлях добра є складовими духовності.

Видатні педагоги минулого Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. в основі своєї педагогічної діяльності поклали духовність, яку вони пов'язували з національними аспектами та християнською релігією. Говорячи про національний аспект духовності, треба сказати, що К. Ушинський наголошував на тому, що мова, створена народом розвиває у людині дух. Поряд з цим К. Ушинський основою духовності називав самосвідомість. Він вважав, що необхідним є не лише «запалити» серце, а і підтримувати «духовне вугілля». Щодо зв'язку духовності з релігією, то педагог називав нехристиянську педагогіку річчю немислимою. Учений писав про необхідність визначення мети виховання, яке має передувати формуванню у людини певних якостей: «Що сказали б ви про архітектора, який, закладаючи нову будівлю, не зумів би відповісти вам на питання, що він хоче будувати? Те саме повинні ви сказати і про вихователя, який не зуміє чітко й точно визначити вам мету своєї виховної діяльності» [11, с. 25]. На думку педагога найбільшою метою повинне бути вдосконалення людини, суттю якого є «високе і святе» [12, с. 291]. Ідеал «високого», на думку вченого, це Ісус.

Сучасник К. Ушинського П. Редкін головною ціллю виховання називає формування особистості «У дусі краси, істини, добра» [14, с. 216]. Ці ідеї він називає божественними і говорить про те, що в них треба бачити Божество.

Прихильниками антропологічного підходу до формування духовності є С. Булгаков, А. Гусєв і сучасні В. Зеньковський, Т. Петракова, Г. Федотов. Основою духовності людини, на думку вчених, є християнська релігія, Бог (Любов, Істина, Благо); добро і зло є категоріями духовності. Творення добра сприяє зближенню з Богом, а зла – віддаленню. Бог виступає єдиним надійним критерієм для визначення добра і зла.

Норми християнської моралі подані в Біблії про виховання справедливості (Істини) «Не свідчи неправдиво» [Мф. 19:18]; до виховання добра «Шануйте всіх, братство любіть» [Петр. 2. 17]. Плоди духа: любов, радість, мир, довготерпіння, добрість, милосердя, віра, лагідність, здержливість: Закону нема на таких [Гал. 5:22,23].

Дослідженню різних підходів до виникнення моральних норм присвячена монографія А. Гусєва. В своїй праці науковець розмежовує релігію і мораль, проте розкриває неспроможність безрелігійних систем [4]. Сучасний філософ В. Зеньковський розвиває цю думку: «Духовний ріст неможливий через розвиток психічних сил – інтелекту, волі чи почуттів, хоча духовне життя і опосередковане цим розвитком душевної периферії» [5, с. 131]. Вчений говорить про те, що «емпірія» це необхідна, але недостатня умова формування духовності.

Щодо релігійних цінностей, то тут важливим є розмежування релігієзнавчого, філософського і релігійного визначення цінностей. Оскільки на території нашої держави найпоширенішим є християнство, то доцільним буде розгляд основних моральних норм характерних саме цій релігії. Вихід на дослідження духовних основ – Віри, Надії та Любові – належить В. Шинкаруку, який ввів ці традиційні релігійні поняття в сучасний філософський простір в Україні. В сучасному ре-

лігієзнавстві релігійні цінності визначаються як сукупність ідей, норм поведінки, дій, за допомогою яких відбувається задоволення духовних потреб віруючого [7, с. 376].

У християнстві не існує однозначного визначення та структури цінностей. Можна спостерігати лише надання пріоритету релігійним, власне християнським, цінностям над іншими цінностями. Християнська релігія визначає віру головною умовою християнського життя, тому що з вірою приходять надія й любов. У вірі є два значення: віра в когось або в щось через визнання їхньої істинності і цінності та віра, як довіра. Обидва значення віри є необхідними християнину. «Найбільшою чеснотою є любов, тому що Бог є любов. Божественна любов вміщує всі інші чесноти, вона прикрашає кожний вчинок і надає йому справжню духовну цінність, бо справжній критерій моральних вчинків визначається їх, мотивами, а не результатом» [15, с. 8]. В Біблії любов позначається термінами «філа», та «агапе», де перше позначає любов, яку людина почуває до друзів і близьких людей, а друге – божественну любов, яка є здатністю творення вищого блага для свого ближнього. Приналежність до християнства найперше вимагає прояву «агапе». Ідеалом божественної любові є Ісус: «Нову заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви!» (Ів. 13:34). Отже, основними релігійними цінностями можна назвати віру, надію і любов. Вони є взаємозалежними та взаємодоповнюваними, такими, що неможливі одна без іншої. Усі ці моральні ідеали є відображенням самого Бога в людині.

На противагу цьому, атеїзм стверджує створення моралі до виникнення релігії. У монографії Т. Петракова наводить приклад абсурдності цього положення через цитату з наукового збірника, підготовленого Інститутом філософії АН СРСР про походження заповіді «Поважай батька свого і матір свою». Наперед зазначимо, що, на нашу думку, такі твердження спричинила примусовість атеїзму: «Коли люди, вимушені до цього голодом, припинили вбивати і з'їдати старців, останніх почали цінувати як людей, які володіють великим життєвим досвідом, почали поважати старших і перш за все своїх батьків» [3, с. 91]. Ми погоджуємося з Т. Петраковою у відсутності потреби коментувати дане положення. Звичайно, для того, щоб робити висновки про абсолютну неправдивість атеїзму потрібні додаткові наукові докази та все ж не можна відкидати зв'язок духовності з вищою силою. Важливо використовувати позитивний досвід церкви у формуванні духовних цінностей як загальнолюдських ідеалів.

У сучасній науковій літературі трапляються ототожнення духовності з релігійністю. Ці поняття, звичайно, мають багато точок дотику, але, все ж їх не слід ототожнювати. У повсякденному житті «релігійними» ми називаємо людей, які ходять до церкви, дотримуються постів і знають всі обряди. Та не завжди ми можемо назвати таких людей духовними (якщо вони з презирством ставляться до людей іншої конфесії). Всі закони церкви спрямовані на підвищення рівня моральності. Це стосується не лише православної релігії. Науковці, які здійснюють порівняльний аналіз різних віросповідань, робили висновок, що між

ними є багато спільного. Всі народи мають схожі, практично тотожні уявлення про найважливіші цінності. Кожна релігія має свої способи самовдосконалення людини, але всі вони спрямовані на гармонійне співіснування людини та всесвіту, проте неодноразові переклади релігійних текстів та суб'єктивне осмислення основних істин спричинили деякі розбіжності у визнанні основних моральних норм у різних людей. Не зважаючи на вищесказане та на те, що у різні часи і на різних територіях були свої, відмінні умови життя, розвитку та політичні процеси, сформувалися загальні цінності: добро, безкорисливість, любов і повага до ближнього, які умовно можна назвати істиною, добром та любов'ю.

Цікавим для нашого дослідження є підхід до формування духовності Т. Тюріної. В її працях аналізується проблема духовного становлення людини в єдності її фізичної, душевної та духовної природи. Дослідниця зазначає: «В основі природи духовності лежать вищі духовні цінності, прагнення до самопізнання і самореалізації, усвідомлене культивування в собі найкращих людських якостей, устремління жити за духовними заповідями – законами Добра, Істини, Краси, Любові, Миру, Гармонії; розуміння вищого сенсу свого життя у пориваннях, потягу до Бога» [10, с. 28-29].

Із вищесказаного видно, що антропологічний принцип формування духовних цінностей є дієвим, але не єдиним обов'язковим у названому процесі.

Аналізуючи все розмаїття виховних орієнтирів, як в історії педагогічної думки так і в сучасних дослідженнях, важливим для педагогіки є виділення системи вищих цінностей: в галузі моральності – добро; в галузі пізнання – істина; в галузі естетики – прекрасне; в галузі політики і права – справедливість.

Істина, добро, краса – яскраво виражені цінності. Вищі цінності є духовними цінностями, отже, духовність – поєднання істини, добра та любові. Духовність виявляється в діяльності, тому що без неї перша втрачає соціальний зміст, перетворюється на ілюзію. Нерідко істина стає суб'єктивною, справедливість часто залежить від політичних процесів та вподобань, а любов ототожнюється з тілесними насолодами. Має право на існування думка про те, що істина, як духовна цінність вищого рівня проявляється в розумінні. Добро – у волі, а краса у почуттях. Як відомо, основними релігійними цінностями є Віра, Надія, Любов.

Сучасний науковець В. Андрущенко, говорячи про духовність освіти, припускає, що всі ці цінності, як духовні, так і релігійно-духовні є притаманними і присутніми в освіті: істина, як знання і пізнання нового; добро, як спосіб формування

почуття власної відповідальності за свої вчинки перед суспільством та перед іншою людиною; краса, як здатність людини відчувати мистецтво, відтворювати його через різні напрями художньої самодіяльності. Щодо релігійно-духовних цінностей, науковець зазначає, що без віри в освіті неможливі наукові відкриття, надія – почуття й усвідомлення людиною необхідності змін, а любов в освіті формує любов до рідного краю, землі та людей. Науковець робить висновок про те, що процес формування всіх цих фундаментальних категорій духовності в системі освіти повинен мати взаємодоповнений характер. Причому найкращий результат буде там, де означена взаємодія буде у спільній діяльності педагога та учня та здійснюватиметься як взаємозацікавлений процес, довірливо і чуттєво [1, с. 721-740].

Висновки і пропозиції. Провівши аналіз літературних джерел, присвячених проблемі духовності та релігійно-духовних цінностей, можна зробити висновок, що ці поняття є багатомірними і не можуть розглядатись однобоко, адже різні їх прояви є взаємодоповнюючими та взаємовиключаючими. Вони є дотичними, але не можна їх ототожнювати.

У сучасних умовах становлення української освіти ми не можемо орієнтуватися лише на релігію чи формування стійкої ідеології. В християнстві найбільшою цінністю проголощується Бог, в комуністичній ідеології – суспільство, в сучасній гуманістичній системі – людина. Сенс виховання в педагогіці – це досягнення результатів, які ми можемо побачити. В умовах освітнього процесу це можливо через засвоєння знань, які об'єднують людство та подаються високодуховним учителем. У використанні релігійних традицій необхідно бачити зерно істини, та вміти відокремити його від історичного пилу та забобонів. В. Сухомлинський стверджував, що «справжнє виховання самовиховання» [9, с. 248]. Якщо виховання було добрим, то самовиховання триватиме все життя. Тому, за висловом К. Ушинського: «Беручи в свої руки керування людською природою, що розвивається, всіляке виховання треба завершувати передачею його в руки самого вихованця» [13, с. 37]. Тому, важливим є використання всього найціннішого, що накопичилось протягом багатовікової історії нашого народу: віру у вищі сили, виховання на благо суспільства, любов і повагу до дитини, розвиток індивідуальності особистості. Для досягнення найкращого результату у процесі виховання та навчання необхідно є гармонія знань (розуму) та емоцій (серця), які разом спрямовують особистість у правильному напрямку.

Список літератури:

1. Андрущенко В.П. Світанок Європи : проблема формування нового учителя для об'єднання Європи XXI століття / В. Андрущенко. – К.: Знання України, 2012. – 1099 с.
2. Бейли А. От интеллекта к интуиции / А. Бейли / пер. с англ. Geneva: Association Lucts Trust, Geneva, 1994; Новочеркасск: Агенство «САГУНА», 1994. – 214 с.
3. Губанов Н.И. Простые нормы морали и религии / Н.И. Губанов // Нравственность и религия. – М.: ИФАН СССР, 1964. – С. 88-103.
4. Гусев А. Религиозность как основа нравственности: Против автономистов – 2-е изд. / А. Гусев. – Казань, 1894. – 246 с.
5. Зеньковський В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В.В. Зеньковський – М.: Изд-во СВБ, 1993. – 223 с.
6. Платон. собр. соч. : в 3 т. – М., 1968-1972. – С. 324.

7. Релігієзнавчий словник. – К., 1996. – С. 376.
8. Сковорода Григорій. Твори: У 2-х т. / Г. Сковорода. – К.: Обереги, 1994. – Т. 2: Трактати. Притчі. Переклади. Листи. – С. 408.
9. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В.А. Сухомлинский – К.: Рад. шк., 1984. – 254 с.
10. Тюріна Т.Г. Духовна педагогіка: витоки, сутність і перспективи розвитку / Т.Г. Тюріна – Л.: Сполом, 2005. – 276 с.
11. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський. Твори у 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 4. – 518 с.
12. Ушинський К. Д. Педагогічні твори М.І. Пирогова / К.Д. Ушинський. Твори у 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 291.
13. Ушинський К.Д. Про сімейне виховання / К.Д. Ушинський. – К.: Рад. шк., 1974. – 150 с.
14. Цит. за: Демков М.И. Русская педагогика в главных ее представлениях. Опыт историко-педагогической хрестоматии. – М., 1898. – 480 с.
15. Чекалов И.В. Нравственное богословие : христианская этика / И.В. Чекалов. – Бишоффен, 1993.– С. 8.

Савчук С.В.

Луцкий педагогический колледж

ДУХОВНЫЕ И РЕЛИГИОЗНЫЕ ЦЕННОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ: ПОПЫТКА АНАЛИЗА

Аннотация

В статье проведен анализ литературных источников, посвященных проблеме формирования духовности. Исследованы некоторые аспекты формирования духовности в условиях нынешнего образования. Рассмотрено использование духовно-религиозных ценностей в воспитании всесторонне и гармонично развитой личности. Представлены исторические подходы к определению идеала воспитания. Выделены основные общечеловеческие моральные ценности – истина, добро, красота.

Ключевые слова: духовность, духовные ценности, духовно-религиозные ценности, религиозность, цель воспитания.

Savchuk S.V.

Lutsk Pedagogical College

THE SPIRITUAL AND RELIGIOUS VALUES IN EDUCATION: THE ATTEMPT TO ANALYZE

Summary

The analysis of scientific sources, devoted to the problem of the spirituality formation is disclosed in the article. Some aspects of the spirituality formation in modern education are researched. The use of the spiritually-religious values in teaching the comprehensively and harmoniously developed personality is considered. Some historical approaches for determination the ideal of education are represented. The basic common moral values are selected: the Truth, the Good, the Beauty.

Keywords: spirituality, spiritual values, spiritually-religious values, religiosity, purpose of education.

УДК 378.147.091.33-027.22(045)(47782)

РОЛЬ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГА НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Сорочук ІІ.

Луцький педагогічний коледж

У статті здійснено спробу проаналізувати освітній процес в НУШ. Особливу увагу приділено діяльнісному підходу, який найбільш ефективно сприяє розвитку молодшого школяра. Вказано, що діяльнісний підхід передбачає зорієнтованість освітнього процесу безпосередньо на особистість молодшого школяра та потребує урахування його індивідуальних особливостей. Визначено переваги діяльнісного методу навчання над пояснювально-ілюстративним в системі організації освітнього процесу в НУШ.

Ключові слова: діяльнісний підхід, індивідуальний підхід, пояснювально-ілюстративний підхід, нова українська школа, педагог нового покоління, учень, урок.

Постановка проблеми. Система освіти сьогодні зазнає значних змін, що пов'язані із внесенням корективів у цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Але зміни в закладах освіти у першу чергу залежать від розвитку спеціалістів, які б могли втілювати в практичну діяльність сучасні освітні технології, найкращі результати педагогічних досліджень у цих умовах. Національна система освіти стала перед необхідністю значного підвищення професійної компетентності вчителів та професійного розвитку і саморозвитку педагога нового покоління.

Сучасний етап реформування напрямків педагогічної освіти зумовлює необхідність пошуку індивідуального підходу до учнів нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд наукової літератури з проблеми свідчить, що педагог нового покоління в умовах нової української школи готовий використовувати індивідуальний підхід до учнів в процесі роботи. Водночас, проблему індивідуалізації саму по собі не можна вважати новою: в педагогічній літературі вона бере початок з часів Я. Коменського, але й досі в шкільній практиці не знайшла наукового обґрунтованого вирішення. Про це свідчать праці класиків педагогіки і психології: А. Дистервега, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, М. Пирогова, К. Ушинського, Дж. Дьюї, Л. Банкова, В. Сухомлинського, Г. Костюка, Ш. Амонашвілі, Ю. Гільбуха, Г. Глейзера та ін.

Слід зауважити, що К. Ушинський зробив внесок у творчу розробку означеного питання. В роботі «Історичний досвід постановки питань навчання» він акцентував увагу на необхідності роботи з учнями різного рівня знань. Дослідник рекомендував варіювати прийоми навчання, розуміти всі тонкощі педагогічного процесу, брати до уваги індивідуальні особливості учнів, що в свою чергу вимагає різноманітних прийомів педагогічного впливу. Вчений зауважував, що «... поділ класу на групи, із якої одна сильніша за іншу, не тільки не шкідливий, але навіть корисний, якщо учитель умів, працюючи з однією групою сам, дати двом іншим корисну самостійну вправу» [11, с. 389].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зазначених працях не було проаналізовано вимоги до нового покоління учительських кадрів, підготовлених в умовах закладу вищої освіти для нової української школи.

У представленій праці проаналізовано авторське бачення не тільки нової школи, як школи з новим уроком, а й умови створення широкого простору для прояву та реалізації дитячої ініціативи.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні індивідуального підходу в умовах нової української школи як важливої передумови формування педагога нового покоління, визначення умов його становлення.

Виклад основного матеріалу. О. Онопрієнко стверджує, що «місією початкової школи визначено плекання особистості дитини, побудова навчання згідно з її віковими та індивідуальними психофізіологічними особливостями, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, до життя у демократичному й інформаційному суспільстві» [8, с. 246]. Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі вчена вважає є «здорову дитину, мотивовану на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учень/учениця, які вміють здобувати навчальний досвід із різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України» [8, с. 246]. Ми поділяємо думку сучасних дослідників про те, що «призначення педагога нового покоління – допомогти дітям пройти успішно цей шлях. Саме на це націлює педагога нового покоління новий стандарт» [2].

Отже, розглянемо концепцію нової української школи, як «школу мислення», «школу питань», «школу творчості та креативності» (рис. 1).

Нова школа – школа мислення. Як зауважується у «Пораднику для вчителя НУШ» існують великі відмінності між школами, які територіально, соціально і демографічно працюють у різних умовах, що утруднює реальний доступ учнів до здобуття якісної освіти...» [6]; «...умови навчання дітей, особливо 6-річних першокласників, – наповнення класів, режим навчання, вимоги до приміщення, забезпечення харчуванням, матеріальна база тощо – у переважній більшості закладів освіти не відповідають психофізіологічним особливостям розвитку учнів...» [6]; значно збільшилась кількість дітей, які потребують особливої і тривалого психолого-педагогічного

Рис. 1. Концепція нової української школи

Джерело: розроблено автором за даними [6; 7]

супроводу, логопедичної, соціальної і медичної допомоги, – до цього виклику наша школа підготовлена лише частково» [6]. Отже, ці обставини стали поштовхом для прийняття реформаторських рішень в новій школі – школі мислення.

Нова школа – школа питань та якісної освіти. Якщо учень ні про що не запитує вчителя і у нього навіть не виникає такого бажання, значить, його треба до цього спонукати, а це сприятиме якійсь освіті. Чинники якісної освіти в НУШ демонструє рис. 2.

Як зауважують дослідники сучасних освітніх перетворень традиційний погляд на школу полягає в тому, що вона повинна давати міцні знання. Але в сучасних умовах, коли кількість нової інформації постійно зростає, такий підхід стає обмеженим. Стандарт другого покоління говорить про зміну освітньої парадигми і про новий освітній результат – розвиток особистості. Знання стають засобом, а не метою. Людина з розвиненим мисленням є не рабом знань, а їх володарем. Таким чином, ключове питання нової школи не в тому, який обсяг засвоєних учнем навчальних знань, а те, як знання сформували в учня здатність мислити, вести продуктивну дослідницьку діяльність [назва з екрану].

Нова школа – це школа творчості, креативності. Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних для життя. Як зауважує Т. Чернецька «творча діяльність є прак-

тично ціннісною діяльністю дитини, спрямована на певний об'єкт творення і характеризується трьома основними ознаками: суб'єктивною новизною, ціннісним характером процесу і його результатів для особистості, гуманістично спрямованістю зазначеного виду діяльності...» [12, с. 322]. На думку вченої «планування й організація творчої діяльності дітей має здійснюватися відповідно до індивідуальних особливостей учнів, а саме: своєрідності їх відчуттів, сприймань, мислення, пам'яті, уяви, особливостей інтересів, нахилів, здібностей, темпераменту, характеру. Індивідуальних підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку творчості дітей» [12, с. 322].

Тепер завдання учителя не тільки навчити дитину читати, рахувати, писати, він повинен прищепити дитині навички розв'язання творчих завдань, вміння аналізувати та інтерпретувати інформацію, тобто навчити дітей бачити і формулювати проблему, аналізувати факт, працювати з різними джерелами.

Нова школа – це школа з новим уроком. Системні зміни в методиці проведення уроків у початковій школі в значній мірі покликані й тим, що сучасний учень вже відноситься до абсолютно нового, за характером відношення до соціуму, типу людини – «людина інформаційна». Як зауважує Ю. Безверха, «учень нової школи значний проміжок часу фактично є «зануреним» у медіасередовище. Все це спричиняє відповідний вплив на характер проведення навчальних занять [1, с. 112]. На думку вченої «медіасередовище, останнім часом, здійснило значний вплив на методику роботи з молодшими школярами та зробило актуальним звернення педагогів до проблем застосування активних та ін-

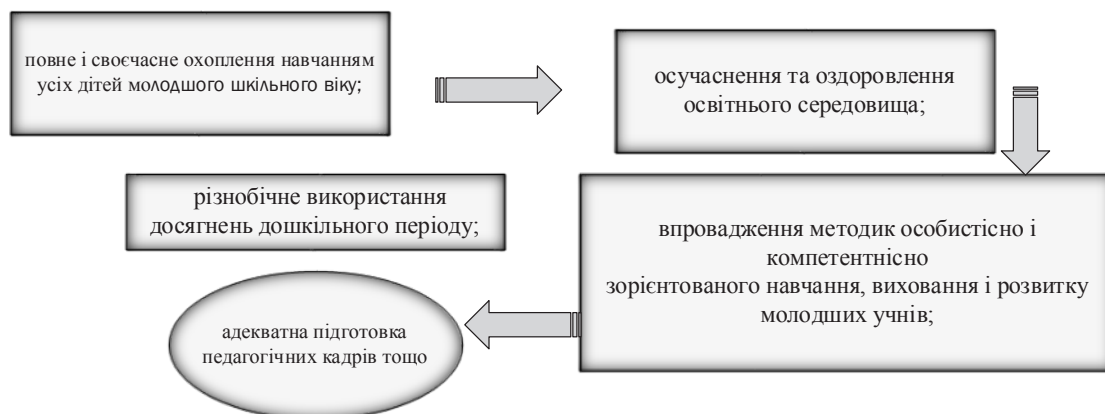

Рис. 2. Чинники що сприяють якійсь освіті в НУШ

Джерело: розроблено автором за даними [8]

Таблиця 1

Порівняльна характеристика пояснювально-ілюстративного і діяльнісного методів навчання в освітньому процесі НУШ

Діяльнісний	Компоненти	Пояснювально-ілюстративний
В процесі проблематизації забезпечується внутрішнє прийняття мети	Мета – передбачуваний результат	Задається вчителем
Опора на внутрішні мотиви	Мотиви – збудники до діяльності	Використовуються зовнішні мотиви
Вибираються вчителем	Засоби – способи здійснення діяльності	Вибирається педагогом
Варіативні, можливість індивідуального вибору	Дії – основний елемент діяльності	Інваріантні, передбачені вчителем
Позитивні внутрішні особистісні зміни	Результат – кінцевий продукт.	Рівень засвоєння знань.

Джерело: розроблено автором за даними [9]

терактивних методів навчання. Саме тому, перед вчителем початкової школи постає завдання вміло управляти процесом входження дитини в інформаційний світ, навчити її грамотно використовувати переваги медіа середовища» [1, с. 112]. Аналогічної думки і О. Зеленська, яка вважає що «...використання ІКТ для інтенсифікації уроків в НУШ підвищує цілеспрямованість навчання; посилює мотивацію діяльності учнів; сприяє формуванню індивідуальності дитини» [3, с. 112].

І нарешті, нова школа має створити *широкий простір для прояву та реалізації дитячої ініціативи*. Цьому сприяє організація позаурочної діяльності для задоволення потреб учнів у змістовному дозвіллі, їх участь у самоврядуванні та суспільно корисній діяльності.

Слід також зауважити, що виховання дітей нового покоління відбувається в будь-який момент їх діяльності. Тому найбільш продуктивним може стати саме діяльнісний підхід з пояснювально-ілюстративними та діяльнісними компонентами освітнього процесу. У табл. 1 подано порівняльну характеристику пояснювально-ілюстративного і діяльнісного методів навчання в структурі організації освітнього процесу в НУШ.

Однак найбільш продуктивним є діяльнісний підхід. І. Павлюк вважає, що «учитель – людина,

з якою волею долі стикається дитина». Ми поділяємо думку дослідниці про те, що «сьогодні його формула роботи: «Бачити – освітню ситуацію, передбачати – майбутнє в дитині, діяти – на заздалегідь спланованих позиціях» [9].

Нам імпонує наукова позиція Т. Мартинюк про те, що при побудові освітнього процесу в НУШ процесу на основі діяльнісного підходу слід дотримуватися відповідних методичних рекомендацій:

- у дітей необхідно розвивати пізнавальний мотив (бажання навчитися і дізнатися), а також конкретну навчальну мету (розуміння того, що саме потрібно освоїти і з'ясувати);

- учні повинні виконувати певні дії, для того, щоб набувати відсутні знання і вміння;

- учнів потрібно націлити на знаходження і засвоєння способів дій, що дозволяють свідомо застосовувати набуті знання;

- у школярів повинно формуватися вміння контролювати дії не тільки після завершення, але також в процесі виконання навчальних завдань» [5, с. 99].

Важливим моментом у процесі навчання в НУШ є індивідуальний підхід, спрямований на розвиток творчих здібностей дитини. Зрозуміло, що організовуючи будь-яку діяльність, переду-

під час пояснення нового матеріалу педагог зважає на учнів, для яких він може бути незрозумілим

під час самостійної роботи частіше підходить до відстаючих учнів, допомагає і підбадьорює їх;

індивідуалізує домашнє завдання; частіше здійснює вибіркoву перевірку зошитів учнів, яким важче дається навчання.

Рис. 3. Способи індивідуалізації навчання дітей молодшого шкільного віку в НУШ

Джерело: розроблено автором за даними [10]

сім вона має викликати в учнів певну зацікавленість. Цікавість є початковою стадією пізнавальної спрямованості дитини. На цьому етапі вона безсперечно пов'язана не із змістом діяльності, а з емоційною реакцією на новизну ситуації, подразників, з якими стикається учень у процесі активної взаємодії з предметами і явищами навколишньої дійсності [6]. На наш погляд, проблему врахування індивідуальних особливостей дітей краще допомагає розв'язати внутрішня диференціація, за якої учні в межах класу поділяються вчителем на окремі групи за рівнем їхньої шкільної зрілості, здібностей, інтересів. Визначенню рівнів розподілу учнів за різними показниками розвитку, відбору змісту освіти згідно цього розподілу присвячені роботи О. Бугайова, Р. Вондровської, В. Монахова, С. Логачевської, І. Чередова, М. Шахмаєва.

Ця форма роботи на уроці дає змогу врахувати темпи роботи кожного учня, його підготовленість, створює можливості для диференціації завдань, контролю й оцінювання результатів, забезпечуючи відносну самостійність. Але потребує значних затрат часу і зусиль учителя.

Вищезгадані дослідники вважають, що існують різні способи індивідуалізації навчання дітей молодшого шкільного віку, які подано на рис. 3.

Таким чином, діяльнісний підхід зумовлює спрямованість освітнього процесу, як вважає С. Капіруліна на «плідний розвиток особистості

кожного школяра, розкриття його здібностей, побудови індивідуальної освітньої траєкторії учня на основі виявлення і врахування його індивідуальних особливостей, нахилів і навчальних можливостей. Діяльнісний підхід орієнтує організацію освітнього процесу на забезпечення активної, особистісно значущої, усвідомленої освітньої діяльності учня, зміст якої полягає не стільки в засвоєнні певних знань, скільки у формуванні себе як особистості [4, с. 80].

Висновки і пропозиції. Зусилля всіх освітян сьогодні спрямоване на вдосконалення педагога нового покоління та підвищення престижу професії вчителя. Педагог, який готовий до впровадження нового завжди прагне постійно вдосконалюватися, діяти та працює над власним професійним розвитком. Сутність діяльнісного підходу полягає у зміщенні акценту з процесу формування системи знань, умінь, навичок кожного учня на розвиток кожним учнем власних моделей поведінки в різних ситуаціях, їх авторську апробацію, адаптацію до особливостей мислення, ціннісних орієнтацій особистості, інтегрування внутрішніх і зовнішніх компонентів поведінки, акцентуючи увагу на предметно-дієвому компоненті, який, на відміну від традиційного, знаннєвого, передбачає не лише засвоєння окремих знань і умінь, а оволодіння комплексною процедурою їх застосування для розв'язання актуальних завдань сьогодення.

Список літератури:

1. Безверха Ю.В. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчання фізичної географії України в основній школі / Ю.В. Безверха // Вісник Черкаського ун-ту: серія педагогічні науки. – Черкаси: Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького, 2012. – № 234. – С. 3-6.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>.
3. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початкових класах [Електронний ресурс] / О. Зеленська // Початкова школа. – 2013. – № 9. – С. 47-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2013_9_18/.
4. Капіруліна С.Л. Мотиваційно-ціннісне ставлення вчителя географії та основ економіки до підвищення рівня особистої педагогічної та методичної професійної культури. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 16. – Кам'янець Подільський: Аксіома, 2012. – С. 440-450.
5. Мартинюк Т.С. Методика реалізації діяльнісного підходу у процесі навчання географії України учнів 8-9 класів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Мартинюк Тетяна Сергіївна. – Київ, 2016. – 222 с.
6. Нова українська школа: поради для вчителя / під заг. ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
7. Нова українська школа [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
8. Онопрієнко О.В. Нова українська школа: актуальності модернізації початкової загальної освіти [Електронний ресурс] / О.В. Онопрієнко // Проблеми сучасного підручника. – 2017. – Вип. 19. – С. 244-252. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2017_19_29.
9. Павлюк І.В. Школа в умовах нового стандарту освіти (роздуми про важливе)» [Електронний ресурс] / Інна Василівна Павлюк. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/47324/.
10. Реалізація принципу індивідуального підходу в навчально-виховному процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.textreferat.com/referat-12204-1.html>.
11. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. – Т. 2. – К.: Радянська школа, 1983. – С. 389-449.
12. Чернецька Т. Творчість молодших школярів у контексті формування складових дослідницької позиції (на основі аналізу педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського) [Електронний ресурс] / Т. Чернецька // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 123(1). – С. 319-323.

Сорочук И.И.

Луцкий педагогический колледж

РОЛЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ СТАНОВЛЕНИЯ ПЕДАГОГА НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация

В статье предпринята попытка проанализировать образовательный процесс в НУШ. Особое внимание уделено деятельностному подходу, который наиболее эффективно способствует развитию младшего школьника. Указано, что деятельностный подход предполагает ориентированность образовательного процесса непосредственно на личность младшего школьника и требует учета его индивидуальных особенностей. Определены преимущества деятельностного метода обучения над объяснительно-иллюстративным в системе организации образовательного процесса в НУШ.

Ключевые слова: деятельностный подход, индивидуальный подход, объяснительно-иллюстративный подход, новая украинская школа, педагог нового поколения, ученик, урок.

Sorochuk I.I.

Lutsk Pedagogical College

THE ROLE OF THE ACTIVITY APPROACH IN THE PROCESS OF FORMATION OF NEW GENERATION TEACHER

Summary

The article attempts to analyze the educational process in New Ukrainian School. Particular attention is paid to the activity approach, that the most effectively promotes the development of a junior pupil. It is indicated that the activity approach involves the orientation of the educational process directly on the personality of the junior pupil and requires to take into account his individual characteristics. The advantages of the activity method of teaching over the explanatory and illustrative method in the system of organization the educational process in New Ukrainian School are determined.

Keywords: the activity approach, the individual approach, the explanatory-illustrative approach, New Ukrainian School, a teacher of a new generation, a student, a lesson.

УДК 796.412:378–053.6(045)(477.82)

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІВЧАТ-СТАРШОКЛАСНИЦЬ ЗАСОБАМИ ФІТБОЛ-АЕРОБІКИ

Суворова Т.І., Радченко О.В., Констанкевич В.П.

Луцький педагогічний коледж

У статті доведено, що фітбол-аеробіка, будучи інноваційним видом оздоровчої фізичної культури, володіє специфічними особливостями, великою різноманітністю засобів і має можливість їх багатофункціонального використання з метою зміцнення фізичного здоров'я, підвищення рівня фізичного стану й фізичної підготовленості дівчат-старшокласниць. Заняття фітболом користуються популярністю серед учнівської молоді та доступні для людей різного віку.

Ключові слова: фізична підготовка, фізичний стан, фізичне здоров'я, учнівська молоді, фізична культура.

Постановка проблеми. Здоров'я дітей має важливе значення як для сучасності, так і для майбутнього нашої країни. Здоров'я молоді – це еліта суспільства, її розумовий потенціал. Вона є майбутнім творцем матеріальних і духовних благ країни, а нині – це обличчя нації, її краса, енергія, активність, творчість.

Але, останнім часом, як свідчать результати багатьох досліджень стан здоров'я, фізична підготовленість і працездатність учнівської молоді поступово знижуються. Це пов'язано з багатьма факторами, а саме: погіршенням стану навколишнього середовища, інтернет-залежності, підвищенням розумових та психічних навантажень, зменшенням рухової активності, появою нових інфекційних захворювань та інше [2; 5; 7; 8].

Особливу тривогу викликає погіршення стану здоров'я дівчат старшого шкільного віку. Недостатня рухова активність і спосіб життя негативно впливають не тільки на їх здоров'я, а й на майбутню репродуктивну функцію.

Дана проблема сьогодні актуальна і стає приводом занепокоєння фахівців фізичного виховання про стан здоров'я підростаючого покоління і вимагає пошуку нових цікавих форм вдосконалення системи фізичного виховання, збільшення обсягу та урізноманітнення видів рухової активності, залучання школярів до нових цікавих видів оздоровчої фізичної культури.

Одним із таких новітніх підходів до організації уроків фізичної культури можна віднести популярну серед великої кількості молоді фітбол-аеробіку.

Фітбол – це різновид оздоровчої аеробіки. Вправи на м'ячах сприяють розвитку сили м'язів, прекрасно підвищують загальну витривалість організму, тренують вестибулярний апарат, розвивають відчуття рівноваги і допомагають у розвитку координаційних якостей, зміцнюють серцевий м'яз, позитивно впливають на роботу серцево-судинної системи, нормалізують кров'яний тиск, покращують роботу легенів, збільшують глибину дихання, покращують рухливість суглобів, підвищують працездатність.

На нашу думку даний вид рухової активності зможе підвищити зацікавленість дівчат до занять фізичними вправами, покращить основні показники здоров'я і фізичну підготовленість.

Виявлена тенденція до зниження обсягу рухової активності школярів, низький рівень розвитку рухових здібностей та певні відхилення у стані

здоров'я, вказують на неефективну організацію шкільного фізичного виховання, низький рівень знань учнів у галузі фізичної культури й оздоровчих технологій, низьку мотивацію до систематичних занять фізичною культурою і спортом, відсутність піклування про здоровий спосіб життя.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що ряд авторів займалися питаннями підвищення рівня фізичного розвитку та фізичної підготовленості учнівської молоді за рахунок впровадження у процес фізичного виховання різноманітних оздоровчих засобів, форм та методів [1; 7; 9; 10].

Так, О.М. Жданова і Л.Я. Чеховська [3], застосовували шейпінг-технології на шкільних уроках фізичної культури, відзначаючи при цьому позитивний їх вплив на організм тих, що займаються та підвищення інтересу до уроків.

Основними факторами, що негативно впливають на стан здоров'я молоді Т.Ю. Круцевич і Н.В. Москаленко [6; 9] зазначають несприятливу екологічну обстановку, нераціональне харчування, шкідливі звички, прогресуючу гіподинамію, яка виникає внаслідок інтенсифікації навчального процесу, глобальної автоматизації та комп'ютеризації.

Численними дослідженнями різних науковців показана висока ефективність застосування різних засобів фізичного виховання, яка проявляється в зниженні захворюваності, підвищенні адаптації організму до несприятливих факторів зовнішнього середовища, збільшенні функціональних резервів, підвищенні рівня фізичної підготовленості та працездатності учнів різних вікових груп [2; 4; 10].

Тенденція погіршення здоров'я молодого покоління, вимагає пошуку нових цікавих форм вдосконалення системи фізичного виховання, яка забезпечуватиме позитивні зміни в стані здоров'я, фізичному розвитку, фізичній підготовленості та працездатності учнівської молоді

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про використання засобів фітбол-аеробіки та її вплив на організм людини йдеться в багатьох авторських роботах (В.М. Завадич, 2002; М.А. Комердинг, А.М. Седельмейер, 2001; Н.В. Москаленко, 2006; П.А. Самсонова, 2008).

Вправи на м'ячах володіють оздоровчим ефектом, який підтверджений досвідом роботи спеціалізованих, корекційних і реабілітаційних медичних центрів Європи.

За своєю фізіологічною дією фітбол-аеробіка сприяє лікуванню багатьох захворювань (остеохондроз, сколіоз, неврастенія, астеноневротичний синдром), тренує вестибулярний апарат, розвиває координацію рухів і функцію рівноваги, стимулює обмінні процеси, активізує моторні рефлексії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний етап розвитку фізичної культури в нашій державі характеризується пошуком ефективних шляхів вирішення завдань підвищення фізичної підготовленості, зміцнення та збереження здоров'я учнівської молоді, що обумовлено його істотним зниженням в останні роки.

У роботах таких науковців як: В.М. Завадич, 2002; М.А. Конердинг, А.М. Седельмейер 2001; Г.І. Мардар, Ю.Ю. Мосейчук, 2001, вказується, що за період навчання у школярів в 4-5 разів зростає частота порушень зору; в 3-4 рази порушення постави; в 2-3 рази порушення серцево-судинної і дихальної систем; в 2-3 рази зростають патології сечостатевої системи і органів травлення.

Найбільш значущі причини, що ведуть до погіршення стану здоров'я школярів за даними різних авторів (Н. Денисенко, Л. Педік, Л. Фукс, Р. Чіпс, 2007; Г.І. Мардар, Ю.Ю. Мосейчук, 2001; В.М. Завадич, 2002 та ін.) це: інтенсифікація навчання (у тому числі з використанням технічних засобів навчання), комп'ютеризація; перехід на інноваційні форми і методи навчання; навчальний стрес, який відчувають учні в умовах школи; зниження рухової активності (виражена гіпокінезія); зниження інтересу до занять фізичною культурою; невідповідність умов навчання функціональним і віковим особливостям учнів.

Мета дослідження: науково обґрунтувати використання засобів фітбол-аеробіки в урочні форми занять з фізичного виховання дівчат-старшокласниць для підвищення рівня їх фізичної підготовленості та мотивації до занять фізичними вправами.

Завдання дослідження:

- теоретично обґрунтувати фітбол-аеробіку, як інноваційний вид оздоровчої фізичної культури;
- дослідити вплив засобів фітбол-аеробіки на рівень фізичної підготовленості дівчат-старшокласниць і підвищення інтересу до занять оздоровчої спрямованості.

Методи дослідження: аналіз педагогічної та науково-методичної літератури; бесіди, педагогічні спостереження; педагогічне тестування; методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Для розв'язання поставлених у роботі завдань нами проводився пошуковий педагогічний експеримент, у якому взяли участь школярки 10 класів (15-16 років), які навчалися у школі № 25 м. Луцька. Загальна кількість дівчат складала 36 осіб (по 18 дівчат в контрольній і в експериментальній групах). Експеримент тривав протягом січня-травня (третья і четверта чверті) 2017/2018 навчального року, під час якого досліджувався вплив занять фітбол-аеробіки на фізичний стан і рівень фізичної підготовленості старшокласниць.

Досліджувані контрольної групи відвідували уроки фізичної культури, що проводилися за навчальною програмою для закладів загальної середньої освіти.

Дівчата експериментальної групи, на уроках фізичної культури виконували різноманітні комплекси загально розвиваючих вправи з м'ячем для фітболу, які поєднували з танцями і проводились під музичний супровід.

Для визначення ефективності впливу занять з фітбол-аеробіки на розвиток основних фізичних якостей старшокласниць нами були обрані такі тести: біг 100 м (с), човниковий біг 4x9 м (с), підйом тулуба з положення лежачи (разів), згинання-розгинання рук в упорі лежачи (разів), нахил тулуба вперед з положення сидячи (см), стрибок у довжину з місця (см), стрибки через скакалку (за 1 хв), статична рівновага (с).

Аналіз результатів досліджень показав, що на початку експерименту достовірних розбіжностей між показниками школярок контрольної та експериментальної груп не було виявлено, за рівнем фізичної підготовленості групи були однорідними.

Результати складання тестових випробувань школярками обох груп на початку експерименту подано у таблиці (табл. 1).

Таблиця 1
Показники фізичної підготовленості дівчат-старшокласниць до експерименту

№	Тести	ЕГ	КГ	t _{розр}
		($\bar{x}$)	($\bar{x}$)	
1.	Біг на 100 м (с)	16,52	16,4	0,55
2.	Човниковий біг (с)	10,24	10,4	0,73
3.	Підйом тулуба з положення лежачи (разів)	40,2	41,4	0,4
4.	Згинання-розгинання рук в упорі лежачи (разів)	10,8	11,0	0,77
5.	Нахил тулуба вперед (см)	8,8	9,4	0,38
6.	Стрибок з місця (см)	152,17	157,2	1,78
7.	Стрибки через скакалку (за 1 хв)	110,53	106,4	0,32
8.	Статична рівновага (с)	9,8	10,2	1,04

Джерело: розроблено авторами

В кінці експерименту, проводилось повторне тестування досліджуваних старшокласниць. Аналіз результатів проведеного дослідження показав, що в процесі фізкультурно-оздоровчих занять показники фізичної підготовленості випробуваних значно покращились (табл. 2).

В ЕГ старшокласниць, які на уроках фізичної культури використовували засоби фітбол-аеробіки, виявлено найбільший відносний приріст результатів у тестах, що характеризують розвиток гнучкості та функції статичної рівноваги, на 26,6% і 23,5%. На наш погляд, таке значне покращення результатів можна пояснити тим, що більшість вправ виконували, сидячи або лежачи на фітболі, що потребує вміння зберігати рівновагу та контролювати правильне положення тіла. В КГ дівчат, результати в цих тестах також покращились, але не до такого рівня (рис. 1).

У тестових вправах «Згинання-розгинання рук в упорі лежачи» і «Підйом тулуба з положення лежачи» приріст результатів був значно вищим в ЕГ у порівнянні з результатами, що показали дівчата КГ. У першій групі показники зросли на 20,37% і на 10,66%, тоді як в другій групі покращення відбулось на 6,77% і на 2,82%.

**Динаміка показників фізичної підготовленості дівчат-старшокласниць
контрольної та експериментальної груп до і після експерименту**

№	Т е с т и	ЕГ		Приріст %	КГ		Приріст %
		ДЕ	ПЕ		ДЕ	ПЕ	
1.	Біг на 100 м (с)	16,5	15,6	5,56	16,4	16,1	1,82
2.	Човниковий біг (с)	10,3	9,71	5,17	10,4	10,0	3,84
3.	Підйом тулуба з положення лежачи (разів)	40,2	45,0	10,66	41,4	42,6	2,82
4.	Згинання-розгинання рук в упорі лежачи (разів)	10,8	13,0	20,37	11,0	11,8	6,77
5.	Нахил тулуба вперед (см)	8,8	12,0	26,60	9,4	10,5	10,47
6.	Стрибок з місця (см)	152,2	180,0	18,28	157,2	162,0	2,96
7.	Стрибки через скакалку (за 1 хв)	110,5	126,0	3,99	106,4	111,7	4,98
8.	Статична рівновага (разів)	9,8	7,5	23,5	10,2	8,8	13,7

Джерело: розроблено авторами

Це вказує на те, що вправи з фітбол-аеробіки мають більш виражений силовий характер, тож їх можна використовувати для підвищення силових якостей тих що займаються.

У стрибкових тестах, приріст результатів в ЕГ, також перевищував приріст результатів, які показали дівчата КГ.

Проведене дослідження показало, що заняття фітболом не сприяють достатньому розвитку швидкості і спритності. В ЕГ результати в цих тестах протягом експерименту зросли, але різниця результатів показаних на початку і в кінці експерименту виявилася не вірогідною.

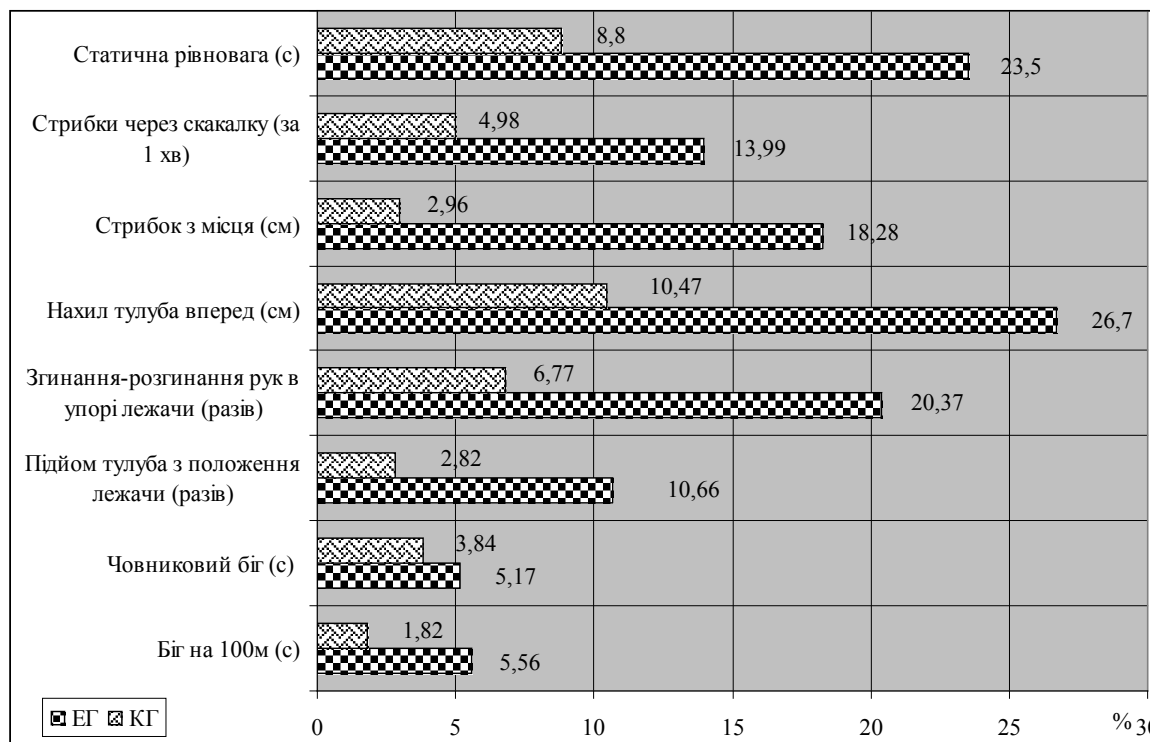
У ході експерименту нам вдалося з'ясувати ставлення дівчат-старшокласниць до заміни традиційних уроків фізичної культури на заняття оздоровчою фітбол-аеробікою. Як показало дослідження, різновиди фітнесу (фітбол) викликають у дівчат великий інтерес до оздоровчих занять фізичною культурою. Це підтверджується набагато вищим

відвідуванням шкільних уроків фізичної культури дівчатами ЕГ, ніж дівчатами КГ, які відвідували традиційні уроки фізичної культури протягом експериментального періоду – 84%, проти 70%.

Висновки і пропозиції. Аналіз та узагальнення даних літературних джерел показав, що одним з ефективних засобів зміцнення й збереження здоров'я, підвищення рівня фізичного розвитку та інтересу до занять фізичною культурою і спортом є фітбол-аеробіка, яка володіє можливістю комплексного впливу на фізичний стан і рівень здоров'я старшокласниць.

Фітбол-аеробіка, будучи інноваційним видом оздоровчої фізичної культури, володіє специфічними особливостями, великою різноманітністю засобів і має можливість багатofункціонального їх використання з метою оздоровчого впливу на організм тих, що займаються.

За результатами дослідження можна зробити висновок і про те, що заняття фітбол-аеробі-

**Рис. 1. Показники приросту результатів рухових тестів дівчат-старшокласниць
контрольної та експериментальної груп до і після експерименту (%)**

Джерело: розроблено авторами

кою позитивно впливають на показники фізичної підготовленості дівчат-старшокласниць. У процесі фізкультурних занять в ЕГ випробуваних відзначається достовірне покращення функції рівноваги, гнучості й сили. Результати в тестах на швидкість, спритність, витривалість також

мають тенденцію до покращення, але на недовірному рівні.

Подальші дослідження передбачається проводити для визначення оздоровчих впливів інших видів рухової активності на фізичний стан і фізичну підготовленість школярів різних вікових груп.

Список літератури:

1. Денисенко Н.Г. Особливості рівня здоров'я, фізичної підготовленості, самопочуття та ведення здорового способу життя в учнів загальноосвітніх шкіл і гімназій / Н. Денисенко, Л. Педік, Л. Фукс, Р. Чипс // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 3. – С. 44-46.
2. Добринський В.С. Рейтингова оцінка підготовленості підлітків як засіб підвищення мотивації до систематичних занять фізичною культурою: автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту / В.С. Добринський. – Луцьк, 2000. – 20 с.
3. Жданова О.М. Изменения антропометрических показателей девушек-старшекласниц под влиянием уроков шейпинга / О.М. Жданова, Л.Я. Чеховська // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2008. – № 3. – С. 11-13.
4. Завадыч В.М. Изучение изменений двигательных показателей девушек под влиянием занятий степ-аэробикой / В.М. Завадыч // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 8. – С. 15-20.
5. Конердинг М.А. Упражнения с гимнастическим мячом / М.А. Конердинг, А.М. Седельмейер. – СПб.: ПасТер, 2001. – 26 с.
6. Круцевич Т.Ю. Мотиваційний підхід до організації процесу фізичного виховання в школі / Т.Ю. Круцевич // Наукові записки. Серія : Педагогіка. – Т., 2004. – № 4. – С. 35-39.
7. Крючек Е.С. Аэробика. Содержание и методика проведения оздоровительных занятий : учеб.-метод. пособие / Е.С. Крючек. – М., 2001. – 64 с.
8. Мардар Г.І. Комплексний підхід до оздоровлення та виховання населення різного віку / Г.І. Мардар, Ю.Ю. Мосейчук // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – К.; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2001. – С. 38-39.
9. Москаленко Н.В. Воспитание активности и самостоятельности по средствам аэробики / Н.В. Москаленко // Физическая культура в школе. – 2006. – № 7. – С. 29-31.
10. Сайкина Е.Г. Фитбол-аэробика и классификация ее упражнений // Теория и практика физ. культуры. – 2004. – № 7. – С. 43-46.
11. Самсонова П.А. Эффективность поеднання використання різних видів спортивної аеробіки для підвищення рівня фізичної підготовленості школярів 15-18 років / П.А. Самсонова // Молода спортивна наука України. – 2008. – Львів, том 1. – С. 109-113.

Суворова Т.И., Радченко А.В., Констанкевич В.П.

Луцкий педагогический колледж

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ ДЕВУШЕК-СТАРШЕКЛАСНИЦ СРЕДСТВАМИ ФИТБОЛ-АЭРОБИКИ

Аннотация

В статье доказано, что фитбол-аэробика, будучи инновационным видом оздоровительной физической культуры, обладает специфическими особенностями, большим разнообразием средств и имеет возможность их многофункционального использования с целью укрепления физического здоровья, повышения уровня физического состояния и физической подготовленности девушек-старшекласниц. Занятия фитболом пользуются популярностью среди учащейся молодежи и доступны для людей всех возрастов.

Ключевые слова: физическая подготовка, физическое состояние, физическое здоровье, учащаяся молодежь, физическая культура.

Suvorova T.I., Radchenko A.V., Konstankevych V.P.

Lutsk Pedagogical College

IMPROVEMENT OF THE PHYSICAL PREPAREDNESS OF SENIOR FORMS GIRLS BY MEANS OF FITBALL-AEROBIC

Summary

The article proves that fitbol aerobic is an innovative kind of health improvement physical education and it has specific features, a large variety of means and has the possibility of their multifunctional use in order to strengthen physical health, to increase the level of physical fitness and physical preparedness of senior forms girls. Fitball-aerobic activities are popular among student youth and are available for people of every age.

Keywords: physical training, physical condition, physical health, student youth, Physical Education.

ТЮТОРСТВО ЯК НОВА ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тараджук Д.О.

Луцький педагогічний коледж

У статті розкрито проблему тьюторства як нової педагогічної професії в закладах дошкільної освіти. Розглянуто специфіку фахової підготовки тьюторів за кордоном. Проаналізовано мету та основні завдання професійної підготовки тьюторів. Окреслено теоретичні перспективи розвитку тьюторства в Україні. Автор зосереджує увагу на розбудові інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти із залученням тьютора як педагога.

Ключові слова: тьютор, тьюторство, професія, педагогічна професія, заклад освіти.

Постановка проблеми. Сучасна модернізація освіти України потребує трансформації до організації освітнього процесу. Зростаючий інтерес в педагогічній спільноті до інновацій дозволяє стверджувати, що тьюторство стає провідною педагогічною технологією XXI ст. Як свідчить практика, кількість дітей з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної освіти зростає, такі діти потребують супроводу певним фахівцем, зокрема щодо побудови індивідуальної освітньої траєкторії. Особливе місце в педагогічному супроводі розвитку особистості в освітньому просторі належить тьютору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність осучаснення професійної підготовки вихователя дітей дошкільного віку підтверджується численними науковими публікаціями. Дослідження різних аспектів професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти здійснюється вітчизняними та іноземними дослідниками, а саме: розвиток дошкільної освіти в контексті глобалізаційних процесів у світі (С. Барнет, Б. Лейбовіч, Р. Майерс, Ф. Пауер); пошуки шляхів впровадження інноваційних педагогічних технологій у підготовку фахівців дошкільної освіти (З. Борисова, І. Дичківська); формування фахової компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (В. Базелюк, С. Балашова, Г. Кловак, Н. Лисенко, О. Мітрос, Г. Тарасенко, М. Фалько). Для комплексного дослідження задекларованої проблеми цінними є компаративістські дослідження підготовки фахівців дошкільної освіти Н. Карпенко, О. Локшиної, Т. Поніманської. Сутність тьюторської діяльності, функції педагога, що здійснює тьюторський супровід, розглядалися в роботах Н. Борисової, В. Давидова, С. Дудчик, Т. Ковальової, А. Тубельського, П. Осипова, Т. Сурніної, Д. Ельконіна і ін. Проблема професійної підготовки тьюторів у вищих навчальних закладах охарактеризовано в наукових розвідках В. Артюменко, А. Бойко, Р. Вастьянова, С. Ветрова, М. Голубевої, Н. Дем'яненка, С. Зайковської, Т. Литвиненко, О. Літовки, Т. Лукіної, Л. Москальової, В. Нікітіна та ін.

Проблема тьюторства для вітчизняної науки є досить новою (на відміну від зарубіжної педагогіки), і хоча в цьому напрямі ведуться активні наукові розвідки, вона ще не знайшла достатнього висвітлення в сучасних дослідженнях.

Аналіз стану досліджуваного питання в педагогічній теорії і практиці показав, що незважаючи на наявні роботи, що розкривають теоретичні та практичні аспекти розвитку тьюторства як педагогічної професії, спрямованої на надання допомоги дітям з особливими потребами у визначенні змісту власної освіти вивчені недостатньо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність дослідження проблеми тьюторства обумовлена наступними протиріччями, які не були вирішеними раніше:

– між необхідністю створення і впровадження тьюторства в умовах профільного навчання і недостатньою її теоретичною розробленістю;

– зростанням потреби закладів дошкільної освіти в сучасних вихователях, як тьюторах, які зорієнтовані на інклюзивне навчання через тьюторський супровід, здатних діяти в стресових ситуаціях, приймати обґрунтовані рішення, та недостатньою психолого-педагогічною та методичною підготовкою частини педагогів застосовувати означені компетенції у професійній діяльності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтувати особливості тьюторства як педагогічної професії в закладах дошкільної освіти; охарактеризувати можливі шляхи забезпечення формування тьюторства як педагогічної професії.

Виклад основного матеріалу. Сучасні пріоритети формування тьюторства як нової педагогічної професії, зумовлюють потребу у новому поколінні фахівців для закладів дошкільної освіти, здатних самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. І саме ці нові суспільні вимоги до особистості вихователя: реагування на змінне оточення; пристосування середовища до потреб дітей з особливими потребами; створення окремої освітньої програми для кожного вихованця; надання додаткових послуг і форм підтримки у процесі навчання, змушують професійну освіту розпочати впровадження «тьюторства» в закладах дошкільної освіти.

Хто ж такий тьютор? Тьютор (педагог-наставник, походить від англійського «tutor» і латинського «tueor», що означає «спостерігаю», «підкуюся» (помічник, наставник) є центральною фігурою, а тьюторство – офіційно визнаним компонентом британської системи освіти. Виникнення феномену тьюторства пов'язують з історією університетів Великої Британії. Його поступове оформлення відбулося в XIV ст. – в Оксфорд-

ському, а згодом і Кебріджському університетах. Процес самоосвіти був основним в отриманні університетських знань, і тьюторство від початку виконувало функції його супроводу, вважалося формою університетського наставництва. Наприкінці XVI ст. тьютор стає центральною фігурою в університетській освіті, відповідаючи головним чином за виховання своїх підопічних [3, с. 23-35]. До XVII ст. виховні функції тьютора набувають все більшого значення, і тьюторство офіційно визнається частиною англійської університетської системи. Тьютор стає найближчим порадиником студента і помічником у подоланні труднощів особистісного і професійного становлення. Науковці виділяють три основні напрями тьюторської діяльності в англійських університетах того часу: навчальний, виховний і дозвіллевий [3, с. 82-91]. Упродовж XVIII–XX ст. у найстаріших університетах Англії тьюторська система не тільки не применшила своїх позицій, але, навпаки, зайняла центральне місце в освітньому процесі [2, с. 30-33]. В Оксфорді й Кембріджі тьютори досі займають важливе становище як штатні одиниці, забезпечуючи зворотній зв'язок між студентом і конкретним викладачем та всім професорсько-викладацьким складом, а отже – зберігаючи цілісність академічної освіти [7, с. 34-35]. Поступово тьюторська технологія розповсюджується на шкільну освіту Англії. Зокрема, починає займати вагоме місце у громадських школах (publicschools), де тьютори курують самостійну роботу учнів. Серед таких найвідоміших закладів освіти – Вінчестер (1378), Ітон (1441), Шрусбері (1551), Вестмінстер (1566), Регбі (1567), Харроу (1571), Школа Св. Павла (XVI ст.), Школа товариства кравців (XVI ст.), Чартерхаус (1609).

Розвиток «публікскулз» пов'язують із доволі демократичними тенденціями здобуття освіти в період пізньої Тюдоровської Англії – часу відносно рівного доступу до освіти, коли між нобілітетом і джентрі (що тільки-но піднімалися) не існувало нездоланих бар'єрів. Як правило, середню освіту юні англійці отримували в демократичних за соціальним складом учнів класичних школах. На подальше формування публікскулз значний вплив здійснило запровадження системи морального виховання (виховання характеру), де основна увага приділялася якостям лідера (уперше введена Т. Арнольдом у школі м. Регбі). У публікскулз, одночасно з поділом на класи, учні різного віку об'єднувалися в «будинки» (пансіонати), де діяло учнівське самоврядування. Особлива увага приділялася релігії і спорту. Переслідувалася мета підготовки учнів до вступу в елітарні Оксфордський і Кембріджський університети, виховання майбутніх державних і політичних діячів, керівних кадрів для промисловості тощо [7, с. 31-32].

Сучасний стан впровадження в Україні активно демонструють приватні ліцензовані заклади освіти, такі як: приватна школа «КМДШ» м. Львів, дитячий садок «Еколенд» м. Львів, приватна школа «Афіни» м. Київ, «Український аграрний ліцей» м. Умань, успішність та прогресивність закладів була представлена на Міжнародному конгресі тьюторингу у м. Києві 27-28 жовтня 2018 року.

Одним із провідних напрямів реалізації завдань удосконаленого змісту такої освіти є роз-

робка та впровадження відповідного науково-методичного супроводу освітнього процесу. Ставка може бути зроблена на тьюторський підхід. Як свідчить міжнародна практика, корекційно-розвивальні послуги або послуги додаткових фахівців (наприклад, тьюторантів), є передумовою забезпечення успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Тьютор або будь-який педагог, який здійснює тьюторські функції на перших етапах навчання, виступає в ролі провідника дитини в освітній простір. Завдання тьютора полягає в тому, щоб організувати навчання дитини з урахуванням її інтересів і особливостей. Тьютор допомагає займатися тим, що дитині цікаво, при цьому не відставати в рамках освітньої програми.

Ми підтримуємо твердження Е. Колосової про те, що «тьюторство в сучасній освіті – це педагогічна позиція, яка пов'язана зі спеціальною чинною організованою системою освіти. Навчальний процес, режим і характер занять вибудовуються і складаються, виходячи з пізнавальних інтересів, нахилів, здібностей, особливостей сприйняття. Рушійні сили в ньому – це педагог – тьютор і його підопічні» [6, с. 23].

Сутність тьюторства полягає в подоланні антропологічного дефіциту в освіті. Цей дефіцит створює недостатність «особистісної присутності» людини в освіті, недостатність особистого й освітнього сенсу, недостатність відповідальності людини за свою освіту.

У тьюторстві реалізуються цінності індивідуалізації, свободи, самовизначення, осмисленого ставлення людини до власного життя, свого майбутнього, перспективам, віковому руху. Це безпосередньо пов'язано з завданнями гуманітаризації освіти: навчити людину використовувати себе в зв'язку зі своїми цілями і образом майбутнього, бачити себе як потенціал і ресурс.

На сьогодні Україна стоїть на порозі ще одного нововведення у систему освіти – інклюзії. Інклюзія передбачає пристосування закладів дошкільної освіти та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх здобувачів дошкільної освіти – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія вимагає змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент осіб та диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби дітей усіх груп та категорій. Але це нововведення має багато «але» на шляху практичної реалізації. І, насамперед, це той факт, що випускник педагогічного вишу за вузькою спеціальністю не володіє компетентностями які сприяють ефективній професійній діяльності з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Саме тому, тьютори можуть надати велику допомогу інклюзії.

Компетентність – складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміється сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що разом надає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи вирішення проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності [текст з екрану].

Тьютор повинен володіти сучасними компетенціями, зумовленими особливістю організації

дошкільної освіти, виконувати новітні педагогічні ролі. Безумовно, сучасні вимоги щодо розбудови інклюзивного освітнього середовища суттєво змінюють форми взаємодії здобувачів освіти та вихователів-тьюторів, впливаючи і на зміст навчання. При цьому, на наш погляд, має місце не руйнування традицій минулого у сфері освіти, а народження нової парадигми та вищої якості освіти, що залежить від особистості і компетентності тьютора закладу дошкільної освіти.

В інклюзивній освіті тьютор – це фахівець, який організовує умови для успішної інтеграції дитини з обмеженими можливостями здоров'я в освітній та соціальний простір. Завдання тьютора – допомогти дитині з особливостями розвитку адаптуватися до закладу дошкільної освіти, проявити свої здібності. У тісній активній співпраці з вихователем, фахівцями та батьками тьютор може створити для дитини комфортні умови для успішного навчання, розвитку та соціальної адаптації. Мета інклюзивного закладу дошкільної освіти, як зазначають В. Алексеева та І. Сошіна, полягає в тому, щоб «надати всім дітям можливість найбільш повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства» [12, с. 5].

Є підстави констатувати, що більшість програм з підготовки тьюторів – це авторські курси, котрі включають як філософсько-теоретичні підстави тьюторства, так і практичні заняття з освоєння тьюторських технологій. Наприклад, представники тьюторської асоціації (Росія) викладають особистий узагальнений досвід роботи, який складає до 60% навчальних матеріалів. Така підготовка має назву «Тьютор у сфері освіти»; її змістові модулі відображено у різних напрямках цієї галузі: тьютор у сфері дошкільної освіти, загальної, середньої, вищої, професійної освіти, тьюторство в системі підвищення кваліфікації, інклюзивне тьюторство [4, с. 27].

Завдання щодо підготовки тьюторів визначає Н. Меркулова, а саме для нас більш значимі такі: академічна підготовка фахівців, що ґрунтується на теоретичних дослідженнях і практичних наукових результатах з урахуванням світового досвіду з проблеми тьюторства та його сучасного стану в Україні; засвоєння теоретичних знань, що сприяють упровадженню тьюторської майстерності в закладах освіти України [9, с. 175].

На думку А. Бойко, актуальність тьюторства сьогодні зумовлена, по-перше, тим, що тьюторська технологія спрямована на задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства, їх гармонізації; по-друге, вона наочно демонструє залежність розвитку країни від результатів освіти окремих індивідів і спрямована на їх піднесення; по-третє, визначається необхідністю

особистісно-орієнтованої, гуманної педагогічної взаємодії; по-четверте, у зв'язку з цим персоналізацією педагогічної освіти, побудовою власної програми, яка здійснюється за індивідуальними можливостями; по-п'яте, потребою формування суб'єкт-суб'єктних толерантних відносин учасників педагогічного процесу, що супроводжують особистісно-професійний розвиток майбутніх педагогів. Думаю, зрозуміло, що у зв'язку зі зменшенням контингенту студентів та й учнів тьюторство буде проявлятися все більш реально і затребувано [1, с. 5].

В Україні тьюторство існує подібно до форми підготовки майбутніх викладачів на базі вишів і запроваджено як система навчання у межах дистанційної освіти. Беручи до уваги зарубіжний досвід, вітчизняні педагоги-новатори розбудовують власну систему та технології щодо активного впровадження посади «тьютор». Мабуть, правдомірно прогнозувати, що у зв'язку з глобалізацією суспільства і освіти в цілому, саае інститут тьюторства, буде набувати виключного значення у наданні допомоги як студентів, так і викладачів у поглибленому засвоєнні матеріалу (особливо в ракурсі доступності у навчанні), у здійсненні успішної освіти «протягом життя» для усіх категорій дітей, а не зосередженні на навчальному процесі як переказі вже набутих особистісно-наукових знань [11, с. 4].

Висновки і пропозиції. На жаль, сьогодні в Україні відсутня законодавча база реалізації тьюторства, немає жодного закону щодо підтримки цієї моделі розвитку дошкільної освіти. Односторонній розгляд проблеми (переважно в плані зарубіжного досвіду), відсутність міждисциплінарного системного підходу до цього комплексного явища набуває в наш час все більшої актуальності щодо підготовки нової плеяди майбутніх вихователів-тьюторантів. В перспективі тьюторство має великий потенціал в нашій країні. Все більше і більше педагогів звертаються до цієї системи та шукає більш раціональні шляхи впровадження її освітні заклади України. Тьюторами можуть бути не лише викладачі, а й батьки, які бачать себе в педагогічній діяльності у майбутньому і повинні готуватися до педагогічної діяльності не тільки теоретично, але і практично. Тьюторство – важливий ресурс для створення ефективної, гнучкої, орієнтованої на дитину системи освіти. Введення тьюторської діяльності в інклюзивну практику має сприяти перебудові всієї системи освіти, її індивідуалізації. І це станеться, якщо не спотворити суті тьюторства, дуже близької ідеям співпраці, підтримки, супроводу української педагогіки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні ефективності впровадження тьюторства в закладах дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання.

Список літератури:

1. Бойко А.М. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-моральної взаємодії / А.М. Бойко // Педагогічні науки : [збірник наукових праць]. – Полтава, 2011. – С. 4-10.
2. Дем'яненко Н.М. Історичні витоки і сучасна модифікація тьюторства у вищій школі України. Вища освіта України. 2007. № 2 (додаток 1). Т. 1. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». С. 30-33.
3. Зоткин А. Ідея тьюторства і проблема суб'єктивності в освіті. Тьюторство: концепції, технології, опыт. Томск, 2005. С. 23-35.

4. Ковальова Т.М. Кто такой «тьютор» и какова его роль в воспитании школьника? В чем специфика деятельности тьютора? // Директор школы. – М., 2011. – № 6. – С. 23-29.
5. Ковальчук В.Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Володимир Юльянович Ковальчук. – К., 2005. – 406 с.
6. Колосова Е.Б. Тьютор как новая педагогическая профессия / Колосова Елена Борисовна ; Е.Б. Колосова. – Москва: Чистые пруды, 2008. – 32 с.
7. Кулагина М.Г. Рождение и воспитание детей в бреду английской аристократии в XVII–XVIII веках. Вестник всеобщей истории. 1999. Вып. 2. С. 82-91.
8. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: «ОВС», 2002. – 400 с.
9. Меркулова Н.В. Професійна підготовка тьюторів у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / Н.В. Меркулова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2017. – Вип. 54. – С. 173-177. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_54_247.
10. Пилипчевская Н.В. Тьюторская деятельность: теория и практика. Красноярск, 2009. 114 с.
11. Пьянин В.С. Профессиональная подготовка бакалавров как тьюторов в условиях педагогического вуза для общеобразовательных учреждений : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Моск. гуманитар. пед. ин-т, Моск. гос. обл. пед. ун-т. – Москва: [б. и.], 2010. – 26 с.
12. Сошина И.В. Опыт работы интегративного детского сада / сост. В.В. Алексеева, И.В. Сошина. – М. Теревинф, 2004. – 184 с.

Тарадюк Д.А.

Луцкий педагогический колледж

ТЮТОРСТВО КАК НОВАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОФЕССИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье раскрыто проблему тьюторства как новой педагогической профессии в учреждениях дошкольного образования. Рассмотрена специфика профессиональной подготовки тьюторов за рубежом. Проанализированы цели и основные задачи профессиональной подготовки тьюторов. Определены теоретические перспективы развития тьюторства в Украине. Автор сосредоточивает внимание на развитии инклюзивного образовательного среды в учреждениях дошкольного образования с привлечением тьютора как педагога.

Ключевые слова: тьютор, тьюторство, профессия, педагогическая профессия, учебное заведение.

Taradiuk D.O.

Lutsk Pedagogical College

TUTORING AS A NEW PEDAGOGICAL PROFESSION IN PRESCHOOL EDUCATION

Summary

The article deals with the problem of tutoring as a new pedagogical profession in pre-school establishments. Specificity of professional training of tutors abroad is considered. The purpose and main tasks of training of tutors are analyzed. The theoretical perspectives of the development of tutoring in Ukraine are outlined. The author focuses on the development of an inclusive educational environment in pre-school institutions with the involvement of the tutor as a teacher.

Keywords: tutor, tutoring, profession, pedagogical profession, institution of education.

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Фаловська І.Д., Заєць Н.О., Чміль Т.В.

Луцький педагогічний коледж

У статті проаналізовано актуальні питання економічної освіти учнів закладів загальної середньої освіти на сучасному етапі. Представлені основні аспекти економічного виховання шкільної молоді в умовах сучасної соціально-економічної ситуації України. Акцентується увага на те, що економіка не є сферою докладання зусиль лише фахівців цієї галузі. Вказано, що економічні знання потрібні усім члени суспільства.

Ключові слова: економічна освіта, економічне виховання, економічна культура, школярі, економічна компетентність, шкільний курс економіки.

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформації економічної системи України та необхідності прискорення соціально-економічного розвитку гостро постає проблема забезпечення високого рівня економічної компетентності молодого покоління. Перед школою постало завдання підготовки до соціально-трудоваї, педагогічної та психологічної адаптації учнів і випускників закладів загальної середньої освіти.

Спостерігаючи за напруженнями сучасного реформування системи освіти в Україні, досить часто виникає запитанням: як держава уявляє перехід до ринкової системи економіки, якщо вона практично нічого не робить для «підготовки» членів суспільства – будівників сучасної економіки. У цьому контексті гостро стоїть питання формування «економічної культури» дітей ще за відсутності досвіду регулювання економічних стосунків, зокрема на етапі шкільного навчання.

У сучасних школах економічна освіта знаходиться на недостатньому рівні вивчення: 35 годин за 12 років навчання, тобто якщо учень за 12 років буде присутній на 10500 уроках, то на економічну освіту держава відводить 0,3% часу. Потім ця людина виходить «творити ринкову економіку», орієнтуватись у ринкових механізмах за допомогою «багажу», який учителі встигли їй дати за 12 років навчання. Якщо ми хочемо мати ринкову економіку в державі, ми повинні вирощувати покоління, здатне до реальної ринкової економіки. Вважаємо, що ставка може бути зроблена на інноваційні реформи, які відбуваються в сучасній українській школі. Ми поділяємо думку О. Мамедова про те, що вивчення основ економічних знань у загальноосвітній школі ґрунтується на основі багаторічного досвіду викладання навчальних курсів економічного спрямування, які впроваджувались в багатьох навчально-виховних закладах освіти практично з часу здобуття Україною незалежності. Проте, лише у 2001-2002 навчальному році предмет «Основи економіки» було включено до інваріантної складової типового навчального плану для загальноосвітніх навчальних закладів. Він є базовою навчальною дисципліною, яку вивчають у 10 класі загальноосвітніх шкіл усіх профілів. В основній школі (5-9 класи), знання з економіки інтегровані у змісті програмного матеріалу з географії, історії, математики, правознавства [6, с. 97].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній теорії та практиці освіти питання економічної підготовки учнів розглядало чимало

педагогів – дослідників, психологів, економістів. До найбільш вагомих робіт слід віднести праці вчених: О. Аксьонова («Методика викладання економіки»); М. Вачевського та В. Мадзігона («Основи економіки»); А. Нісімчука та О. Падалка («Сучасні педагогічні технології»); І. Прокопенка, О. Комишанченка та В. Лозової («Экономическое образование школьников»). Щоправда, слід зауважити на існування наукових розвідок сучасних дослідників, у яких висвітлено аналіз результатів окремих складових економічного виховання учнів різного віку та дослідження щодо трансформації економічного досвіду дитини з теорії в практику. Саме тому одне з центральних місць у реалізації навчально-пізнавального процесу в Новій українській школі займає трансформація знань з однієї галузі наукового пізнання в іншу для того щоб дитина могла будувати своє життя в сучасному економічному світі.

Виділення не вирішених раніше частини загальної проблеми. Економічна освіта в школі необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства.

Як стверджує К. Байкачова «у процесі навчання в початкових класах школи доцільно починати засвоєння основних понять: власність, виробництво, торгівля, товар, ринок, гроші, ціна та ін. Особливе місце в пізнавальній діяльності слід приділяти формуванню понять, які пов'язані з власністю: «моє», «наше», «загальне», «чуже». Коло економічних понять, які слід засвоювати учневі початкових класів, не має перетворюватись на самоціль, а формувати його економічне мислення та моральні позиції, набуваючи особливого значення в нових умовах господарювання [2, с. 74].

Шкільний курс економіки повинен орієнтуватися не тільки на потреби вищої школи. Основна його мета – економічна, інтелектуальна та правова грамотність учнів, які, в свою чергу, створюють середовище для формування громадянської самосвідомості. Економіка не є сферою докладання зусиль лише професійних економістів. У повсякденному житті в ній беруть участь усі члени суспільства [назва з екрану].

Тому, як стверджує В. Кулішов «інтелект особистості стає не лише формою власності, але й основою для створення і нагромадження добробуту як окремої особистості, так і цілих фірм, компаній, держав і корпорацій, у яких рівень освіти працівників є характерною ознакою нинішнього

етапу прискореної глобалізації та регіоналізації світової економіки. У зв'язку з цим, у процесі економічної підготовки школярів провідної ролі набуває поняття інтелектуалізації праці, в першу чергу – фізичної, а також наукових підходів до організації цього процесу» [5, с. 202]. Проте, школярі мало ознайомлені з основами економічного виховання на сучасному етапі розвитку суспільства. Значну роль у досягненні цієї мети покладено на шкільну економічну освіту в умовах концепції Нової української школи (НУШ).

Метою статті є спроба розкрити основні передумови й обґрунтувати актуальні питання економічної освіти учнів в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. В умовах трансформації економічної системи України та необхідності прискорення соціально-економічного розвитку гостро постає проблема забезпечення високого рівня економічної компетентності молодого покоління. Перед школою постало завдання підготовки до соціально-трудової, педагогічної та психологічної адаптації учнів і випускників навчальних закладів. Таке завдання їй ще не доводилося вирішувати. Колишній досвід підготовки учнів шкіл до трудової діяльності втратив сенс, тому що навчально-виховна робота була спрямована на підготовку випускників до праці в суспільстві з централізованою планованою економікою. В умовах ринкової економіки першочерговою є якість підготовки учнів, формування творчо мислячих людей, здатних до вдосконалення та оновлення своїх трудових умінь і навичок, пошуку неординарних рішень. Практична реалізація цього завдання неможлива за відсутності економічних знань та умінь. Незважаючи на актуальність формування ринкових інститутів, ще більш важливою проблемою для українського суспільства залишається зміна світогляду громадян.

Значну роль у досягненні цієї мети покладено на шкільну економічну освіту. У період економічної кризи і стагнації світової економіки, глобальних змін сучасного українського суспільства, зокрема, перехід на ринкову систему економіки, актуальним стало економічне виховання підростаючого покоління у родині та освітніх установах. Виховання дітей в цьому напрямку передбачає

не тільки формування ділових якостей, таких як підприємливість, розважливість, а й накопичення знань, що стосуються проблем власності, розвитку підприємницької діяльності тощо.

Економічна освіта в школі необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства. В умовах становлення ринкових відносин, принциповою ознакою є вільна орієнтація і пристосування учнів до економічного механізму регулювання ринку. Сьогодні вже ніхто не сперечається, чи потрібні знання економіки історика, філолога, математику чи фізику. Економічні знання по своїй сутності є універсальними і застосовуються в різних галузях. Кожен з нас у житті виступає і як виробник, і як споживач, і як громадянин.

Сьогодні, а особливо у сучасних умовах слід значити, що велика увага приділяється економічній освіті та вихованню учнів різного шкільного віку, формуванню економічної культури та фінансової грамотності учнів в процесі безперервного економічного навчання, використанню як теоретичної економічної підготовки учнів, так і практичної.

За нашими спостереженнями, економічна освіта – це ділянка науки про економіку, яка фокусується на двох основних темах, які демонструє рис. 1.

Ми поділяємо думку І. Пронікової, яка переконливо доводить, що викладання економіки в школі – «не данина моді, не поточна кон'юнктура, не реакція на збільшення попиту на економічні знання» [9, с. 218]. Вчена стверджує, що «економічна освіта накладає відбиток на загальний світогляд людини, що впливає на його культурний рівень, сприяє виробленню адекватних уявлень про дійсність, яка оточує. Вивчення економіки допомагає школярам отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, дає їм змогу сформувати цілісну картину навколишнього світу, визначити свою життєву позицію» [9, с. 218]. Нам також імпонує думка дослідниці про те, що «економічна освіта – це засіб для розвитку економічного мислення школяра, що реалізується в формі економічної поведінки людини. Метою сучасного економічного вихован-

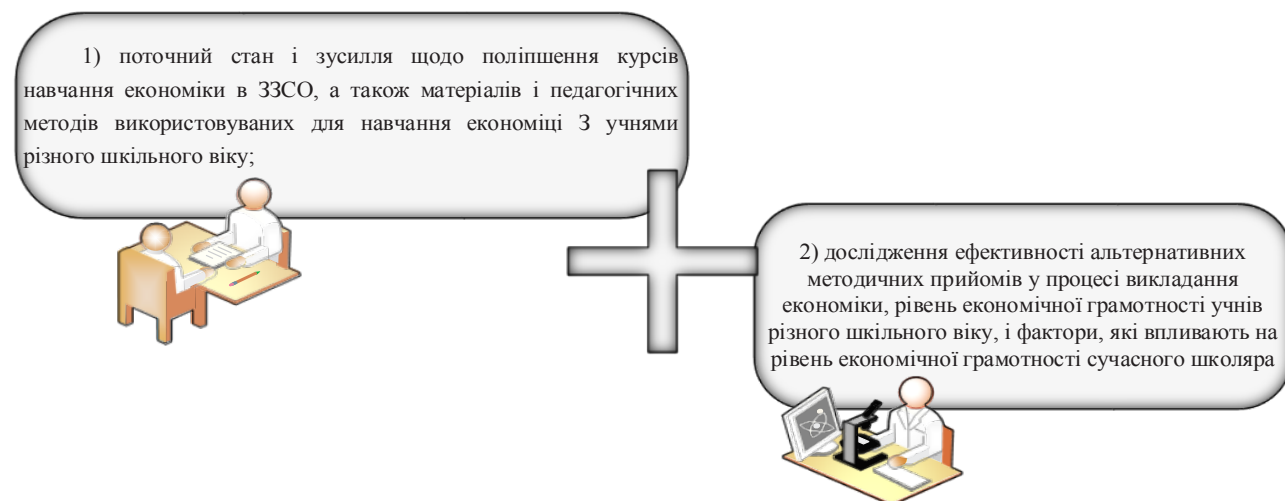

Рис. 1. Економічна освіта в закладах загальної середньої освіти

Джерело: розроблено авторами

ня та освіти (економічного мислення й поведінки) є розвиток підготовки людини до економічного життя. Ми поділяємо думку вченої і виділяємо механізм системи економічної освіти для учнів сучасної школи, що демонструє рис. 2.

Слід зауважити, що в сучасній науковій літературі поняття «економічна освіта» трактується двояко. По-перше, економічна освіта розуміється як «професійна підготовка економістів усіх спеціальностей», по-друге, – як «набір певних економічних знань, якими володіє особистість».

Невипадково дослідники Т. Гільберг, С. Капіруліна та А. Довгань у визначенні поняття «економічна освіта» уточнюють, які саме знання, уміння, навички повинна засвоїти молодь, – знання економічних законів і категорій, ролі праці в суспільстві, знання економічної політики держави, оволодіння вміннями й навичками економічних розрахунків, вироблення вміннь аналізувати економічні процеси і явища, вміння організувати економічну діяльність [8, с. 65]. Це обумовлено тим, що перехід України до ринкових відносин докорінно змінив цілі та завдання економічної освіти молоді та професіоналізації людей, оскільки сучасні умови їх трудової діяльності потребують нових форм економічного мислення та поведінки.

Багатофункціональне значення освіти визначається низкою особливостей, що впливають із специфіки освітніх послуг:

освіта є не тільки соціальним інститутом, що формує певний рівень знань, уміннь навичок, а й багатогалузевою системою, перетворюючою як умови господарювання, так і умови суспільної життєдіяльності в цілому;

економічні «ефекти», що досягаються в результаті освітньої діяльності також носять системний характер. Витрати, акумульовані в даній галузі, приносять доходи багатьом суб'єктам господарювання: самій галузі, супутнім галузям, всьому бізнесу в цілому, безпосередньо населенню, а також державі через механізм реалізації функцій з розвитку людського капіталу і вирішення соціальних завдань [назва з екрану].

Відносно сучасним в економічній освіті школярів є поняття «Фінансова грамотність». Серед ініціаторів його впровадження в шкільній освітній процес є ректор університету банківської справи Національного Банку України, доктор економічних наук, професор Т. Смовженко. Дослідник сучасних економічних перетворень розглядає це поняття, як «громадянська та соціальна компетентності учнів на основі засвоєння ними базових фінансових знань та практичних навичок, їх використання у житті, сприяння соціальній адап-

тації учнів в умовах ринкового середовища, що сприяє психічному і соціальному розвитку дитини як особистості і громадянина» [10, с. 5]

Сьогодні педагогічні колективи отримали значно більшу творчу свободу. Освітянам імпує філософія нового предмета «Фінансова грамотність», оскільки в центрі його змісту – людина та її потреби. Вони зазначають, що фінансова грамотність передбачає розширення особистої свободи людини, яка стає дедалі більш незалежною від держави, сприяє подоланню наслідків горезвісного патерналізму (тобто переконання людей у тому, що держава й уряд за свій рахунок зобов'язані забезпечувати потреби громадян, брати на себе всі турботи про них). Обізнана людина, в тому числі у фінансовій сфері, є надійною цеглинкою у будові громадянського суспільства та його економічно-компетентного населення [назва з екрану]. Тому традиції фундаментальної економічної освіти, так само як і освіти в цілому, побудовані на парадигмі, основою якої є триада «знання – уміння – навички».

Застосування «компетентнісного» підходу, заснованого на розумному поєднанні фундаментальної освіти та практичної підготовки, у сфері економічної освіти допоможе підвищити рівень особистісного, професійного розвитку випускників шкіл та підтримати її високий статус у професійній структурі сучасного суспільства.

Таким чином, сучасні економічні, політичні й соціальні зрушення в суспільстві висувають нові вимоги до шкільної молоді, до її вміння гармонійно співіснувати із суспільством, знати свої права та обов'язки, самостійно обирати свій шлях у житті, вміти правильно приймати рішення в умовах вибору, реалізувати свої здібності.

З огляду на це формування та розвиток молоді є однією з актуальних проблем, що стоять перед педагогічною наукою і практикою.

Економічна освіта накладає відбиток на загальний світогляд людини, що впливає на його культурний рівень, сприяє виробленню адекватних уявлень про дійсність, яка оточує. Вивчення економіки допомагає учням отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, дає їм змогу сформувати цілісну картину навколишнього світу, визначити свою життєву позицію. Виходячи зі сказаного, необхідно наблизити зміст навчання до змісту життя; спрямувати навчання на пояснення життєвих ситуацій, підготовку компетентної людини. Зміст освіти має бути осучасненим таким чином, щоб випускники могли швидко адаптуватися в самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в профе-

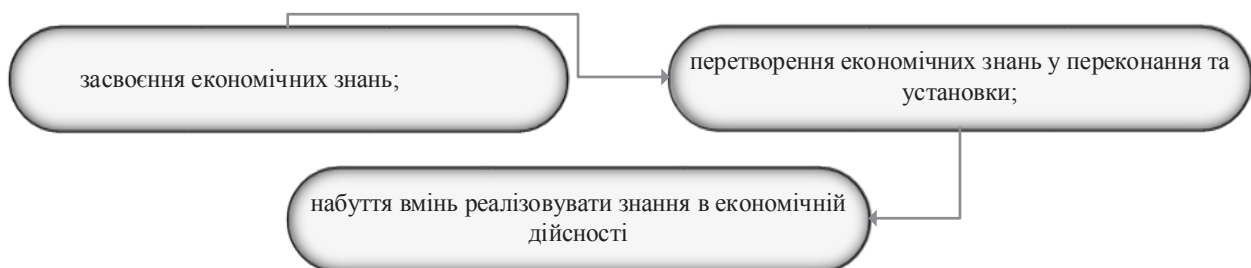

Рис. 2. Механізм системи економічної освіти для учнів сучасної школи

Джерело: розроблено авторами

сійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Висновки і пропозиції. Введення до шкільної програми курсу з основ економічних знань повинно допомогти частково вирішити питання фінансової грамотності школярів. На жаль, у цих програмах акцент зроблено на підготовку учнів до економічних ВНЗ для подальшого професійного навчання. З'явилися державні та приватні школи економічного профілю, підручники з основ економічної теорії перекладені в основному із західної навчальної та методичної літератури. Усе це призвело до перенасичення ринку праці економістами з вищою освітою. Володіючи грамотним еконо-

мічним мисленням, людина сама вибере найбільш раціональну поведінку. Жити в новій економіці, в ринковому середовищі без елементарних знань законів цього середовища просто неможливо.

Шкільний курс економіки повинен орієнтуватися не тільки на потреби вищої школи. Основна його мета – економічна та правова грамотність учнів, які, в свою чергу, створюють середовище для формування громадянської самосвідомості. Економіка не є сферою докладання зусиль лише професійних економістів. У повсякденному житті в ній беруть участь усі члени суспільства. В умовах сучасної ринкової економіки бути економістом зобов'язаний кожен.

Список літератури:

1. Витоки економічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uchsib.ru/articles/70>.
2. Байкачова К.В. Сучасний стан і проблеми економічної освіти молодших школярів [Електронний ресурс] / К.В. Байкачова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 32. – С. 75-79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_32_18/.
3. Дембицька Н. Становлення основ економічної культури школяра в просторі шкільної освіти [Електронний ресурс] / Н. Дембицька // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2015. – Вип. 20(1). – С. 74-82. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpsf_2015_20\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpsf_2015_20(1)_13).
4. Ковальова К.І., Ковальов В.В. Методика викладання економіки в школі: навч. посіб. / К.І. Ковальова, В.В. Ковальов. – К.: Видавництво Ліра-К, 2012. – 184 с.
5. Кулішов В.С. Основні передумови економічної освіти у школах технологічного профілю навчання [Електронний ресурс] / В.С. Кулішов // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – Вип. 43. – С. 196-203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSH_2014_43_39.
6. Мамедов О.Ю. Современная экономика / О.Ю. Мамедов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – 608 с.
7. Матвісів Я.Я. Модель розвитку економічної освіти школярів на уроках трудового навчання [Електронний ресурс] / Я.Я. Матвісів // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки. – 2010. – Вип. 7. – С. 144-150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_013_2010_7_30.
8. Основи споживчих знань / Гільберг Т.Г., Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін. – ЄС і ПРООН, 2008.
9. Пронікова І.В. Базові поняття економічної освіти школярів в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття) [Електронний ресурс] / І.В. Пронікова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2018. – Вип. 151(1). – С. 218-221. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151\(1\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151(1)_50).
10. Фінансова грамотність: навч. посібник для вчителя / за ред. Т.С. Смовженко. Вид 2-ге, випр. і доп. К., 2013. – 435 с.

Фаловська І.Д., Засць Н.О., Чміль Т.В.

Луцький педагогічний коледж

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Аннотация

В статье проанализированы актуальные вопросы экономического образования учащихся средних учебных учреждений на современном этапе. Представлены основные аспекты экономического воспитания учащейся молодежи в условиях современной социально-экономической ситуации Украины. Акцентируется внимание на то, что экономика не является сферой приложения усилий только специалистов этой отрасли. Указано, что экономические знания нужны всем членам общества.

Ключевые слова: экономическое образование, экономическое воспитание, школьники, экономическая компетентность, школьный курс экономики.

Falovska I.D., Zaiets N.O., Chmil T.V.

Lutsk Pedagogical College

ECONOMIC EDUCATION OF PUPILS IN MODERN UKRAINE

Summary

The actual issues of the economic education of students of secondary educational institutions are analyzed in the article. The main aspects of economic education of school youth in terms of modern social and economic situation of Ukraine are presented. The emphasis is placed on the fact that the Economic is not a sphere that involves specialists. The economic knowledge is needed by all members of society.

Keywords: economic education, economic education, pupils, economic competence, school economic course.

УДК [378.016: 613.]–057.87(043.5)

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Циплюк А.М.

Луцький педагогічний коледж

У статті висвітлюються теоретичні аспекти створення здоров'язбережувального середовища у закладі дошкільної освіти. Підкреслюється важливість дотримання дидактичних основ його створення та функціонування. На основі аналізу основоположних принципів і функцій здоров'язбережувального середовища окреслено його можливості як чинника формування, зміцнення та збереження здоров'я учасників освітнього процесу.

Ключові слова: здоров'язбережувальне середовище, заклад дошкільної освіти, принципи, функції, дидактичні основи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні соціальні негаразди, тривала суспільна економічна криза негативно позначилися на здоров'ї української нації загалом. При цьому найбільшого занепокоєння викликає стан фізичного, соціального й емоційного благополуччя дітей та молоді – майбутнього покоління. Тому зрозуміло наскільки важливо, починаючи з раннього віку, формувати активне ставлення до особистого та суспільного здоров'я, розуміння того, що здоров'я – найбільша цінність, дарована людині природою.

Оскільки дошкільна освіта на державному рівні проголошена обов'язковою первинною ланкою системи безперервної освіти України, то, заклад дошкільної освіти стає повинен стати тим осередком умов та взаємодій, основоположною метою яких є формування активної, життєрадісної, ерудованої, а головне – здорової особистості. Цьому, на нашу думку, сприятиме створення у ньому такого середовища, яке забезпечуватиме набуття дитиною належних фізичних, психічних, морально-духовних, соціальних якостей, а також формуватиме та закріплюватиме у свідомості певні еталони здоров'язбережувальної поведінки та мислення, що накладатимуться на загальну стратегію подальшого дорослого життя.

Відзначимо, що непорушною вимогою здоров'язбережувального середовища є опора на загальнодидактичні основи у процесі його створення та функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове зацікавлення становлять різноаспектні дослідження, пов'язані зі створенням та організацією здоров'язбережувального (здоров'язорієнтованого) середовища в різних закладах освіти (О. Богініч, О. Бельорін-Еррера, Л. Волошина, С. Дудко, Н. Левінець, Н. Лісневська, М. Лук'янченко, М. Сентізова).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення та аналіз дидактичних основ здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти засвідчує звернення авторів до проблем здоров'язбережувальної педагогіки в контексті глобалізаційних викликів суспільства. Проте дидактичні основи означеної проблематики висвітлені фрагментарно і потребують спеціальних наукових досліджень.

Мета статті – теоретично обґрунтувати необхідність опори на дидактичні основи у процесі створення здоров'язбережувального середовища у ЗДО.

Методи дослідження: аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури для з'ясування стану окресленої проблеми; систематизація, синтез, узагальнення, що уможливили розкриття сутності проблеми, формулювання понятійно-термінологічного апарату.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, ефективність створення здоров'язбережувального середовища залежить від добору принципів, які зумовлюють оптимальність організації освітнього процесу закладу дошкільної освіти і, водночас, його результативність.

Зауважимо, що нам видається правомірним опиратися як на *загальнодидактичні принципи*, покладені в основу принципів навчання та виховання, так і *специфічні*, які віддзеркалюють інноваційні зміни в сучасному освітньому процесі (наприклад, принцип оздоровчої спрямованості навчально-виховного процесу) (Н. Левінець). Варто відзначити, що питання класифікації принципів є дискусійним у педагогічній науці, проте сучасна педагогіка загалом орієнтує на такі загальнодидактичні принципи:

1. *Виховуючий характер навчання* – реалізація цього принципу передбачає дотримання зв'язку змісту навчального матеріалу з життям країни; формування наукового розуміння світу і законів його розвитку; виховання моральних якостей; управління процесом формування почуттів, переживань, вражень; виховання моральних якостей. Ці положення вимагають від педагога: знати, як формується світогляд дитини, її погляди, переконання; розуміти значення кожного заняття для вдосконалення моральних, естетичних якостей особистості; бачити прояв здібностей дитини і створювати умови їх удосконалення.

2. Принцип *науковості* передбачає включення у зміст навчання науково достовірних знань, що відповідають сучасному рівневі розвитку науки і віковим особливостям дітей; подачу нової інформації, пояснення нових понять, навіть елементарних з огляду на їх наукове розуміння. Від педагога принцип науковості вимагає: розуміти який аспект досвіду людства засвоюють діти, як правильно організувати перехід від явища до сутності, від зовнішніх властивостей до внутрішніх; бачити в програмовому матеріалі різну глибину пояснення дійсності; знати шляхи систематизації й узагальнення уявлень дитини в процесі формування наукових понять.

3. Принцип *системності* – ґрунтується на філософській аксіомі про те, що у світі все взаємопов'язане, тому навчально-пізнавальний матеріал повинен складати систему знань. Система знань покликана передбачати розвиток логічного мислення – операцій порівняння, синтезу, аналізу, узагальнення, абстрагування, дедуктивних (від загального до конкретного) та індуктивних (від конкретного до загального) його форм [6, с. 376-377]. Від педагога цей принцип вимагає раціонального планування пізнавального матеріалу, дотримання логічної послідовності під час подання його дітям, у повтореннях того, що вивчається, з метою глибшого засвоєння.

4. Принцип *доступності*, реалізація якого вимагає дотримання сформульованих свого часу Я. Коменським правил: у навчанні треба йти від близького до далекого, від простого до складного, від відомого до невідомого. Від педагога цей принцип вимагає: розуміти значення і необхідність пізнавального матеріалу для подальшого розвитку дитини; пов'язувати нове з наявними знаннями; знати рівень пізнавальних психічних процесів дитини та вміти формувати пізнавальні інтереси.

5. Принцип *наочності навчання*, виходячи з того, що дитина мислить конкретними образами, зумовлює необхідність спиратися на чуттєве пізнання (демонстрація конкретних предметів, явищ, процесів, моделей). Наочність може бути предметною і словесною, а головним наочним матеріалом є навколишня дійсність [6, с. 376].

6. Принцип *свідомості й активності* – орієнтує на використання таких методів навчання, які відкривають дитині можливість бути реальними суб'єктами процесу пізнання, стимулюють її пізнавальну активність. Від педагога цей принцип вимагає: знати ознаки свідомого розуміння навчально-пізнавального матеріалу, свідомого ставлення до занять і ступеня пізнавальної активності; вміти підвести дітей до самостійних «відкриттів». Ігнорування цього принципу породжує явище «навченої безпорадності» – нездатності використати знання і вміння, коли навіть незначна зміна навчального завдання створює для дитини нездоланні труднощі [6, с. 376].

7. Принцип *індивідуального підходу до дітей* – дотримання цього принципу вимагає від педагога вивчати і враховувати індивідуальні особливості дітей, при цьому визначати ті, що дають позитивний результат і ті, що дають негативний результат, на основі чого шукати засоби індивідуального підходу і систему індивідуальних педагогічних дій.

Важливим також відзначаємо обґрунтовані свого часу Я. Коменським, Й. Песталоцці, К. Ушинським принцип *природовідповідності* або *природодоцільного навчання*, що в аспекті нашого дослідження означає підпорядкування режиму, дизайну інтер'єра приміщення, змісту, методів навчання і виховання природі дитини з орієнтацією педагогів на сензитивні (сприятливі) періоди у розвитку дітей дошкільного віку.

Серед дидактичних принципів російський дидакт Ю. Бабанський особливого значення надавав принципу *оптимізації навчально-виховного процесу*. Ми підтримуємо позицію вченого щодо трактування суті цього принципу як передбачен-

ня досягнення максимальних результатів за мінімальний час і при раціональних зусиллях [2]. З огляду на те, що гуманізація освіти передбачає збереження фізичних та розумових можливостей дитини, захист дітей від перевантаження, уникнення нервових стресів і зривів, принцип оптимізації вважаємо одним із домінантних у створенні здоров'язбережувального середовища.

Додамо, що навчання і виховання через своєрідне пристосування і організацію оточення тих, хто взаємодіє з ним, дістає освіту, розглядається як один із найефективніших принципів педагогіки [3].

З огляду на характер стрімких глобалізаційних тенденцій розвитку сучасного людства, які відбуваються, передусім, на рівні свідомості громадян, здоров'язбережувальне середовище закладу дошкільної освіти покликане сприяти становленню розвиненої, самодостатньої особистості, яка мислить по-новому, здатна не тільки адаптуватись до нових умов життя, а й брати безпосередню участь у творенні прогресивних змін, знаходити конструктивні рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях [4, с. 91]. Реалізація цієї мети вимагає від педагогів орієнтації на *специфічні принципи* проектування та створення здоров'язбережувального середовища, а саме:

– *принцип людиноцентризму* – орієнтація на людину (як вихованця, так і педагога, рівноправний діалог між ними, розвиток особистісного потенціалу), утвердження фундаментальних цінностей буття (життя, здоров'я, духовність, любов, повага); погляд на дитинство як повноцінне життя дитини, на дитину як повноцінну особистість, рівноправного члена суспільства, визнання її індивідуальності і створення необхідних умови для її становлення та розвитку [4, с. 93];

– *принцип інноваційності* (від англ. «innovation» – уведення нових предметів, ідей, способів діяльності [1, с. 801]) – розглядається як тип життєдіяльності людини й суспільства, що прийшов на зміну інертності й консерватизму, передбачає зміну внутрішніх умов процесів навчання та виховання, налаштованість працівників ЗДО працювати в режимі інноваційного розвитку;

– *принцип цілеспрямованості та мотивації* – означає, що навчально-виховний процес у ЗДО підпорядковується попередньо визначеній меті і мотивам – збереження здоров'я дітей дошкільного віку;

– *коеволюції* (у перекладі з англійської префікс «со» – означає «об'єднання, сумісність, одночасність», а «evolution» – «розвиток») – у контексті здоров'язбережувального середовища цей принцип означає взаємозумовлений розвиток суб'єктів середовища, що перебувають та постійно взаємодіють у ньому: педагог, відповідаючи на запити сучасної науки та освіти, змушений перебувати у постійному творчому пошуку, сприяючи становленню та розвитку вихованців, при цьому вдосконалюючись особисто. У такому контексті видається слушною ідея, розвинута С. Рубінштейном: «включаючись» у ситуацію, людина змінює її, змінюється сама і тим самим «виходить за її межі» [7, с. 308];

– *здоров'язбережувальної спрямованості навчально-виховного процесу* у ЗДО – передбачає утвердження життя і здоров'я вихованців як най-

вищої цінності та провідного вектору професійної діяльності працівників дошкільного закладу, на основі чого розробляється здоров'язбережувальна концепція ЗДО, цілі, завдання, стратегія, форми роботи, методи тощо.

Виділені принципи, перебуваючи у нерозривному зв'язку, зумовлюють зовнішні та внутрішні зв'язки, що дає можливість виокремлення функцій здоров'язбережувального середовища. У цьому плані значимою є позиція Н. Левінець щодо виокремлення координаційної, інтегруючої, адаптивної, соціокультурної, орієнтаційної, пропедевтичної, стимулюючої функцій, трансформованих нами у контексті дослідження.

Координаційна функція забезпечує взаємодію різних структур у питаннях збереження та зміцнення здоров'я підростаючих поколінь.

Інтегруюча функція спрямована на вироблення спільних підходів до організації здоров'язбережувального середовища.

Адаптивна – сприяє покращенню адаптаційних можливостей та функціональних можливостей організму дитини, готує до навчання в школі.

Соціокультурна спрямована на прилучення дітей до виробленої суспільством системи цінностей щодо здоров'я особистості, культивування здоров'язбережувальної поведінки як власної ціннісної потреби.

Орієнтаційна – забезпечує самовизначення дитини (відповідно до вікових можливостей) у різних сферах її життєдіяльності, допомога у пошуку адекватних шляхів вирішення різних життєвих ситуацій.

Пропедевтична – характеризує валеологічний супровід дитини у навчально-виховному процесі, як у змісті (сприяє формуванню валеологічних уявлень і виробленню певних практичних умінь), так і формах роботи.

Стимулююча – пов'язана з використанням позитивного зворотнього зв'язку, який дозволяє відстежувати зміни в особистості дитини, зокрема і у показниках здоров'я, орієнтацію не тільки на кінцевий результат, а й на процес його досягнення [5].

Базування на визначенні здоров'язбережувального середовища як невід'ємної складової освітнього середовища дошкільного навчального закладу, покликано формувати та розвивати здорову гармонійну особистість дошкільника, дозволяє вважати правомірним доповнення вище зазначеного переліку *освітньою* (розвиток процесів пізнання, передача суспільно-культурних знань, забезпечення їх дієвості, зокрема у галузі здоров'язбереження), *виховною* (формування здоров'язбережувального світогляду, способів відповідної поведінки і діяльності в суспільстві, системи ідеалів, відношень, потреб, фізичної культури, тобто сукупності якостей особистості, які сприяють становленню підростаючої осо-

бистості), *розвивальною* (передбачає розвиток сенсорної, емоційно-вольової, рухової і мотиваційно-потребнісної сфер особистості засобами психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних (територія дошкільного навчального закладу, будівлі, приміщення з обладнанням, меблями, наочними засобами, освітлювальною технікою, а також кольорове оформлення та мікроклімат, які сприятимуть активній, цілеспрямованій, різноманітній і безпечній для здоров'я діяльності й разом із тим всебічному розвитку особистості, тобто слугують забезпеченню функційного комфорту людини), естетичних умов дошкільного навчального закладу [6, с. 400], а також оздоровчою (створення позитивного психологічного клімату у межах окремої групи та дошкільного закладу загалом, використання елементів психотерапевтичної діагностики й корекції поведінки дітей, використання форм і методів оздоровчого спрямування під час навчально-пізнавальних занять та як самостійних форм розвитку дитини тощо) функціями.

Поділяючи думку вчених (Я. Коменський, І. Малафіїк, О. Савченко), акцентуємо, що реалізація функцій здоров'язбережувального середовища є однією з оптимальних умов його успішного впливу на особистість дошкільника, зміцнення та збереження його здоров'я у всіх визначених вимірах.

Крізь призму зазначеного, *здоров'язбережувальне середовище дошкільного навчального закладу розуміється як складне, багатовимірне і багатоаспектне поняття, сутнісна характеристика якого зводиться до розуміння його як невід'ємної складової освітнього середовища ЗДО, де цілеспрямована, освітньо осмислена діяльність педагога-вихователя спрямовується на формування здорової особистості дошкільника, розкриття його неповторної індивідуальності, творчих потенцій.*

Висновки та пропозиції. У руслі дослідження акцентуємо на тому, що процес створення здоров'язбережувального середовища досить складний, динамічний і суперечливий. Він не протікає спонтанно чи стихійно. Потрібна система спеціально організованих педагогічних впливів, засобів, спрямованих на підвищення його здоров'язбережувального потенціалу, що вимагає активізації професійно-педагогічної підготовки студентів – майбутніх вихователів до вирішення цього складного та надзвичайно актуального питання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в опрацюванні педагогічних засад професійного самовдосконалення та неперервного професійного розвитку майбутніх вихователів.

Список літератури:

1. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. – A.S. Hornby – Oxford University Press, 2005 (7 ed.)
2. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 378 с.
3. Богініч О.Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О.Л. Богініч // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XVII–XVIII. – Івано-Франківськ: Педагогічний інститут. ПНУ ім. В. Стефаніка, 2008. – С. 191-199.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Левінець Н.В. Здоров'язбережувальний освітній простір дошкільного навчального закладу / Н.В. Левінець // Личность в едином образовательном пространстве: сб. науч. статей I Междунар. образоват. форума. – Запорожье, 2010. – 288 с.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2004. – 456 с.
7. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. – 508 с.

Цыплюк А.Н.

Луцкий педагогический колледж

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ СРЕДЫ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Аннотация

В статье освещаются теоретические аспекты создания здоровьесберегающей среды в дошкольном образовательном учреждении. Подчеркивается важность соблюдения дидактических основ ее создания и функционирования. На основе анализа основополагающих принципов, параметров и функций очерчены возможности здоровьесберегающей среды как фактора формирования, укрепления и сохранения здоровья участников образовательного процесса.

Ключевые слова: здоровьесберегающая среда, дошкольное образовательное учреждение, принципы, функции, дидактические основы.

Tsypliuk A.M.

Lutsk Pedagogical College

DIDACTICS BASICS OF A HEALTH PRESERVING ENVIRONMENT IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Summary

In the paper, the theoretical aspects of creating a health preserving environment in preschool institutions have been highlighted. The necessity of observance didactics basics of its creation and functioning has been underlined. Attention is focused on the basics principles, functions and parameters of health preserving environment in preschool institutions.

Keywords: a health preserving environment, preschool institutions, principles, functions, didactics basics.

УДК 37.016:39:811.161.2(045)

СОЦІОКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАРОДОЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА СТОРІНКАХ ЧИННИХ ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Гончарук О.М., Шуст Л.М.

Луцький педагогічний коледж

У статті проаналізовано зміст чинних підручників з української мови для 1-4 класів щодо наповнення їх народознавчим матеріалом. Виявлено, що в посібниках по-різному представлено матеріал для забезпечення соціокультурної змістової лінії. Зафіксовано значне зменшення обсягу народознавчого матеріалу в підручниках, створених за програмою нової української школи. Визначено переваги окремих лінгвістичних вправ. Указано на недоліки та можливі шляхи їх усунення.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, народознавчий матеріал, нова українська школа, буквар, підручник з української мови, молодші школярі.

Постановка проблеми. Згідно з новою навчальною програмою для початкової школи мета курсу «Українська мова» полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань. Реалізація змісту соціокультурної лінії передбачає формування в молодших школярів соціокультурної компетентності, яка має дві складові – соціальну і загальнокультурну. Соціальна складова – це готовність учнів до адаптації в українському соціумі. Соціум, у якому перебувають молодші школярі, можна умовно структурувати таким чином: держава, рідний край, сім'я, школа, громадські місця. Загальнокультурна складова соціокультурної компетентності молодшого школяра передбачає володіння знаннями про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята і використання цих знань в мовленнєвій практиці; вживання у власному мовленні найбільш відомих малих українських фольклорних форм; сформованість морально-етичних якостей [11].

У чинній навчальній програмі зазначено, що навчання української мови має бути спрямоване також на формування соціокультурної компетентності, яка охоплює загальнокультурний розвиток учнів, адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, громадянське, патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання [10, с. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впливу народознавчих текстів на світогляд молодшого школяра присвятили свої наукові розвідки К. Ушинський [13], В. Сухомлинський [12], П. Ігнатенко і Ю. Руденко [9], Н. Рудницька, О. Савченко, В. Філінюк [14]. Остання, зокрема, стверджує, що наповнення народознавчим змістом лінгводидактичних дисциплін («Методика навчання грамоти», «Методика навчання української мови в початковій школі», «Методика навчання каліграфії», «Методика навчання літературного читання») відповідає суті розроблених концепцій мовної освіти, зокрема врахуванню загальнодидактичних та лінгводидактичних принципів навчання: народності, історизму, етнічної соціалізації, врахування регіонального мовного середовища, виховувально-го навчання, текстоцентризму.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зазначених працях не було проаналізовано підручників, підготовлених для нової української школи. У представленій праці проаналізовано не тільки буквар 2018 року видання, а й попередні (чинні) підручники з української мови щодо забезпечення соціокультурної змістової лінії, зокрема народознавчого аспекту в її контексті.

Мета статті – проаналізувати чинні підручники з української мови для початкової школи, визначити в них обсяг народознавчого матеріалу, зафіксувати зміни, що з'явилися у зв'язку з особливостями програми нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Окремо годин на реалізацію соціокультурної змістової лінії не пропонується, а змістове наповнення здійснюється на основі добору відповідних вправ та завдань. В основу цієї змістової лінії покладено використання на уроках української мови дидактичного матеріалу: прислів'їв, приказок, загадок, художніх тестів українознавчого спрямування. Проаналізуємо, як наповнені народознавчим матеріалом підручники з української мови для 2-4 класів (для порівняння використаємо підручники за співautorством М. С. Вашуленка та М.Д. Захарійчук), а також простежимо, у якому виданні букваря – 2012 р. чи 2018 р. – М.С. Вашуленка ширше представлено народознавчий матеріал.

В обох виданнях букваря діти, які вміють читати, знайомляться з текстом Державного гімну України (с. 3). У виданні за 2012 р. поданий також вірш Г. Чубач «Батьківщина» (с. 5), у добукарний період учням запропоновано тематичні малюнки з українських народних казок «Колобок», «Вовк і семеро козенят», «Ріпка» (с. 9). Згодом учитель має можливість обговорити зі школярами український національний одяг і танці (с. 13) (до речі, на багатьох малюнках герої зображені в українських костюмах або ж в іншому одязі з елементами вишивки). У новому букварі (2018 р.) такої інформації немає. Навіть на с. 26-27, де зображено багато предметів одягу, жодного національного елемента не знаходимо. Лише на с. 32-33 є ілюстрації до народних казок «Ріпка», «Вовк і семеро козенят», «Рукавичка» та завдання до них. Узагальнивши матеріал підручника за 2012 р., висновуємо, що в букварний період найбільше народознавчого матеріалу було подано для ви-

вчення літер л (колобок, колосок, хліб, калач), к (колиска, колисала, колисанка, Килина, Клим, вулик, калина), п (текст «На Івана Купала»), е (веселка, веселики, степ, текст «Село Веселе»), д (Десна, Дніпро, Дністер), ь (льон), г (гава, галаган, ганок, газда, гелготіти), ч (чабан, вівчарі, смерічка, горличка, співаночка, закликаночка, тексти «На полонині», «Карпати»), я (текст «Ялта»), і (Україна, українка, по-українському, Київ, киянин, кияночка, тексти «На екскурсії», «Гроші України», «Міста України»), є (тексти «Барвисте коромисло», «Київське метро»), щ (батьківський, Батьківщина, текст «Наша Батьківщина»). Починаючи з літери р, учні опрацьовували скоромовки (с. 53, 61, 62, 71, 73, 81, 85, 89, 104, 111, 112), згодом – фразеологізми (с. 72, 85), закликаночки (с. 89), загадки (с. 91, 97, 124, 126), народні пісні (с. 95, 97), казки (с. 107), прислів'я (с. 107, 121, 128, 130). Закінчується букварний період текстами про найвідоміших українських письменників Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку та їхніми творами, а також народознавчим текстом «Хороші звичаї».

На противагу цьому, новий буквар (2018 р.) менше наповнений народознавчим матеріалом. Не знаходимо його, зокрема, при опрацьованні літери л; вивчаючи літеру к, діти бачать дідуса Кліма й бабусю Килину за комп'ютером та ноутбуком (до речі, у цьому виданні подано багато запозичених імен: Лола, Алім, Елла, Алан, Каміла). Доречно, на нашу думку використано ілюстрації й текст про вінок на с. 77 (літера в), де можна обговорити з дітьми українську символіку. При вивченні літери п теж подано текст «На Івана Купала», а літери д – текст про українські річки Дніпро, Десну, Дністер. Також додано інформацію про деякі населені пункти України: міста Стрий, Дніпро, згадані Суми, Сміла. Цікавими, на нашу думку, будуть нові тексти, наприклад, про Олександра Усика (з відповідними ілюстраціями з українською символікою, с. 101). На відміну від попереднього букваря, рідко використані малі фольклорні жанри: скоромовки (с. 67, 87, 97), прислів'я (с. 107), загадки, фразеологізми. Натомість часто трапляються ребуси, анаграми. Очевидно, друга частина підручника буде більше наповнена таким матеріалом. При вивченні кожної букви виразними в новому підручнику є змістові лінії «Досліджуємо мовні явища» (наприклад, пропозиції виготовити літери з підручних матеріалів: олівців, пластиліну, гудзиків тощо), а також «Досліджуємо медіа» (зокрема, QR-коди, у яких зашифровано адреси веб-сторінок із аудіо- чи відеоматеріалом).

Очевидно, що новий буквар (2018 р.) містить набагато менше народознавчого матеріалу. Вважаємо це суттєвим недоліком, адже доречно було б уже з першого класу розвивати в учнів зацікавленість народними звичаями, символікою та фольклором, оскільки в мас-медіа ця тема завжди не актуалізується.

Підручник з української мови для 2 класу (М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик) [2] теж наповнений народознавчим матеріалом. Найперше це проявляється в текстах вправ. Часто використовуються загадки (с. 4, 18, 19, 26, 28, 32, 37, 45, 56 тощо), прислів'я (с. 5, 34, 40, 44, 47, 58-59 та ін.), народні прикмети (с. 18, 38, 64), скоромовки

(с. 36, 67), фразеологізми (с. 38, 95). Сприяють українознавчим бесідам тексти вправ 34 (про українські міста), 52, 56, 316, 395 (про Батьківщину), 63 (про вишитий рушник), 81 («Мак»), 114 (про калину). Особливу увагу звертаємо на розділ «Мова і мовлення» (§ 11-14). Тексти вправ цього розділу знайомлять школярів із особливостями мовлення різних народів, із висловлюваннями письменників про рідну мову, з особливостями життєвого устрою козаків, з українськими словами ввічливості, спонукають пригадати українські народні казки. Обговорити народні звичаї спонукають вправи 285 («Шануй і бережи хліб»), 348 («Родина»), 406 (про те, як зустрічали птахів). Зауважимо, що запропоновані каліграфічні хвилинки також часто відповідають змісту соціокультурної змістової лінії: «Київ – столиця України» (с. 11), «Любись свою Вітчизну!» (с. 21), «Батьківщина – це мама й тато» (с. 57), «Прут, Тиса, Стрий, Латориця – річки» (с. 121).

У підручнику для 2 класу автора М.Д. Захарійчук [6] народознавчого матеріалу дещо більше, ніж у букварі за його ж авторством. Тексти про рідну мову (с. 4), український рушник (с. 43), працю хлібороба (с. 64), українські прізвиська (с. 75), географічні назви України (с. 83, 84), українські звичаї (с. 131) сприяють засвоєнню знань про рідний народ, частіше використовуються загадки (с. 14, 24, 25, 26, 33, 42, 43, 58 та ін.), прислів'я (с. 19, 40, 56, 70, 93, 104 тощо), запропоновані уривки із творів Т. Шевченка. Однак у текстах про казкових героїв автор знову надає перевагу іноземним перед українськими (с. 78: п'ять іноземних, лише одні українські). У підручнику кілька разів використано тексти про калину, однак не згадано, що вона є символом України. Як і в підручнику М.С. Вашуленка, найбільше текстів народознавчого наповнення міститься в розділі «Мова і мовлення»: казка про слова, походження слів, уривок із народної казки, традиційні українські привітання.

Підручник для 3 класу (М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківська) [3] розпочинає розділ «Мова і мовлення», де подано тексти про мову й культуру спілкування. Тексти вправ у підручнику розповідають школярам про видатних українців (Тараса Шевченка, с. 18, 93, 120, Лесю Українку, с. 122), українські назви професій («Гостинна хата», с. 45, 150), легенди рідної землі («Диво на Почаївській горі», с. 67, про Кия, Щека та Хорива, с. 121, «Золоті ворота», с. 141), наші звичаї і традиції (про Святого Миколая, с. 97, «Рівчак», або «Довга лоза», с. 161, «День матері», с. 174), спонукають пригадати коліскові та щедрівки (с. 109). Як і в підручнику для 2 класу, каліграфічні хвилинки відповідають змісту соціокультурної змістової лінії (переважно це – прислів'я та приказки): «Перш ніж сказати, треба добре подумати» (с. 10), «Як листя жовтіє, тоді ліс смутніє» (с. 33), «На чорній землі білий хліб родить» (с. 62), «У хлібі здоров'я і сила» (с. 65), «Люди сильні своєю дружбою» (с. 67), «Справжні друзі пізнаються в біді» (с. 76), «Рідна земля і в жмені мила» (с. 118), «За добро тебе похвалять, а за зло осудять» (с. 124), «Хто багато читає, той багато знає» (с. 168), «Згаяного часу і конем не наздоженеш» (с. 177).

На початку підручника для 3 класу (М.Д. Захарійчук, А.І. Мовчун) [7] теж подано тексти про мову й мовлення, а також культуру спілкування. Багато текстів розповідає про тварин і птахів (про ховрашка, сонечко, бобрів, мурах, лелек тощо). На нашу думку, до них варто було б додати інформацію про повір'я та прикмети, пов'язані з ними. З народознавчих текстів виділимо також уривки з казок про бідного й багатого брата (с. 46), «Пан Коцький» (с. 77), «Біда навчить» (с. 90), опис роботи бджіл (с. 86), про лікарські рослини (с. 91), випікання хліба (с. 100), тексти-розповіді про Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку, про козаків (с. 151). Дуже доречно окремою темою виділено фразеологізми (с. 47-48).

Мовний матеріал підручника для 4 класу (М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик, О.І. Мельничайко) [4] теж багатий на народознавчі елементи. Наприклад, уже обкладинка спонукає до бесід на тему елементів національного костюма, скульптурних символів України, пам'яток мистецтва нашої держави. Із перших сторінок четверто-класник дізнається нові факти про рідну мову, має змогу пригадати старовинні легенди. Тексти вправ переважно публіцистичного характеру, містять багато запитань, що сприяє комунікативному розвитку молодшого школяра («Чому мова така весільна?», «Яким вимогам має відповідати писемне мовлення?», «Як ви звертаєтесь до людей?»). Підручник для 4 класу насичений науково-популярними й публіцистичними текстами про розвиток освіти в Київській Русі (с. 12), київських князів (с. 124), походження українських слів (с. 29-30), визначних людей України (Ніну Матвієнко, Марію Приймаченко), народні традиції (с. 18, 161, 182), українських козаків (с. 55, 56, 77-78, 134). Особливо цікавим для школярів нашої області буде текст вправи 187 (с. 97), де розповідається про музей-заповідник «Козацькі могили» неподалік Берестечка Волинської області. Супроводжують навчання поетичні тексти Тараса Шевченка, Лесі Українки, Максима Рильського, Дмитра Білоуса, що сприяє принагідному обговоренню окремих фактів із їхніх біографій.

Підручник для 4 класу (М.Д. Захарійчук, А.І. Мовчун) [8] теж розпочинають тексти про мову, її розвиток та тонкощі спілкування. Засвоєнню народної творчості та обрядів сприяють тексти

дитячих пісень (с. 18), цікавими для дітей будуть тексти про київські музеї (с. 25-26), особливості природи Карпат (с. 86), річку Дунай (с. 98) синонімію в українській мові (с. 142), пам'ятник Борису Грінченку (с. 178). Поряд із творами відомих українських письменників (Т. Шевченка, І. Франка, О. Гончара, М. Коцюбинського, М. Підгірянки, Г. Тютюнник, І. Роздобудько, В. Сухомлинський та ін.) широко представлені зарубіжні автори (К. Нестлінгер, М. Лобе, Я. Екгольм, Г. Шведер, Г. К. Андерсен, Дж. Крюс, Е. Успенський, Е. Блайтон, А. Лобел, Е. Бесков тощо).

Проаналізувавши матеріал букварів та підручників з української мови для 2-4-х класів (у співавторстві М.С. Вашуленка), ми з'ясували, що в них максимально повно й різнобічно відображена соціокультурна змістова лінія, на їх основі формуються передбачені державними вимогами знання та вміння учнів. Ці книги переважно наповнені народознавчими текстами, що сприяє їхньому загальнокультурному розвитку. Однак новий буквар (2018 р.) містить такої інформації набагато менше, ніж попереднє видання.

Натомість підручники у співавторстві М.Д. Захарійчук формують дещо інші соціокультурні компетентності. Зокрема, тексти запропонованих вправ спрямовані переважно на формування культури поведінки в сім'ї, дотримання правил поведінки на уроці і перерві, в класі, коридорі, спортзалі, їдальні, актовій залі, на стадіоні, подвір'ї школи тощо, виконання соціальних ролей: читача бібліотеки, глядача театру чи кінотеатру, покупця, пішохода, пасажера, перехожого, відвідувача різноманітних культурних заходів та ін. Звичайно, ці пункти теж передбачені соціокультурною змістовою лінією, однак, на нашу думку, наповненість цих підручників народознавчим матеріалом недостатня, а наявні народознавчі тексти аналізуються неповно.

Висновки і пропозиції. Соціокультурний розвиток молодшого школяра має перебувати в полі зору вчителя на кожному уроці української мови. Увага виховній меті уроку повинна бути не меншою, ніж навчальній і розвивальній, адже багатий духовний світ дитини, різнобічна ерудиція та орієнтація в реаліях життя допоможуть молодшому школяреві адаптуватися в соціальному середовищі, яке його оточує, знайти своє місце й реалізуватися.

Список літератури:

1. Вашуленко М.С. Буквар : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.С. Вашуленко, О.В. Вашуленко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 152 с.
2. Вашуленко М.С. Українська мова : підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 180 с.
3. Вашуленко М.С. Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківська / за ред. М.С. Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 192 с.
4. Вашуленко М.С. Українська мова : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик, О.І. Мельничайко / за ред. М.С. Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2015. – 192 с.
5. Захарійчук М.Д. Буквар : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.Д. Захарійчук, В.О. Науменко. – К.: Грамота, 2012. – 176 с.
6. Захарійчук М.Д. Українська мова : підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. укр. мовою / М.Д. Захарійчук. – К.: Грамота, 2012. – 176 с.
7. Захарійчук М.Д. Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.Д. Захарійчук, А.І. Мовчун. – К.: Грамота, 2013. – 176 с.
8. Захарійчук М.Д. Українська мова : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М.Д. Захарійчук, А.І. Мовчун. – К.: Грамота, 2015. – 192 с.

9. Ігнатенко П.Р., Руденко Ю.Д. Народознавство у школі / П.Р. Ігнатенко, Ю.Д. Руденко // Сер. 7 «Педагогічна». № 13. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 48 с.
10. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.
11. Пономарьова К. Соціокультурна складова у змісті початкового курсу української мови / К. Пономарьова // Початкова школа. – 2011. – № 5. – С. 9-13.
12. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К., 1972. – 244 с.
13. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / К.Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : в 2 т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т. 1. – С. 43-103.
14. Філінюк В.А. Наповнення народознавчим матеріалом змісту лінгводидактичних дисциплін у підготовці вчителя початкової школи / В.А. Філінюк // Педагогічний дискурс. – Вип. 13. – 2012. – С. 372-375.

Гончарук Е.Н., Шуст Л.Н.

Луцкий педагогический колледж

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ НАРОДОВЕДЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА НА СТРАНИЦАХ ДЕЙСТВУЮЩИХ УЧЕБНИКОВ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье проанализировано содержание действующих учебников по украинскому языку для 1-4 классов в плане наполнения их народоведческим материалом. Выявлено, что в пособиях по-разному представлен материал для обеспечения социокультурной линии. Зафиксировано значительное уменьшение объема народоведческого материала в учебниках, созданных по программе новой украинской школы. Определены преимущества отдельных лингвистических упражнений. Указано на недостатки и возможные пути их устранения.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, народоведческий материал, новая украинская школа, букварь, учебник по украинскому языку, младшие школьники.

Goncharuk O.M., Shust L.M.

Lutsk Pedagogical College

SOCIO-CULTURAL ORIENTATION OF THE ETHNOGRAPHIC MATERIAL IN THE UKRAINIAN LANGUAGE TEXTBOOKS FOR PRIMARY SCHOOL

Summary

The article analyzes the content of the current textbooks in Ukrainian language for 1-4 grades in relation to filling it with ethnographic material. It has been found that the material to provide a socio-cultural content line is presented in textbooks in different ways. A significant reduction of the amount of ethnographic material in textbooks, which are created according to the program of the New Ukrainian School is given in the article. The advantages of individual linguistic exercises are determined. The disadvantages and possible ways of their elimination are indicated.

Keywords: sociocultural competence, ethnographic material, New Ukrainian School, ABC book, Ukrainian language textbook, younger pupils.

НАШІ АВТОРИ

1. **Бляшевська Алла Василівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Луцького педагогічного коледжу
2. **Бойчук Петро Микитович** – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Луцького педагогічного коледжу
3. **Борбич Наталія Віталіївна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик, заступник директора з навчальної роботи Луцького педагогічного коледжу
4. **Галан Ольга Миколаївна** – викладач суспільних дисциплін Луцького педагогічного коледжу
5. **Гончарук Олена Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри словесних дисциплін Луцького педагогічного коледжу
6. **Гузенко Олена Анатоліївна** – кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчально-виробничої роботи Луцького педагогічного коледжу
7. **Денесюк Ольга Анатоліївна** – викладач трудового навчання Луцького педагогічного коледжу
8. **Денисенко Наталія Григорівна** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри фізичного виховання, завідувач заочного відділення Луцького педагогічного коледжу
9. **Заєць Наталія Олександрівна** – студент Луцького педагогічного коледжу
10. **Замелюк Марія Іванівна** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри дошкільної освіти Луцького педагогічного коледжу
11. **Іванова Наталія Володимирівна** – доктор філософських наук, доцент, Луцький педагогічний коледж
12. **Карпик Іванна Валентинівна** – вчитель початкових класів ЗЗСО I-II ст. с. Мельники-Мостище (Камінь-Каширський район)
13. **Козігора Марія Анатоліївна** – викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу
14. **Констанкевич Володимир Петрович** – старший викладач кафедри фізичного виховання Луцького педагогічного коледжу
15. **Левицька Валентина Анатоліївна** – викладач дизайну Луцького педагогічного коледжу
16. **Марчук Сергій Степанович** – кандидат педагогічних наук, старший викладач, викладач-методист, завідувач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу
17. **Матвійчук Мар'яна Ігорівна** – магістр філології, аспірант факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
18. **Міліщук Світлана Олексіївна** – викладач кафедри дошкільної освіти Луцького педагогічного коледжу
19. **Найт Надія Федорівна** – магістр філології, аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, викладач кафедри іноземних мов Луцького педагогічного коледжу
20. **Оксенчук Тетяна Володимирівна** – заступник директора з виховної роботи Луцького педагогічного коледжу
21. **Радченко Олександр Вікторович** – кандидат наук фізичного виховання і спорту, викладач кафедри фізичного виховання Луцького педагогічного коледжу
22. **Савчук Світлана Василівна** – викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу
23. **Северіна Людмила Євгенівна** – викладач-методист кафедри фізичного виховання Луцького педагогічного коледжу
24. **Сорочук Інна Ігорівна** – вчитель початкових класів, педагог-організатор спеціалізованої школи I-III ступенів м. Луцьк
25. **Суворова Тетяна Іванівна** – кандидат наук фізичного виховання і спорту, доцент кафедри фізичного виховання Луцького педагогічного коледжу
26. **Табак Наталія Василівна** – викладач кафедри фізичного виховання Луцького педагогічного коледжу

27. **Тарадюк Дар'я Олександрівна** – аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; викладач кафедри дошкільної освіти Луцького педагогічного коледжу
28. **Фаловська Ірина Дмитрівна** – кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри суспільних дисциплін Луцького педагогічного коледжу
29. **Циплюк Аліна Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри дошкільної освіти Луцького педагогічного коледжу
30. **Чемерис Ірина Володимирівна** – соціальний педагог, викладач вищої категорії кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу
31. **Чміль Тетяна Вікторівна** – студент Луцького педагогічного коледжу
32. **Шворак Катерина Володимирівна** – вчитель початкових класів ЗЗСО I-II ст. с. Стобихівка (Камінь-Каширський район)
33. **Шуст Людмила Миколаївна** – кандидат філологічних наук, викладач кафедри словесних дисциплін Луцького педагогічного коледжу

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 12.1 (64.1) грудень 2018 р.

Щомісячне видання

Коректор: В. Бабич
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73005 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
тел.: +38 (0552) 399 530
info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 28.12.2018 р.
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 10,46. Тираж 100 прим.
Зам. 1218-73.

Видавництво «Молодий вчений»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
Телефон: +38 (0552) 39-95-30
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5761 від 09.11.2017 р.